

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการย่อยที่ 5 สัญญาเลขที่ RDG5550094

การพัฒนาศักยภาพภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลางสู่ความยั่งยืน
และการเป็นแหล่งท่องเที่ยวหนึ่งเดียวอาเซียน
Enhancing the Capacity and Sustainable of
Central Northeastern Region to ASEAN
One Destination Tourist Place

โดย สุภาพร วีระปรียากร และคณะ

กุมภาพันธ์ 2557

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

การพัฒนาศักยภาพภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลางสู่ความยั่งยืน
และการเป็นแหล่งท่องเที่ยวหนึ่งเดียวอาเซียน
Enhancing the Capacity and Sustainable of
Central Northeastern Region to ASEAN
One Destination Tourist Place

คณะผู้วิจัย		สังกัด
สุภาพร	วีระปรียากร	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน
ชีวิน	เปสตันยี	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน
ปัญญา	นาคทอง	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน
ชิดชัย	สายเชื้อ	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน
พิสิฐ	คลังกุล	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน
ชาญชัย	รอดเลิศ	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน

ชุดโครงการ ศักยภาพการท่องเที่ยวภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง
สู่การเป็นศูนย์กลางการเชื่อมโยงประชาคมอาเซียน

สนับสนุนโดยคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.)

และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย วช.-สกว.ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลงได้เกิดจากการประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน ศูนย์วิจัยท่องเที่ยวภูมิภาคลุ่มน้ำโขง มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน นครราชสีมา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย โดยได้รับทุนสนับสนุนงบประมาณจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ประจำปีงบประมาณ 2555 และการสนับสนุนส่งเสริมของบุคลากรหน่วยงาน ภายในและภายนอกมหาวิทยาลัยที่เสนอแนะแนวทางในการทำงานครั้งนี้

ขอขอบพระคุณ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) และสำนักงาน กองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ที่ให้ทุนสนับสนุนการวิจัย

ขอขอบพระคุณ สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานท่องเที่ยว และกีฬา สำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย นักวิชาการวัฒนธรรมประจำจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล หอการค้า สำนักงานจังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดขอนแก่น จังหวัดมหาสารคาม จังหวัดร้อยเอ็ด สถานประกอบการและบุคลากรทุกท่านที่ให้ความอนุเคราะห์จัดหาข้อมูลและสถานที่ในการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการในครั้งนี้

สำคัญที่สุดขอขอบพระคุณบุคลากรทุกท่านในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว ซึ่งเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายทุกระดับ ในชุมชน ที่ให้ความอนุเคราะห์และให้ข้อมูลแก่คณะผู้วิจัย

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณทุกท่านที่มีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลทำให้การทำงานครั้งนี้สำเร็จเป็นอย่างดี ขอยกประโยชน์และคุณค่าของงานวิจัยนี้ให้กับทุกท่านที่มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางด้านศิลปวัฒนธรรม คุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ของชาติ เพื่อนำไปสู่แนวทางยุทธศาสตร์การพึ่งพาและการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้เกิดความยั่งยืนสืบไป

	คณะวิจัย
สุภาพร	วีระปรียากร
ชีวิน	เปสตันย์
ปัญญา	นาคทอง
ชิตชัย	สายเชื้อ
พิสิฐ	คลังกุล
ชาญชัย	รอดเลิศ

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

การวิจัยเรื่องการพัฒนาศักยภาพภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลางสู่ความยั่งยืนและการเป็นแหล่งท่องเที่ยวหนึ่งเดียวอาเซียน ศึกษาแหล่งท่องเที่ยวภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง โดยผู้วิจัยได้ทำการศึกษาแหล่งท่องเที่ยวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง ทั้ง 4 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดขอนแก่น จังหวัดมหาสารคามและจังหวัดร้อยเอ็ด

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สนับสนุนการวิจัยท่องเที่ยวและบูรณาการ มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้งานวิจัยด้านการท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการสร้างรายได้ให้กับชุมชนในแหล่งท่องเที่ยว ลักษณะของงานวิจัยเป็นภาพรวมของการท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลางเพื่อพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว งานวิจัยฉบับนี้ได้ศึกษาแหล่งท่องเที่ยวด้านศิลปวัฒนธรรม แหล่งท่องเที่ยวด้านประวัติศาสตร์ และแหล่งท่องเที่ยวด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อประเมินศักยภาพด้านต่างๆที่จำเป็นต่อการท่องเที่ยวและพัฒนาปรับปรุงและกำหนดแนวทางยุทธศาสตร์พึ่งพา เสริมสร้างความเข้มแข็ง การพัฒนาและการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานตอนกลางสู่ความยั่งยืนโดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน

การศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง ทั้ง 4 จังหวัด สรุปผลได้ ดังนี้

การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลางสู่ความยั่งยืนและการเป็นแหล่งท่องเที่ยวหนึ่งเดียวอาเซียนจากการศึกษาของผู้วิจัยและการจัดประชุม เชิงปฏิบัติการร่วมกับผู้แทนชุมชน ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว ด้วยการมีส่วนร่วมมาจัดทำเป็นเส้นทางท่องเที่ยวแนะนำและแนวทางในการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวในแต่ละจังหวัด ซึ่งในการเลือกแหล่งท่องเที่ยวคำนึงถึงปัจจัยด้านต่างๆ ได้แก่ ด้านคุณค่า ด้านความนิยม ด้านความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยว ด้านศิลปวัฒนธรรม ด้านประวัติศาสตร์ ด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงด้านสภาพปัญหาปัจจุบันทางกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว และได้คัดเลือกแหล่งท่องเที่ยวแต่ละจังหวัด ดังนี้

- จังหวัดกาฬสินธุ์ จำนวน 3 แห่ง ได้แก่ พระธาตุยาคู เป็นแหล่งท่องเที่ยวด้านศิลปวัฒนธรรมและแหล่งท่องเที่ยวด้านประวัติศาสตร์ พิพิธภัณฑ์สิรินธร เป็นแหล่งท่องเที่ยวด้านประวัติศาสตร์ และเขื่อนลำปาวเป็นแหล่งท่องเที่ยวด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- จังหวัดขอนแก่น จำนวน 3 แห่ง ได้แก่ ปราสาทเปือยน้อย เป็นแหล่งท่องเที่ยวด้านประวัติศาสตร์และแหล่งท่องเที่ยวด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อุทยานแห่งชาติ

ภูพานเป็นแหล่งท่องเที่ยวด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และหมู่บ้านจุงอาจเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม

- จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 3 แห่ง ได้แก่ พระธาตุนาดูนเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม วัดพุทธมิ่งเมือง เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม แหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์ แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และ เขตห้ามล่าสัตว์ป่าดูนลำพัน เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม แหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์ แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

- จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 3 แห่ง ได้แก่ ศูนย์ทอผ้าไหมบ้านห้วยหลิม เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม อุทยานห้ามล่าสัตว์ป่าถ้ำผาทิพย์ (ผามอกมียว) เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และกุ๊กกาสิงห์ เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม แหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์ แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

3

ในด้านการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลางสู่ความยั่งยืนและการเป็นแหล่งท่องเที่ยวหนึ่งเดียวอาเซียน ดังนี้

จังหวัดกาฬสินธุ์ ควรพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว ดังนี้

1. ทุกแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดควรมีการปรับปรุงภูมิทัศน์ และมีการขยายพื้นที่จอดรถให้เพียงพอต่อจำนวนนักท่องเที่ยวและจัดให้มีร้านอาหารที่ถูกต้องลักษณะและเพียงพอต่อการรองรับนักท่องเที่ยว

2. จัดให้มีการอำนวยความสะดวกทั้งภาครัฐและเอกชน

3. จัดให้มีศูนย์บริการข้อมูลประจำแหล่งท่องเที่ยว โดยท้องถิ่นแต่ละท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินการ และให้มีศูนย์บริการข้อมูลของจังหวัดในส่วนกลาง หรือในส่วนอำเภอต่างๆ

4. สร้างจิตสำนึกของคนในชุมชน และผู้ที่เกี่ยวข้อง ให้เป็นคุณค่าของท้องถิ่น และเกิดการร่วมมือกันพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่นอย่างจริงจัง

5. จัดให้มีสถานที่พักที่มีมาตรฐานและเพียงพอต่อการรองรับนักท่องเที่ยว

จังหวัดขอนแก่น ควรพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว ดังนี้

1. ปรับปรุงและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้มีความพร้อมในการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ด้วยการจัดประชุมเพื่อปรึกษาหารือกับในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชนเพื่อร่วมมือกันเพื่อหาแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวที่หลากหลาย

2. ให้ความรู้กับชุมชนที่เกี่ยวข้องเพื่อให้คนในชุมชนมีความพร้อมสำหรับการให้บริการกับนักท่องเที่ยว

3. ปลุกฝังและสร้างจิตสำนึกให้กับคนในชุมชน และกระตุ้นให้คนในชุมชนระลึกและตระหนักถึงความสำคัญของชุมชน

จังหวัดมหาสารคาม ควรพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว ดังนี้

1. ควรขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานและภาคส่วนต่างๆ
2. จัดโครงการฝึกอบรมให้ความรู้ด้านมาตรฐานการท่องเที่ยว เช่น ที่พัก ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก และการเป็นเจ้าภาพที่ดี
3. ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน การปลุกจิตสำนึก รวมถึงการให้ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยว
4. การพัฒนาศักยภาพทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เช่น แหล่งท่องเที่ยวด้านศิลปวัฒนธรรม ควรมีการประชาสัมพันธ์เชิงรุก หลากหลายช่องทาง เพิ่มกิจกรรมการท่องเที่ยวและมีการสร้างแหล่งท่องเที่ยวเชื่อมโยงระหว่างเครือข่ายชุมชนในพื้นที่และต่างพื้นที่
5. พัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชื่อมโยงอาเซียนและแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์

จังหวัดร้อยเอ็ด ควรพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว ดังนี้

1. ควรให้ทุกหน่วยงาน ทั้งภาครัฐ เอกชน ชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆ และในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวให้มีเจ้าหน้าที่ดูแลอย่างทั่วถึง โดยอาจมีการรวมกลุ่มของคนจิตอาสาหรือให้กลุ่มผู้มีผลประโยชน์จากสถานที่ท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการดูแลและบริหารแหล่งท่องเที่ยว ตามแหล่งท่องเที่ยวสถานที่ต่างๆ
2. ควรมีป้ายระบุรายละเอียดให้ชัดเจน รวมถึงระบุชื่อผู้รับผิดชอบด้วย
3. ควรมีอุปกรณ์และเครื่องมือบรรเทาสาธารณภัยได้ตามแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ซึ่งอาจจะขอความอนุเคราะห์หรือสนับสนุนจากเทศบาล หรือ องค์การบริหารส่วนตำบล
4. ควรมีอุปกรณ์สำหรับปฐมพยาบาลตามแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งอาจจะขอความร่วมมือหรือสนับสนุนจาก โรงพยาบาลสุขภาพตำบล เป็นต้น

การพัฒนาศักยภาพภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลางสู่ความยั่งยืนเพื่อรองรับการเป็นแหล่งท่องเที่ยวหนึ่งเดียวอาเซียนโดย มีภาพรวมดังนี้

1. สร้างองค์ความรู้ด้านฐานข้อมูลเชิงพื้นที่ในด้านประวัติศาสตร์ ด้านศิลปวัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิต คติความเชื่อ ด้านศิลปหัตถกรรม และด้านกลุ่มชาติพันธุ์ เนื่องจากกลุ่มภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง มีความโดดเด่นและมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว ด้านศิลปวัฒนธรรม และด้านประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรม
2. สร้างเส้นทางเชื่อมโยงพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยว เช่น เส้นทางท่องเที่ยวด้านประวัติศาสตร์ เส้นทางท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมประเพณี เส้นทางท่องเที่ยวด้านประวัติศาสตร์ เส้นทางท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมประเพณี เส้นทางท่องเที่ยวด้านศิลปวัฒนธรรม

ท่องเที่ยวด้านศิลปหัตถกรรม เส้นทางท่องเที่ยวด้านกลุ่มชาติพันธุ์ และกิจกรรมการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ การเกษตร เป็นต้น ด้วยกลุ่มภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลางมีศูนย์กลางด้านการคมนาคมขนส่งซึ่งเป็นเส้นทาง East-West Corridor ไปยังกลุ่มประเทศอาเซียนได้

3. พัฒนาความร่วมมือและพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ด้านเศรษฐกิจ สังคมการเมือง ด้วยความร่วมมือในการแก้ไขปัญหาร่วมกัน เช่น ปัญหาเรื่องชายแดน การเดินทางเข้าออกระหว่างประเทศของนักท่องเที่ยว พัฒนาความร่วมมือกันระดับภาครัฐและเอกชน ชุมชนและผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน เพื่อลดปัญหาและความขัดแย้งทางศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ มาเป็นความร่วมมือระดับภูมิภาคเพื่อสร้างความภูมิใจร่วมกันและส่งเสริมบทบาทการท่องเที่ยวในระดับภูมิภาคในฐานะแหล่งท่องเที่ยวหนึ่งเดียวอาเซียนที่มีกิจกรรมร่วมกันให้เกิดความยั่งยืน รวมทั้งการสร้างจุดเด่นของแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมในแต่ละพื้นที่ให้เด่นชัดขึ้น

4. สร้างเครือข่ายความเชื่อมโยงและถ่ายทอดความรู้ของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่อีสานตอนกลางกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านในด้านต่างๆ เช่น การสร้างองค์ความรู้ด้านฐานข้อมูลเชิงพื้นที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ด้านประวัติศาสตร์ ด้านกลุ่มชาติพันธุ์ สถาปัตยกรรม ความรู้ด้านวัฒนธรรมประเพณี ด้านศิลปหัตถกรรม อันจะก่อให้เกิดการพัฒนาศักยภาพภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลางสู่ความยั่งยืนเพื่อรองรับการเป็นแหล่งท่องเที่ยวหนึ่งเดียวอาเซียนได้

งานวิจัยนี้เป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ศูนย์วัฒนธรรมประจำจังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว ชุมชนในพื้นที่และนักท่องเที่ยวทั่วไป สามารถนำผลการศึกษาไปใช้เพื่อพัฒนาและปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวให้มีศักยภาพและมาตรฐานในการบริการ สร้างความพึงพอใจ เพื่อเป็นการสร้างรายได้ให้กับชุมชนและเสริมสร้างความเข้มแข็งสู่ความยั่งยืนสืบไป

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลางสู่ความยั่งยืนและการเป็นแหล่งท่องเที่ยวหนึ่งเดียวอาเซียน” เป็นการวิจัยโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาแหล่งท่องเที่ยวภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง เพื่อศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยวภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง และเพื่อพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลางสู่ความยั่งยืนและการเป็นแหล่งท่องเที่ยวหนึ่งเดียวอาเซียน ทำการศึกษาแหล่งท่องเที่ยวภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง 4 จังหวัด คือจังหวัด กาฬสินธุ์ ขอนแก่น มหาสารคามและร้อยเอ็ด การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีเครื่องมือการวิจัย ได้แก่ แบบสำรวจ แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต แบบสนทนากลุ่ม และแบบประชุมเชิงปฏิบัติการ มีการเก็บรวบรวมข้อมูล เอกสาร และภาคสนามจากการสำรวจ สัมภาษณ์ สังเกต สนทนากลุ่มและประชุมเชิงปฏิบัติการ จากประชากรในแหล่งท่องเที่ยว นักท่องเที่ยว หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจากภาครัฐและภาคเอกชน

การวิจัยครั้งนี้ศึกษาแหล่งท่องเที่ยว 3 ประเภทคือ แหล่งท่องเที่ยวด้านศิลปวัฒนธรรม แหล่งท่องเที่ยวด้านประวัติศาสตร์ แหล่งท่องเที่ยวด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดได้แหล่งท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาดังนี้ จังหวัดกาฬสินธุ์ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวโดยรวมอยู่ในระดับปานกลางที่ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.49 มีแหล่งท่องเที่ยว ดังนี้ พระธาตุยาคูเป็นแหล่งท่องเที่ยวด้านศิลปวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ มีค่าเฉลี่ยระดับปานกลางที่ 2.52 พิพิธภัณฑสถานเป็นแหล่งท่องเที่ยวด้านประวัติศาสตร์ มีค่าเฉลี่ยระดับปานกลางที่ 2.49 และเขื่อนลำปาวเป็นแหล่งท่องเที่ยวด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีค่าเฉลี่ยระดับปานกลางที่ 2.31 จังหวัดขอนแก่น ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวโดยรวมอยู่ในระดับปานกลางที่ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.52 มีแหล่งท่องเที่ยว ดังนี้ หมู่บ้านจุงจางเป็นแหล่งท่องเที่ยวด้านศิลปวัฒนธรรมมีค่าเฉลี่ยระดับปานกลางที่ 2.59 ปราสาทเปือยน้อยเป็นแหล่งท่องเที่ยวด้านประวัติศาสตร์ ด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีค่าเฉลี่ยระดับปานกลางที่ 2.55 และอุทยานแห่งชาติภูผาม่านเป็นแหล่งท่องเที่ยวด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีค่าเฉลี่ยระดับปานกลางที่ 2.41 จังหวัดมหาสารคามศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวโดยรวมอยู่ในระดับปานกลางที่ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.51 มีแหล่งท่องเที่ยว ดังนี้ พระธาตุนาคูน เป็นแหล่งท่องเที่ยวด้านศิลปวัฒนธรรม ด้านประวัติศาสตร์มีค่าเฉลี่ยระดับปานกลางที่ 2.63 วัดพุทธมิ่งเมืองเป็นแหล่งท่องเที่ยวด้านศิลปวัฒนธรรม ด้านประวัติศาสตร์มีค่าเฉลี่ยระดับปานกลางที่ 2.56 และเขตห้ามล่าสัตว์ป่าดูนลำพัน เป็นแหล่งท่องเที่ยวด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีค่าเฉลี่ยระดับปานกลางที่ 2.40 จังหวัดร้อยเอ็ดศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวโดยรวมอยู่ในระดับปานกลางที่ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.55 มีแหล่งท่องเที่ยว ดังนี้ ศูนย์ทอผ้าไหมบ้านหวายหลิมเป็นแหล่งท่องเที่ยวด้านศิลปวัฒนธรรมมีค่าเฉลี่ยระดับปานกลางที่ 2.93 อุทยานห้ามล่าสัตว์ป่าถ้ำผาทิพย์เป็นแหล่งท่องเที่ยวด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีค่าเฉลี่ย

ระดับมากที่สุด 2.84 และภูเกาส่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวด้านศิลปวัฒนธรรมและด้านประวัติศาสตร์มีค่าเฉลี่ยระดับปานกลางที่ 2.27 สำหรับเส้นทางการท่องเที่ยวจะใช้ถนนเป็นเส้นทางหลักในการเดินทางของกลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง การเชื่อมต่อกับประเทศข้างเคียงจะมีจังหวัดขอนแก่น เป็นจังหวัดที่จะเชื่อมสู่ประเทศลาวทางเวียงจันทน์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นจังหวัดที่เชื่อมสู่ประเทศลาวทางสุวรรณเขต และจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นจังหวัดที่เชื่อมสู่ประเทศกัมพูชาทางเสียมเรียบ

แนวทางการพัฒนาศักยภาพภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลางสู่ความยั่งยืนและการเป็นแหล่งท่องเที่ยวหนึ่งเดียวอาเซียน สรุปได้ ดังนี้ 1. สร้างองค์ความรู้ด้านฐานข้อมูลเชิงพื้นที่ในด้านศิลปวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ ประเพณี วิถีชีวิต กลุ่มชาติพันธุ์และศิลปกรรม 2. สร้างการเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวโดยจัดเป็นกลุ่ม เช่น ด้านประวัติศาสตร์ ด้านกลุ่มชาติพันธุ์ เป็นต้น 3. สร้างความร่วมมือระหว่างประเทศด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยสร้างความภูมิใจร่วมกันระหว่างประเทศ 4. สร้างเครือข่ายการเชื่อมโยงและถ่ายทอดความรู้ของแหล่งท่องเที่ยวภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลางกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน

คำสำคัญของการวิจัย

ศักยภาพ การท่องเที่ยว ประชาคมอาเซียน

ABSTRACT

The study of “ Enhancing the Capacity and Sustainable of Central North-eastern Region to ASEAN One Destination Tourist Place” This research aims to study tourism attraction in Northeast Central to study potential travel to the Northeast Central and to develop the tourism potential in the Northeast Central and sustainable as an ASEAN tourism destination. The study was in the northeast central in four provinces which was Kalasin Khonkan Mahasarakham and Roi-ed. . Research tools included survey forms, interview forms, observation forms, workgroup forms and workshops. Data were also collected from document analysis and from field research, interviews, observation, discussions and from workshops from the population in tourism attraction, travelers, government agencies and the private sector.

This research studied three types of tourist attractions the culture, the historical sights and natural and environment attractions. The analysis from all information had the tourism attraction to develop in 4 provinces. Kalasin province the potential of tourism as a whole was moderate the average was 2.49. The tourist attraction to develop in Kalasin province was Pratat Yaku, the tourism attraction in culture and historical the potential was high with 2.52 in average. Sirindhorn Museum, the tourism attraction in historical the potential was moderate with 2.49 in average. Lampow Damp, the tourism attraction in natural and environment the potential was moderate with 2.31 in average. Khonken province the potential of tourism as a whole was high the average was 2.52. The tourism attraction to develop in Khonken province was King Copra Village, the tourism attraction in culture the potential was high with 2.59 in average. Peaynoi Chateau, the tourism attraction in historical and natural and environment the potential was high with 2.55 in average. Phupaman National Park, the tourism attraction in natural and environment the potential was moderate with 2.41 in average. Mahasarakham province the potential of tourism as a whole was high the average was 2.51. The tourism attraction to develop in Mahasarakham province was Pratat Nadoon, the tourism attraction in culture and historical the potential was high with 2.63 in average. Phuddha Ming

Mueng, the tourism attraction in culture and historical tourism attraction in culture and historical the potential was high with 2.56 in average. Doolampan Hunting Wildlife Area, the tourism attraction in natural and environment the potential was moderate with 2.40 in average. Roi-et province the potential of tourism as a whole was high the average was 2.56. The tourism attraction to develop in Roi-et province was Whaileam Silk Center, the tourism attraction in culture the potential was high with 2.93 in average. Phatip Cave Hunting Wildlife area, the tourism attraction in natural and environment the potential was high with 2.84 in average. Kukasing Archeological, the tourism attraction in culture and historical the potential was moderate with 2.27 in average. The travel directions use main route for traveler to travel among Central Northeastern Region. The connection to neighbor country was 3 provinces Khonken was the way to Vientiane, Laos PDR, Kalasin was the way to Savannakhet, Lao PDR and Roi-et was the way to Siem Reap, Cambodia.

The guideline to Enhance the Capacity and Sustainable of Central Northeastern Region to ASEAN One Destination Tourist Place summarized as follows

1. Build the knowledge base in the field of historical, traditions, cultural, ethnic groups and artistic.
2. Link tourism attraction by groups such as the history The ethnic groups, etc.
3. Economic and social cooperation between countries by creating a common international pride.
4. Networking links and knowledge of attraction Central Northeast with its neighbors.

Keyword

Capacity Tourism ASEAN Economic Community:AEC

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	A
บทสรุปผู้บริหาร	B
บทคัดย่อไทย	F
บทคัดย่ออังกฤษ	H
สารบัญภาพ	L
สารบัญตาราง	Q
บทที่ 1 บทนำ	1
ความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	5
คำถามการวิจัย	5
ขอบเขตของการวิจัย	5
กรอบแนวคิดของการวิจัย	6
นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	7
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	8
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	9
1. แนวคิดการท่องเที่ยว	9
1.1 แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม	10
1.2 แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์	13
1.3 แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	16
2. นโยบายด้านการท่องเที่ยว	20
2.1 แผนพัฒนาการท่องเที่ยว	20
2.2 กระบวนการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ.2555-2559	21
2.3 สถานการณ์ท่องเที่ยวโลก	22
2.4 สถานการณ์ท่องเที่ยวไทย	25
2.5 การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน	28
3. พื้นที่แหล่งท่องเที่ยวภาคอีสานตอนกลาง	31
3.1 จังหวัดกาฬสินธุ์	31
3.2 จังหวัดขอนแก่น	36
3.3 จังหวัดมหาสารคาม	43
3.4 จังหวัดร้อยเอ็ด	45
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	48

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	59
3.1 การเลือกพื้นที่ในการทำวิจัย	59
3.2 กลุ่มตัวอย่าง	60
3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	61
3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล	61
3.5 สถิติที่ใช้ในการวิจัย	62
บทที่ 4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	63
4.1.1 จังหวัดกาฬสินธุ์	65
4.1.2 จังหวัดขอนแก่น	79
4.1.3 จังหวัดมหาสารคาม	108
4.1.4 จังหวัดร้อยเอ็ด	139
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ บรรณานุกรม	234
ภาคผนวก	
ประวัติผู้วิจัย	

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1 แผนที่แหล่งท่องเที่ยวจังหวัดกาฬสินธุ์	66
2 พระธาตุยาคู สถานที่ตั้ง บ้านเสมา อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์	67
3 พิพิธภัณฑ์สิรินธร พิพิธภัณฑ์ภูเก้าภูผากู่ อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์	68
4 พุทธสถานภูโป อยู่ในวัดอินทร์ประทานพร ตำบลภูโป อำเภอเมือง กาฬสินธุ์	70
5 วัดพุทธนิมิต (ภูค่าว) ตั้งอยู่บ้านนาสีนวล ตำบลสหัสขันธ์ เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป ไสยาสน์ตะแคงซ้าย ไม่มีเกตุมาลา ความยาวประมาณ 2 เมตร กว้าง 25 ซม.	71
6 วัดพุทธนิมิต (ภูค่าว) ตั้งอยู่บ้านนาสีนวล ตำบลสหัสขันธ์	72
7 เชื่อนลำปาว เป็นเขื่อนดิน อยู่ในเขตอำเภอสหัสขันธ์ อำเภอกำแพง อำเภอยางตลาด	73
8 สวนสะออน ตั้งอยู่ใกล้กับ เชื่อนลำปาว จังหวัดกาฬสินธุ์	74
9 หมู่บ้านวัฒนธรรมผู้ไทยโคกโก่ง ตั้งอยู่ที่บ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์	75
10 น้ำตกตาดสูง อยู่ในเขตอำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์	76
11 หมู่บ้านไหมแพรวา บ้านโพน อำเภอกำแพง จังหวัดกาฬสินธุ์	77
12 ภูโพนบ้านกุดหว้า ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์	78
13 แผนที่ท่องเที่ยวจังหวัดขอนแก่น	81
14 แผนที่ท่องเที่ยวจังหวัดขอนแก่น	82
15 พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติขอนแก่น	83
16 บึงแก่นนคร ขอนแก่น	84
17 โฮงมูนมังเมืองขอนแก่น	85
18 พระมหาธาตุแก่นนคร (พระธาตุ 9 ชั้น) ตั้งอยู่ถนนกลางเมืองภายในวัดหนองแวง	87
19 สิมอีสาน (วัดป่าแสงอรุณ) ตั้งอยู่ในวัดป่าแสงอรุณ ตำบลพระลับ	88
20 วัดไชยศรี และ อุบแด่มสินไซ วัดไชยศรี ตั้งอยู่บ้านสาวะถี ตำบลสาวะถี	89
21 พระธาตุขามแก่น ตำบลบ้านขามในวัดเจติยภูมิ	90
22 ภูประภาชัย บ้านนาค้ำน้อย ตำบลบัวใหญ่ อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น	91
23 หมู่บ้านจุ่งอาจ บ้านโคกสง่า อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น	92
24 หมู่บ้านอนุรักษ์ควายไทย ตั้งอยู่ที่บ้านโนนอุดม-บ้านโนนสว่าง ขอนแก่น	93
25 หมู่บ้านเต่า อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดขอนแก่น	94
26 เชื่อนอุบลรัตน์ อำเภอบุขลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น	96
27 อุทยานแห่งชาติน้ำพอง (หินช้างสี) จังหวัดขอนแก่น	97
28 พิพิธภัณฑ์ไดโนเสาร์ ภูเวียง จังหวัดขอนแก่น	99
29 เมืองโบราณโนนเมือง บ้านนาโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น	101

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
30 อุทยานแห่งชาติภูผาม่าน ตำบลนาหนองทุ่ม อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น	103
31 ถ้ำพญานาคราช	103
32 วัดสระทองบ้านบัว ตั้งอยู่บ้านบัว ตำบลกุดเค้า	104
33 วัดสระบัวแก้ว บ้านวังคูณ อำเภอหนองสองห้อง จังหวัดขอนแก่น	105
34 ปราสาทเปือยน้อย บ้านหัวขัว หมู่ที่ 1 ตำบลเปือยน้อย อำเภอเปือยน้อย จังหวัดขอนแก่น	107
35 แผนที่เส้นทางเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวจังหวัดมหาสารคาม	110
36 แผนที่แหล่งท่องเที่ยวจังหวัดมหาสารคาม	111
37 กู่บ้านเขวา ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม	114
38 กู่บ้านแดง บ้านแดง ตำบลหนองแสง อำเภอนาโพธิ์	115
39 กู่สันตรัตน์ ตำบลกู่สันตรัตน์ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม	117
40 บ้านปันท้อ ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม	119
41 พระธาตุนาดูน พุทธมณฑลแห่งอีสาน อยู่ที่บ้านนาดูน เขตอำเภอนาดูน	121
42 พระพุทธมงคล และพระพุทธรูปเมือง กันทรวิชัย อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม	124
43 เขตห้ามล่าสัตว์ป่าดูลำพันตั้งอยู่ในท้องที่ตำบลนาเชือก อำเภอนาเชือก จังหวัด มหาสารคาม	127
44 แหล่งโบราณคดีบ้านเชียงเหียน ตำบลเขวา อำเภอเมือง	128
45 พิพิธภัณฑ์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ตั้งในพื้นที่ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม	129
46 พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ วัดมหาชัย ตั้งอยู่ที่วัดมหาชัย อยู่ในเขต ตำบลตลาด อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม	131
47 วนอุทยานโกสัมพีนครบ้านคุ้มกลาง ตำบลหัวขวาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม	133
48 หลักระดืออีสาน ตั้งอยู่บริเวณโรงเรียนบ้านเขวา ตำบลเหล่า อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม	134
49 บึงกุย ตำบลหัวขวาง ตำบลแก้งแก และตำบลเหล่า อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม	136
50 สถาบันวิจัยวลัยรุกขเวชมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ตำบลขามเรียง อำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม	138
51 แผนที่แหล่งท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด	141
52 วัดกลางมิ่งเมือง ตำบลในเมือง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด	142
53 สถานแสดงพันธุ์สัตว์น้ำเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด	143
54 บึงพลาญชัย ตั้งอยู่บริเวณกลางเมืองร้อยเอ็ด	144
55 พระมหาเจดีย์ชัยมงคล ตั้งอยู่บริเวณวัดผาน้ำทิพย์เทพประสิทธิ์วราราม ตำบลผาน้ำย้อย	

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด	146
56 เขตห้ามล่าสัตว์ป่าผาน้ำทิพย์(ผาหมอกมียาย)ตำบลบึงงาม อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด	147
57 ศูนย์ทอผ้าไหมบ้านห้วยหลิม ตั้งอยู่ที่ตำบลมะบ้า อำเภอธวัชบุรี	148
58 กู่พระโกนา ตำบลสระคู อำเภอสุวรรณภูมิ ร้อยเอ็ด	150
59 พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติร้อยเอ็ด ถนนเพลินจิต ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด	151
60 กู่กาสิงห์ ตำบลกู่กาสิงห์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด	153
61 บึงเกลือ ตำบลเมืองไพร อำเภอเสลภูมิ	154
62 วัดบูรพาภิราม ถนนผดุงพานิช ตำบลในเมือง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด	155
63 วัดประชาคมวนาราม หรือวัดป่ากุง ตำบลศรีสมเด็จ อำเภอศรีสมเด็จ จังหวัดร้อยเอ็ด	157
64 วัดเหนือ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด	158
65 สวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ร้อยเอ็ด ตั้งอยู่หน้าศาลากลางจังหวัดร้อยเอ็ด อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด	159
66 ผาน้ำย้อย (วัดผาน้ำทิพย์เทพประสิทธิ์วนาราม) บ้านโคกกลาง ตำบลผาน้ำย้อย อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด	160
67 การประชุมเชิงปฏิบัติการ เมื่อวันที่ 28-30 กรกฎาคม 2556 ณ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย โดยผู้แทนในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวจากจังหวัดกาฬสินธุ์	188
68 การประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว จังหวัดกาฬสินธุ์ ณ อาคาร 12 ชั้น 3 มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตกาฬสินธุ์ วันที่ 16 พฤษภาคม 2556	193
69 การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ที่อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย ร่วมกับวิทยากรในพื้นที่อำเภอเชียงคาน และตัวแทนบุคลากรจากชุมชนแหล่งท่องเที่ยว จังหวัดกาฬสินธุ์ ขอนแก่น มหาสารคาม และร้อยเอ็ด เมื่อวันที่ 28-30 กรกฎาคม 2556	194
70 แผนที่เส้นทางแหล่งท่องเที่ยวจังหวัดกาฬสินธุ์	195
71 การประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวจังหวัดขอนแก่น ณ ห้องประชุมสำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ชั้น 5 ศาลากลางจังหวัดขอนแก่น วันที่ 15 พฤษภาคม 2556	203
72 ตัวแทนชุมชนแหล่งท่องเที่ยวจังหวัดกาฬสินธุ์ ขอนแก่น มหาสารคาม และร้อยเอ็ด ร่วมวิเคราะห์หาแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ณ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย เมื่อวันที่ 28-30 กรกฎาคม 2556	204

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
73 แผนที่เส้นทางแหล่งท่องเที่ยวจังหวัดขอนแก่น	205
74 การประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว จังหวัดมหาสารคาม ณ ห้องประชุมสำนักงานจังหวัด ชั้น 3 ศาลากลาง จังหวัดมหาสารคาม วันที่ 22 พฤษภาคม 2556	213
75 แผนที่เส้นทางแหล่งท่องเที่ยวจังหวัดมหาสารคาม	214
76 การนำเสนอผลการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ(Workshop) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวการประชุม เชิงปฏิบัติการ ณ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย เมื่อวันที่ 28-30 กรกฎาคม 2556 โดยผู้แทนจากชุมชนในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด	219
77 กิจกรรมการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ ครั้งที่ 1 วันที่ 15-16 พฤษภาคม 2556 ที่จังหวัด ขอนแก่น จังหวัดกาฬสินธุ์ ครั้งที่ 2 วันที่ 21-22 พฤษภาคม 2556 ที่จังหวัดร้อยเอ็ด และ จังหวัดมหาสารคาม	220
78 การประชุมเชิงปฏิบัติการร่วมกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวจังหวัด ร้อยเอ็ด ณ ห้องประชุมสำนักงานจังหวัด ชั้น 3 ห้องข้าวหอมมะลิ ศาลากลาง จังหวัดร้อยเอ็ด วันที่ 21 พฤษภาคม 2556	223
79 การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเพื่อเชื่อมโยง เส้นทางท่องเที่ยว ณ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย เมื่อวันที่ 28-30 กรกฎาคม 2556 โดยตัวแทนจากชุมชนในพื้นที่ทั้ง 4 จังหวัดกับคณะผู้วิจัย	224
80 แผนที่เส้นทางแหล่งท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด	225
81 การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว ณ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย เมื่อวันที่ 27-29 กรกฎาคม 2556 ด้วยการมีส่วนร่วมในกิจกรรม ด้วยการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมวางแผน โดยตัวแทนจากชุมชนในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวทั้ง 4 จังหวัดกับคณะผู้วิจัย	226
82 กิจกรรมการมีส่วนร่วม โดยการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ(Workshop) และการสนทนา กลุ่ม (Focus Group Discussion) เกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว เพื่อเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยว ณ อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย เมื่อวันที่ 28-30 กรกฎาคม 2556	227
83 กิจกรรมการมีส่วนร่วมเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเพื่อเชื่อมโยง เส้นทางท่องเที่ยวในด้านศิลปวัฒนธรรม ด้านประวัติศาสตร์ และด้านธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม โดยกลุ่มตัวแทนในพื้นที่ที่เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการ ณ อำเภอ เชียงคาน จังหวัดเลย เมื่อวันที่ 28-29 กรกฎาคม 2556	228

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
84 การศึกษาดูงานในพื้นที่อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย โดยมีวิทยากรในพื้นที่เป็นผู้นำชม ในการนี้ได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ระหว่างชุมชน และคณะวิจัย เมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม 2556	229
85 เส้นทางเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยว ด้านศิลปวัฒนธรรม ด้านประวัติศาสตร์ ด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดขอนแก่น จังหวัดมหาสารคาม จังหวัดร้อยเอ็ด	230
86 เส้นทางเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยว ด้านศิลปวัฒนธรรม จังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดขอนแก่น จังหวัดมหาสารคาม จังหวัดร้อยเอ็ด	231
87 แผนที่เส้นทางแหล่งท่องเที่ยว ด้านประวัติศาสตร์ จังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดขอนแก่น จังหวัดมหาสารคาม	232
88 เส้นทางเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยว ด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดขอนแก่น จังหวัดมหาสารคาม	233

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1 แสดงข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามเพศ	162
2 แสดงข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามช่วงอายุ	162
3 แสดงข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามระดับการศึกษา	163
4 แสดงข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามสถานะคนในชุมชน	163
5 แสดงข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามประเภทของผู้ประกอบธุรกิจ	164
6 แสดงข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามลักษณะการมาเที่ยว ของนักท่องเที่ยว	165
7 แสดงข้อมูลศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวโดยรวมของจังหวัดกาฬสินธุ์	165
8 แสดงศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว จังหวัดกาฬสินธุ์	167
9 แสดงข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามเพศ	169
10 แสดงข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามช่วงอายุ	169
11 แสดงข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามระดับการศึกษา	170
12 แสดงข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามสถานะคนในชุมชน	170
13 แสดงข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามประเภทของผู้ประกอบธุรกิจ	171
14 แสดงข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามลักษณะการมาเที่ยว ของนักท่องเที่ยว	171
15 แสดงข้อมูลศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวโดยรวมของจังหวัดขอนแก่น	172
16 แสดงข้อมูลศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว จังหวัดขอนแก่น	173
17 แสดงข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามเพศ	175
18 แสดงข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามช่วงอายุ	175
19 แสดงข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามระดับการศึกษา	176
20 แสดงข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามสถานะคนในชุมชน	176
21 แสดงข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามประเภทของผู้ประกอบธุรกิจ	177
22 แสดงข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามลักษณะการมาเที่ยว ของนักท่องเที่ยว	177
23 แสดงข้อมูลศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวโดยรวมของจังหวัดมหาสารคาม	178
24 แสดงข้อมูลศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว จังหวัดมหาสารคาม	179
25 แสดงข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามเพศ	181
26 แสดงข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามช่วงอายุ	181

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
27 แสดงข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามระดับการศึกษา	182
28 แสดงข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามสถานะคนในชุมชน	182
29 แสดงข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามประเภทของผู้ประกอบธุรกิจ	183
30 แสดงข้อมูลพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามลักษณะการมาเที่ยว ของนักท่องเที่ยว	183
31 แสดงข้อมูลศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวโดยรวมของจังหวัดร้อยเอ็ด	184
32 แสดงศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว จังหวัดร้อยเอ็ด	185
33 แสดงข้อมูลจุดที่ควรปรับปรุงสำหรับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดกาฬสินธุ์	191
34 แสดงข้อมูลจุดที่สามารถเชื่อมโยงกับอาเซียนสำหรับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ในจังหวัดกาฬสินธุ์	192
35 แสดงข้อมูลจุดที่ควรปรับปรุงสำหรับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดขอนแก่น	201
36 แสดงข้อมูลจุดที่สามารถเชื่อมโยงกับอาเซียนสำหรับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ในจังหวัดขอนแก่น	202
37 แสดงข้อมูลจุดที่ควรปรับปรุงสำหรับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดมหาสารคาม	211
38 แสดงข้อมูลจุดที่สามารถเชื่อมโยงกับอาเซียนสำหรับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ในจังหวัดมหาสารคาม	212
39 แสดงข้อมูลจุดที่ควรปรับปรุงสำหรับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดร้อยเอ็ด	221
40 แสดงข้อมูลจุดที่สามารถเชื่อมโยงกับอาเซียนสำหรับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ในจังหวัดร้อยเอ็ด	222

บทที่ 1

บทนำ

บทนำ

ในบทนี้เป็นการนำเสนอหลักการและเหตุผล ความสำคัญของปัญหาการวิจัย วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย คำถามการวิจัย นิยามศัพท์เฉพาะ ขอบเขตการวิจัย ผลการวิจัยที่คาดว่าจะได้รับประโยชน์ แนวทางการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ เพื่อเป็นกรอบทิศทางในการดำเนินงานวิจัย

ความสำคัญของปัญหา

โครงการวิจัยฉบับนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดการเตรียมความพร้อมในสาขาการท่องเที่ยวในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลางเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนที่กำลังจะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากที่ประชุมสุดยอดอาเซียน ครั้งที่ 9 เห็นชอบให้กลุ่มประเทศในอาเซียนรวมตัวเป็น AEC ภายในปี ค.ศ. 2020 ในการนี้ผู้นำอาเซียนได้เห็นชอบให้เร่งรัดการรวมกลุ่มสินค้าและบริการสำคัญ 11 สาขา เป็นสาขานำร่องโดยมีประเทศสมาชิกรับผิดชอบในการจัดทำ Road map ในแต่ละสาขา ประเทศไทยรับผิดชอบในการจัดทำ Road map สาขาการท่องเที่ยวและการบิน เป็นสาขานำร่อง ซึ่งรวมอยู่ในสาขาการค้าบริการและจะเปิดเสรีสาขาบริการใน Priority Sectors อันได้แก่ สาขาสุขภาพ e-ASEAN ท่องเที่ยวและการขนส่งทางอากาศ ภายในปี ค.ศ. 2010 นอกจากนั้นที่ประชุมยังเน้นให้เกิดการอำนวยความสะดวกด้านการค้าและการลงทุน ซึ่งประกอบด้วยเรื่องต่างๆ เช่น กฎว่าด้วยแหล่งกำเนิดสินค้า พิธีการศุลกากรมาตรฐาน (standard and conformance) การอำนวยความสะดวกด้านการขนส่งและ logistics service เพื่อการขนส่ง การอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยวในอาเซียนและการเคลื่อนย้ายของนักธุรกิจ ผู้เชี่ยวชาญ ผู้ประกอบวิชาชีพ และแรงงานมีฝีมือ (Vatcharis, 20 เมษายน 2555)

ในขณะที่ได้มีการพิจารณากรอบความร่วมมือด้านการท่องเที่ยว ภายใต้การตระหนักดีว่าอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีบทบาทอย่างสำคัญทางยุทธศาสตร์ (strategics) ต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจของภูมิภาคอาเซียนและช่วยพัฒนาอาเซียน จากความหลากหลายทางวัฒนธรรม สังคม รวมถึงแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นมรดกทางประวัติศาสตร์และการส่งเสริมภาพลักษณ์ของอาเซียน (advancing the rich and diverse social, cultural and historical and image of ASEAN) ดังนั้นกลุ่มประเทศอาเซียนจึงได้ร่วมกันกำหนดแผนการรวมกลุ่มสาขาการท่องเที่ยวของอาเซียน

(Roadmap for Integration of Tourism Sector) และจัดทำเป็นแผนกลยุทธ์ด้านการท่องเที่ยวของอาเซียน (ASEAN Tourism Strategic Plan 2011–2015) เพื่อกำหนดกรอบในการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวให้เกิดการยอมรับร่วมกัน โดยแผนการรวมกลุ่มสาขาท่องเที่ยวดังกล่าวจะมีส่วนสำคัญต่อการเร่งรัดการเปิดเสรี การบริการในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในภูมิภาค รวมถึงมาตรการต่างๆ ในการอำนวยความสะดวก การเดินทางของนักท่องเที่ยว เช่น กระบวนการออกวีซ่าให้เป็นไปมาตรฐานเดียวกัน การยกเว้นวีซ่าให้คนชาติอาเซียน การเร่งรัดการจัดทำ ASEAN Single Visa และมาตรการส่งเสริมการลงทุนในอุตสาหกรรมและมาตรการส่งเสริมการตลาดร่วมกัน เพื่อประชาสัมพันธ์อาเซียนในฐานะแหล่งท่องเที่ยวร่วมกัน

ประเทศไทย ถือเป็นประตูสู่ภูมิภาค (Asian to Gateway) ของ AEC ขณะที่ประเทศเพื่อนบ้านที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับไทย เช่น ลาว พม่า เวียดนาม จีน และกัมพูชา มีนโยบายเปิดประเทศทำให้นักท่องเที่ยวทั้งจากในและนอกภูมิภาคสนใจในการเดินทางและการลงทุนในประเทศดังกล่าวและประเทศอื่นๆ ในกลุ่มอาเซียนมากขึ้น เป็นโอกาสให้ไทยจับกลุ่มนักท่องเที่ยวเชื่อมโยงมาไทยก่อนที่จะกระจายไปสู่เพื่อนบ้านได้ ตัวอย่างเช่น ประเทศกัมพูชา เริ่มมีการเปิดกว้างรับการลงทุนจากต่างประเทศและมีการคาดการณ์การเติบโตที่ดีที่สุดในระดับร้อยละ 7 ขึ้นไป กลุ่มการตลาดด้านท่องเที่ยวของอาเซียน ตั้งเป้าว่าภายในปี 2558 จะมีนักท่องเที่ยวจากนอกภูมิภาคเดินทางเข้ามาราว 107 ล้านคน เพิ่มขึ้นจากปี 2554 ซึ่งทำได้ 75 ล้านคน คิดในอัตราเติบโตราวร้อยละ 7 - 8 (กรุงเทพธุรกิจออนไลน์. 16 มกราคม 2555) การเติบโตดังกล่าวจะส่งผลโดยตรงต่อการพัฒนาภูมิภาค

ดังนั้นภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลางย่อมจะได้รับผลโดยตรงจากการขยายตัวของธุรกิจและการพัฒนาที่เป็นผลจากการรวมกลุ่มประเทศอาเซียน โดยสาขาการท่องเที่ยวเป็นหนึ่งในสาขาที่มีแนวโน้มเติบโตและทำให้เกิดการพัฒนาภายในภูมิภาค ประธานสภาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเสนอที่ประชุมคณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชนพัฒนาการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวเพื่อรองรับการเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนในปี 2558 ซึ่งเป็นการประชุมของคณะกรรมการร่วมภาครัฐและเอกชน หรือ กรอ. ใน 3 ประเด็น หนึ่งในนั้นคือการพิจารณาเรื่องการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้และแหล่งท่องเที่ยวขณะที่ ในอีก 3 ปีข้างหน้า จะมีการเดินทางเข้าสู่การเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนหรือ AEC ซึ่งทำให้ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในเขตพื้นที่อีสานกลางจะมีนักท่องเที่ยวจากประเทศกลุ่มประเทศอาเซียนเข้ามาท่องเที่ยวมากขึ้นจำเป็นต้องมีการเตรียมความพร้อมด้านต่างและพัฒนาบุคลากรด้านการท่องเที่ยวทั้งการฝึกอบรมผู้ประกอบการและบุคลากรที่เกี่ยวข้องเพื่อรองรับการเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนในปี พ.ศ. 2558 (พินิตนาฏ ขวัญแสนสุข. 2555)

จากความสำเร็จที่ต้องเร่งรัดพัฒนาการเข้าสู่ประชาคมอาเซียนและเพื่อให้เกิดความสอดคล้องกับแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. 2555 – 2559 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อฟื้นฟู

และกระตุ้นภาคการท่องเที่ยวให้ขยายตัวและสร้างศักยภาพในพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศไทยให้มีความพร้อมทั้งด้านคุณภาพการแข่งขันและให้เกิดการสร้างรายได้และกระจายรายได้ควบคู่ไปกับการพัฒนาที่ยั่งยืน เนื่องจากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่มีการขยายตัวสูงมีบทบาทสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจและสังคมในการสร้างรายได้ให้กับประชาชนในภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อย่างไรก็ตามอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีแนวโน้มการแข่งขันรุนแรงขึ้นตามลำดับอย่างรวดเร็วและมีปัจจัยที่เกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอกประเทศโดยไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ สถานการณ์และผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงต่อการท่องเที่ยวในแต่ละภูมิภาคของประเทศไทยโดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง 4 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดกาฬสินธุ์ ขอนแก่น มหาสารคาม และร้อยเอ็ด ได้รับผลกระทบมาจากด้านต่างๆ เช่น ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ การขยายตัวของข้าวจ้าวทางเศรษฐกิจใหม่ก่อให้เกิดการเคลื่อนย้ายเงินทุน สินค้าและบริการ ผลกระทบด้านสังคม กระแสโลกาภิวัตน์และวัฒนธรรมโลกที่เข้ามาในประเทศไทย การเปิดการค้าเสรีก่อให้เกิดการอพยพย้ายถิ่น การเคลื่อนย้ายแรงงานส่งผลต่อวิถีชีวิตคนไทยทั้งระดับครอบครัว ชุมชนและประเทศ เกิดการสูญหายของวัฒนธรรมพื้นถิ่น ตลอดจนผลกระทบด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ความรุนแรงขึ้น ปัจจัยเหล่านี้ล้วนส่งผลต่ออุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทยที่สำคัญหลายแห่ง เช่น ด้านศิลปวัฒนธรรม ด้านประวัติศาสตร์ และธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

แม้ว่าปัญหาการท่องเที่ยวของกลุ่มภาคอีสานตอนกลาง จะยังขาดความเชื่อมโยงระหว่างแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ กับกลุ่มผู้ประกอบการ ขาดการประชาสัมพันธ์ และขาดบุคลากร ทางการท่องเที่ยว รวมไปถึงขาดการพัฒนาและการจัดการที่ดีก็ตามแต่ในปัจจุบันองค์กรต่างๆทั้งภาครัฐและเอกชนได้ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างจริงจังด้วยการเตรียมความพร้อมรองรับผลกระทบที่เกิดขึ้นโดยการคำนึงถึงการท่องเที่ยวที่สะอาด(Green Tourism) การพัฒนามาตรฐานแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนพัฒนาบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในทุกระดับให้มีศักยภาพรองรับการเปลี่ยนแปลงบนพื้นฐานการเติบโตของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวอย่างสมดุลและยั่งยืน เช่น การให้ความสนใจกับชุมชน มรดกทางวัฒนธรรม ความสำคัญกับคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยวที่ต้องปลอดภัย สะอาด มีการรักษาสภาพแวดล้อม โดยเตรียมความพร้อมให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง มีการบริหารจัดการความรู้อย่างเป็นระบบ รวมทั้งประยุกต์ใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเพราะมีแนวคิดว่าการท่องเที่ยวจะส่งเสริมฐานทางเศรษฐกิจของประเทศให้มั่นคง (ศิริ ฮามสุโพธิ์:2543:349) และเป็นการช่วยเสริมสร้างความเข้าใจอันดีต่อกันของคนในสังคม ชุมชน ท้องถิ่น ด้วยเหตุดังกล่าวนี้นี้จึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาศักยภาพ

สถานที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติและสิ่งที่มีมนุษย์ได้สร้างขึ้น ด้วยการพัฒนาการด้านคมนาคม สิ่งอำนวยความสะดวก ที่พัก ร้านอาหาร ระบบการสื่อสารเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและให้ความสำคัญด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตที่แสดงให้เห็นความแตกต่างกันของสังคมแต่ละพื้นที่เพื่อสร้างแรงดึงดูดและความน่าสนใจให้กับนักท่องเที่ยว

ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม กล่าวว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย หรือภาคอีสานนั้นเป็นดินแดนเก่าแก่ที่มีความเจริญรุ่งเรืองมีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์มายาวนาน ก่อให้เกิดศิลปวัฒนธรรมอันสะท้อนถึงภูมิปัญญาและหลากหลายของผู้คนที่ตั้งถิ่นฐาน พื้นที่อีสานถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของพัฒนาการทางศิลปวัฒนธรรมที่มีการสืบสานมายาวนานนับตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ทวารวดี ขอม จนถึงปัจจุบัน ได้สร้างอัตลักษณ์ไว้ในแต่ละพื้นที่ กลุ่มชน ผ่านทางขนบธรรมเนียม ประเพณี ภาษา การแต่งกาย อาหารและที่อยู่อาศัย (ศรีศักดิ์ วัลลิโภดม, 2537: 300) สอดคล้องกับความเห็นของวิวัฒน์ชัย บุญยภักดี (ม.ป.ป.: 23 อ้างจากศิริ ฮามสุโพธิ์, 2543: 349) ว่ากิจประเพณีหรือขนบธรรมเนียมประเพณีของแต่ละท้องถิ่นย่อมแตกต่างกันจึงเป็นเหตุให้คนอีกคนหนึ่งมีความสนใจที่จะได้รู้ได้เห็นเพื่อความรู้และความบันเทิง เช่นประเพณีสงกรานต์ ประเพณีอีสาน ที่เรียกว่า ฮีต 12 คลอง 14 ศิลปะการแสดง ซึ่งศิลปวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ เหล่านี้ล้วนเป็นสื่อที่ทำให้เกิดการท่องเที่ยวขึ้นและเป็นผลจากบุคคลบางกลุ่มชอบที่จะเรียนรู้ ความสัมพันธ์กับสัญลักษณ์ต่างๆ ในชีวิตประจำวันร่วมกันระหว่างตนเองกับผู้อื่นได้ จรูญ คำทิพย์ (2534: 34) อธิบายว่า โบราณสถานโบราณวัตถุของไทยถือเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เกิดจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ เมื่อเราพบเห็นก็จะเกิดความรู้สึกรักขบซึ่งและเกิดความประทับใจเช่นเดียวกับเศกสรรค์ ยงวิชัย(2536: 12) กล่าวว่าเมื่อมนุษย์มีโอกาสท่องเที่ยวมากเท่าใดก็ยิ่งทำให้รักบ้านเมืองของตนเองและพยายามที่จะรักษาวัฒนธรรมของตนให้มากขึ้น ดังนั้นในภาวะปัจจุบันการท่องเที่ยวได้ขยายตัวออกอย่างกว้างขวางเพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และศึกษาวิถีชีวิตร่วมกัน ยังผลให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาการด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และเป็นการเสริมสร้างความเข้าใจอันดีให้เกิดขึ้นในสังคมและกลุ่มประเทศอาเซียนอย่างยั่งยืนและที่ทำให้การท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยทำให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ได้อย่างจริงจังและทั่วถึงตามกรอบของแผนกลยุทธ์ด้านการท่องเที่ยวของอาเซียน

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้จะดำเนินการศึกษาถึงการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลางสู่ความยั่งยืนและการเป็นแหล่งท่องเที่ยวหนึ่งเดียวอาเซียน โดยเชื่อมโยงบริบททางวัฒนธรรม ความหลากหลายทางสังคม ประเพณีและวัฒนธรรม ของพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือกลุ่มอีสานตอนกลางทั้ง 4 จังหวัด เพื่อแสดงให้เห็นภาพรวมของความน่าสนใจและการพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นแหล่งท่องเที่ยวหนึ่งเดียวอาเซียนเพื่อนำไปสู่แนวทางยุทธศาสตร์การพึ่งพาและการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

จากประเด็นปัญหาผู้วิจัยได้นำไปกำหนดเป็นวัตถุประสงค์ของการวิจัยดังนี้

1. เพื่อศึกษาแหล่งท่องเที่ยวภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง
2. เพื่อศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง
3. เพื่อพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลางสู่ความยั่งยืนและการเป็นแหล่งท่องเที่ยวหนึ่งเดียวอาเซียน

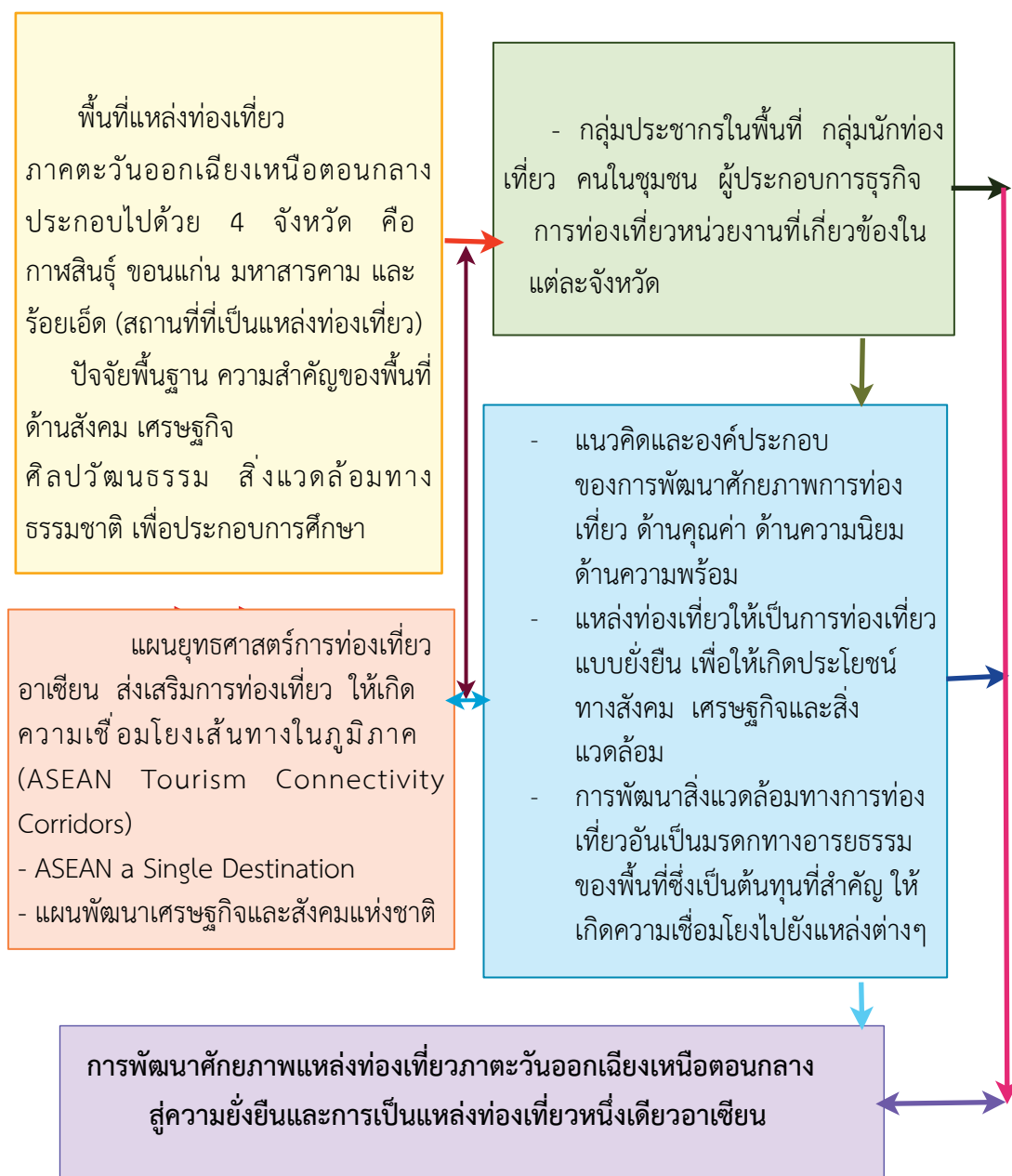
คำถามการวิจัย

1. แหล่งท่องเที่ยวภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลางมีที่ใดบ้าง
2. แหล่งท่องเที่ยวภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลางมีศักยภาพอย่างไร ?
3. แนวทางการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลางสู่ความยั่งยืนและการเป็นแหล่งท่องเที่ยวหนึ่งเดียวอาเซียนควรเป็นอย่างไร ?

ขอบเขตของการวิจัย

พื้นที่ของการวิจัยและเก็บข้อมูลงานวิจัยเป็นพื้นที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง ประกอบไปด้วย 4 จังหวัด คือ จังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดขอนแก่น จังหวัดมหาสารคาม และจังหวัดร้อยเอ็ด

กรอบแนวคิดในการวิจัย

นิยามศัพท์ที่ใช้ในงานวิจัย

ภาคอีสานตอนกลาง หมายถึง พื้นที่ 4 จังหวัด คือ จังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดขอนแก่น จังหวัดมหาสารคามและจังหวัดร้อยเอ็ด

ศักยภาพ หมายถึง ศักยภาพความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ สิ่งอำนวยความสะดวกของการท่องเที่ยวในพื้นที่ ลักษณะทางกายภาพการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ด้านศิลปวัฒนธรรมด้านประวัติศาสตร์ด้านธรรมชาติและการบริหารการจัดการ

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมายถึง วัฒนธรรมแต่ละพื้นที่คือ วิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่นั้นอาจจะเหมือนกันหรือแตกต่างกัน วัฒนธรรมอาจแสดงออกในรูปแบบของศาสนา สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตของประชาชน จารีตประเพณี ทั้งในอดีตและปัจจุบันเพื่อให้เกิดความเข้าใจ ถึงประวัติความเป็นมา และการดำเนิน ชีวิตที่แตกต่างจากวัฒนธรรมของตน

การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ หมายถึง เป็นการท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และสังคม รวมถึงสถานที่ที่มีความผูกพันทางจิตใจของชนรุ่นหลัง เพื่อชื่นชมและเรียนรู้ต่อประวัติศาสตร์และโบราณสถาน ในแหล่งท่องเที่ยว นั้นบนพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของ สภาพแวดล้อม โดยที่ชุมชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง การท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรม ที่เกี่ยวเนื่องกับระบบนิเวศโดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการร่วมกันรับผิดชอบต่อระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หมายถึง การท่องเที่ยวที่ให้นักท่องเที่ยว ได้รับความพึงพอใจ ความประทับใจ ควบคู่กันไปกับการได้รับความรู้ในคุณค่าของทรัพยากร ทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติในแหล่งท่องเที่ยว โดยมีการบริหารจัดการที่ได้รับความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน ที่มุ่งเน้นให้เกิดความยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่

การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว หมายถึง การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ เพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวมีความเจริญก้าวหน้าและมีศักยภาพในการรองรับนักท่องเที่ยว รวมถึงการดำเนินการ ที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในระดับที่เหมาะสม

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ผลสำเร็จเบื้องต้น (Preliminary result) เป็นดังนี้
 - 1.1 ได้ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง
 - 1.2 ได้เส้นทางการเดินทางท่องเที่ยวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง
2. ผลสำเร็จกึ่งกลาง (Intermediate result) เป็นดังนี้
 - 2.1 ได้วิเคราะห์ศักยภาพชุมชนในแหล่งท่องเที่ยว
 - 2.2 ได้ข้อวิเคราะห์องค์ประกอบสำคัญสำหรับพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว
3. ผลสำเร็จตามเป้าประสงค์ (Goal result) เป็นดังนี้
 - 3.1 ได้พัฒนาศักยภาพชุมชนเพื่อรองรับการท่องเที่ยวภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง
 - 3.2 ได้การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง
 - 3.3 ได้แผนสำหรับพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง สู่ความยั่งยืนและการเป็นแหล่งท่องเที่ยวหนึ่งเดียวอาเซียน

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ ได้ทำการศึกษาเอกสารเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว แนวคิดการท่องเที่ยว นโยบายของภาครัฐด้านการท่องเที่ยว พื้นที่แหล่งท่องเที่ยวภาคอีสานตอนกลางตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยมีรายละเอียดดังนี้

1. แนวคิดการท่องเที่ยว

- 1.1 แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม
- 1.2 แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์
- 1.3 แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2. นโยบายด้านการท่องเที่ยว

- 2.1 แผนพัฒนาการท่องเที่ยว
- 2.2 กระบวนการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ
พ.ศ. 2555 – 2559
- 2.3 สถานการณ์การท่องเที่ยวโลก
- 2.4 สถานการณ์การท่องเที่ยวไทย
- 2.5 การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

3. พื้นที่แหล่งท่องเที่ยวภาคอีสานตอนกลาง

- 3.1 จังหวัดกาฬสินธุ์
- 3.2 จังหวัดขอนแก่น
- 3.3 จังหวัดมหาสารคาม
- 3.4 จังหวัดร้อยเอ็ด

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญต่อประเทศจึงทำให้การท่องเที่ยวขยายตัวอย่างรวดเร็วไม่เฉพาะแต่การท่องเที่ยวภายในประเทศเท่านั้นแต่ยังรวมไปถึงการท่องเที่ยวระหว่างประเทศด้วย ประเทศไทยตั้งอยู่ในทำเลที่เป็นศูนย์กลางการคมนาคมของประเทศต่าง ๆ ในเอเชีย ประเทศไทยได้ชื่อว่าเป็นประเทศหนึ่งที่มีแหล่งท่องเที่ยวสวยงาม เป็นจุดดึงดูดความสนใจของนัก

ท่องเที่ยวมากทั้งทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรมรวมถึงยังมีประเพณีที่ดีมีศิลปวัฒนธรรมอันบ่งบอกเป็นเอกลักษณ์ของชาติไทยที่มีความเจริญรุ่งเรืองทำให้นักท่องเที่ยวได้ทำความรู้จักกัน แลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรมและความคิดเห็นซึ่งกันและกันก่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ยิ่งการท่องเที่ยวทวีความสำคัญมากขึ้นเพียงใดยิ่งจะเป็นการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมและเกียรติภูมิของประเทศให้เป็นที่รู้จักแก่ชาวโลกมากขึ้นเพียงนั้นแสดงให้เห็นถึงความเป็นชาติ ศาสนา ภาษา วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และโบราณคดี รวมทั้งเป็นชาติที่เก่าแก่ มีศิลปะและสถาปัตยกรรมที่เจริญรุ่งเรืองมาก่อน การวิจัยครั้งนี้จึงทำการศึกษาแหล่งท่องเที่ยว 3 ด้าน ดังนี้

1.1 แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมมีความแตกต่างจากแหล่งท่องเที่ยวประเภทอื่นๆ เนื่องจากวัฒนธรรมเป็นมรดกแห่งสังคมมีทั้งส่วนจับต้องได้และจับต้องไม่ได้ เช่น ศิลปะ ขนบธรรมเนียมประเพณี รูปแบบการดำรงชีวิต การแต่งกาย เครื่องมือเครื่องใช้ อาหาร งานเทศกาลประเพณี เป็นต้น นอกจากนี้วัฒนธรรมยังเป็นการสั่งสมประสบการณ์ ความรู้ ความสามารถ และภูมิปัญญาทั้งหมดที่ได้ช่วยให้มนุษย์ในสังคมนั้นๆ อยู่รอดเจริญสืบต่อได้และสามารถเจริญงอกงามต่อไปจนถึงปัจจุบัน

ประเทศไทยมีวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายและมีเอกลักษณ์เฉพาะในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งเป็นจุดดึงดูดสำคัญด้านการท่องเที่ยวแต่การเปิดพื้นที่ทางวัฒนธรรม เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างรู้เท่าไม่ถึงการณ์หรือขาดการจัดการที่ดีทำให้คุณค่าทางวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมเกิดการเปลี่ยนแปลง ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนท้องถิ่นจนขาดความเป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิมของพื้นที่และส่งผลกระทบทางลบต่อการท่องเที่ยวในที่สุด ดังนั้น การกำหนดกรอบหรือเกณฑ์มาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวที่ชัดเจนสำหรับให้หน่วยงานและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดูแลแหล่งท่องเที่ยวได้นำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและ เป็นเครื่องมือในการตรวจสอบมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวเพื่อยกระดับมาตรฐานในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวจึงเป็นสิ่งสำคัญต่อการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของประเทศไทย และยังสามารถใช้เป็นสิ่งบ่งบอกให้นักท่องเที่ยวรับรู้ในคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยวและมีส่วนสำคัญในการตัดสินใจเลือกใช้บริการ ซึ่งหมายถึงการเพิ่มขึ้นของรายได้ทางการท่องเที่ยวด้วย รวมทั้งเป็นการเพิ่มมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวของประเทศไทยให้เป็นที่ยอมรับทั้งในและต่างประเทศเพิ่มมากขึ้น

แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (Cultural Attraction) หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางศิลปะและขนบธรรมเนียมประเพณีที่บรรพบุรุษได้สร้างสมและถ่ายทอดเป็นมรดกสืบทอดกันมา แหล่งท่องเที่ยวประเภทนี้ประกอบด้วย งานประเพณี วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน การแสดงศิลปวัฒนธรรมสินค้าพื้นเมือง การแต่งกาย ภาษา ขนเฝ้า เป็นต้น

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism) หมายถึง การท่องเที่ยวเพื่อชมสิ่งที่แสดงความเป็นวัฒนธรรม เช่น ปราสาท พระราชวัง วัด โบราณสถาน โบราณวัตถุ ประเพณี วิธีการดำเนินชีวิต ศิลปะทุกแขนงและสิ่งต่างๆ ที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองที่มีการพัฒนาให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม การดำเนินชีวิตของบุคคลในแต่ละยุคสมัย ผู้ท่องเที่ยวจะได้รับทราบ

ประวัติความเป็นมา ความเชื่อ มุมมองความคิด ความศรัทธา ความนิยมของบุคคลในอดีตที่ถ่ายทอดมาถึงคนรุ่นปัจจุบันผ่านสิ่งเหล่านี้

มาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (Cultural Attraction Standard) หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีองค์ประกอบ 3 ประการ คือ ศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว ศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยวและการบริหารจัดการ ทั้งนี้ในแต่ละองค์ประกอบจะมีหลักเกณฑ์และดัชนีชี้วัดในการพิจารณาความมีศักยภาพ ความมีประสิทธิภาพ และความมีคุณภาพ เพื่อใช้ในการประเมินมาตรฐานของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมนั้นด้วย (สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย:2549)

1.1.1 แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท ดังนี้

1) แหล่งความเป็นอยู่และวิถีชีวิตแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ประเภทนี้ผู้มาเยี่ยมชมสามารถสังเกตความเป็นอยู่และวิถีชีวิตของชุมชนนั้นโดยตนเองมิได้เข้าไปมีส่วนร่วม เช่น ชุมชนของชนเผ่า ศูนย์วัฒนธรรม คุณค่าต่อส่วนรวมอยู่ที่การช่วยรักษาความหลากหลายของเชื้อชาติ คุณค่าต่อผู้เยี่ยมชมอยู่ที่การได้รับความรู้ วิสัยทัศน์ ความเข้าใจอันดีระหว่างกลุ่มชนเผ่าต่างๆ และภูมิปัญญาของชนเผ่า ตัวอย่างเช่น บ้านกะเหรี่ยงทีโปจิ จังหวัดตาก บ้านหนองขาว จังหวัดกาญจนบุรี เป็นต้น รูปแบบการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวประเภทนี้ส่วนใหญ่เป็นการท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตในชนบทซึ่งหมายถึงการเดินทางท่องเที่ยวในหมู่บ้านชนบทที่มีลักษณะวิถีชีวิตและผลงานสร้างสรรค์ที่มีเอกลักษณ์พิเศษมีความโดดเด่น เพื่อความเพลิดเพลิน ได้ความรู้ ดูแลสุขภาพ สร้างสรรค์และภูมิปัญญาพื้นบ้าน มีความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น บนพื้นฐานของความรับผิดชอบ และมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยว

2) แหล่งวัฒนธรรมประเพณี และหัตถกรรมพื้นเมืองแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมประเภทนี้ ผู้เยี่ยมชมสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางวัฒนธรรมประเพณี และซื้อสินค้าของที่ระลึกจากผู้ประกอบการหัตถกรรม คุณค่าต่อส่วนรวมอยู่ที่การรักษาความหลากหลายของวัฒนธรรม คุณค่าต่อผู้เยี่ยมชมอยู่ที่ความพอใจจากการเข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรม ประเพณี และการได้ซื้อของที่ระลึกที่พอใจ ตัวอย่างเช่น ประเพณีลอยกระทง ประเพณีสงกรานต์ เป็นต้นรูปแบบการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวประเภทนี้ จึงเป็นการท่องเที่ยวชมวัฒนธรรมและประเพณี ซึ่งหมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อชมงานประเพณีต่างๆ ที่ชาวบ้านในท้องถิ่นนั้นๆ จัดขึ้นได้รับความเพลิดเพลินตื่นตาตื่นใจในสุนทรียศิลป์เพื่อศึกษาความเชื่อ การยอมรับนับถือ การเคารพพิธีกรรมต่างๆ และได้รับความรู้ มีความเข้าใจต่อสภาพสังคมและวัฒนธรรม มีประสบการณ์ใหม่ๆ เพิ่มขึ้นบนพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมและมรดกทางวัฒนธรรม โดยประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการจัดการท่องเที่ยว(คู่มือการประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย:2549)

1.1.2 องค์ประกอบพื้นฐานสำหรับประเมินมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไว้ 3 ด้าน ได้แก่

องค์ประกอบที่ 1 ศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว หมายถึง การที่แหล่งท่องเที่ยวมีจุดดึงดูดความสนใจหรือมีคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม ซึ่งสามารถสร้างความประทับใจและความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยว เช่น มีความโดดเด่นและมีเอกลักษณ์ของวิถีชีวิตและภูมิปัญญา มีความงดงามทางศิลปวัฒนธรรมและจากการที่วัฒนธรรมเป็นมรดกทางสังคมของมนุษย์ที่สั่งสมมาแต่อดีตและมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะในแต่ละท้องถิ่น ดังนั้นความสามารถในการสืบทอดทางวัฒนธรรม ความต่อเนื่องของการจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรม ความผูกพันต่อท้องถิ่น และความเข้มแข็งในการรักษาวัฒนธรรม จึงมีความสำคัญในการรักษาวรรณมให้คงอยู่ ซึ่งเป็นจุดเสริมศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญ อีกทั้งศักยภาพในทางกายภาพและการจัดกิจกรรมด้านการท่องเที่ยว ได้แก่ การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ความปลอดภัย และความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว ก็เป็นอีกส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญในการดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเข้าไปเยือนแหล่งท่องเที่ยวด้วยสำหรับองค์ประกอบด้านศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม มีหลักเกณฑ์ในการพิจารณา 2 ด้าน ได้แก่

1. คุณค่าทางศิลปวัฒนธรรม ประกอบด้วย 7 ดัชนีชี้วัด ได้แก่ 1) ความเป็นเอกลักษณ์ด้านวิถีชีวิต ภูมิปัญญา และองค์ความรู้ 2) ความต่อเนื่องของการสืบสานวัฒนธรรมประเพณี 3) ความงดงามทางศิลปวัฒนธรรม 4) ความสามารถในการสืบทอดภูมิปัญญาและองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง 5) ความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณีที่สืบค้นได้ 6) ความผูกพันต่อท้องถิ่น 7) ความเข้มแข็งในการรักษาเอกลักษณ์

2. ศักยภาพทางกายภาพและการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว ประกอบด้วย 3 ดัชนีชี้วัด ได้แก่ 1) การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว 2) ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว 3) ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว

องค์ประกอบที่ 2 ศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว หมายถึง องค์ประกอบต่างๆ ที่มีส่วนช่วยเสริมแหล่งวัฒนธรรมนั้นๆ ให้มีความสำคัญมีความเหมาะสมในการจัดการท่องเที่ยวตัวอย่างเช่น แหล่งวัฒนธรรมอาจมีความดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยวสูง แต่มีข้อจำกัดสูงในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานทำให้นักท่องเที่ยวไม่นิยมเข้าไปท่องเที่ยว ทำให้ศักยภาพในการจัดการด้านการท่องเที่ยวลดลงไปด้วย

สำหรับศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว มีหลักเกณฑ์ในการพิจารณา 2 ด้าน ได้แก่

- 1) ศักยภาพในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน
- 2) ศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก

องค์ประกอบที่ 3 การบริหารจัดการ หมายถึง ความสามารถในการควบคุมดูแลการดำเนินงานการจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยมีองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ 1) ด้านการจัดการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความยั่งยืนประกอบด้วย การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว และการจัดการด้านการท่องเที่ยว 2) การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก โดยพิจารณาจากการดำเนินงานขององค์กรที่ดูแลรับผิดชอบพื้นที่ในการสร้างเสริมจิตสำนึกและการเรียนรู้ในเรื่องคุณค่าของแหล่งวัฒนธรรมแก่นักท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่ดูแลพื้นที่ ผู้ประกอบการ และชุมชนท้องถิ่นที่อยู่โดยรอบแหล่งท่องเที่ยว 3) การจัดการด้านเศรษฐกิจและสังคม พิจารณาจากการมีส่วนร่วมของชุมชนในกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยการเปิดโอกาสให้ประชาชนหรือชุมชน ได้มีส่วนร่วมในการคิด การพิจารณาตัดสินใจ การดำเนินการและร่วมรับผิดชอบในการเรื่องต่างๆ ที่จะมีผลกระทบต่อประชาชนหรือชุมชนนั้นๆ รวมทั้งการกระจายรายได้หรือผลประโยชน์สู่ท้องถิ่น

1.1.3 เกณฑ์ประเมินด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม มี 2 ด้าน ได้แก่

1. การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วย 3 ดัชนีชี้วัด ได้แก่ 1) การจัดการด้านการรักษาสภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยว 2) การจัดการด้านการใช้ประโยชน์พื้นที่ 3) การจัดการด้านการติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว
2. การจัดการด้านการท่องเที่ยว ประกอบด้วย 5 ดัชนีชี้วัด ได้แก่ 1) การจัดการด้านการบริการและสาธตูปโภคแก่นักท่องเที่ยว 2) การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว 3) การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก 4) ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว 5) ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยว

1.2 แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ เป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทที่มนุษย์สร้างขึ้นแต่มีความแตกต่างจากแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้นประเภทอื่น เนื่องจากมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และสังคม รวมถึงความผูกพันทางจิตใจต่อชนรุ่นหลัง ประเทศไทยมีแหล่งประวัติศาสตร์จำนวนมากกระจายอยู่ตามภาคต่างๆ ทั่วประเทศไทยและมีความเป็นเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรมเฉพาะในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งเป็นจุดดึงดูดสำคัญด้านการท่องเที่ยว แต่การเปิดแหล่งประวัติศาสตร์เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยขาดการจัดการที่ดีอาจทำให้โบราณสถานและสภาพแวดล้อมของแหล่งประวัติศาสตร์เกิดความเสื่อมโทรมได้ จนบางครั้งยากต่อการฟื้นฟูแก้ไขให้กลับคืนสู่สภาพเดิมและส่งผลกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยวในที่สุด ดังนั้นการกำหนดกรอบหรือเกณฑ์มาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวที่ชัดเจนสำหรับให้หน่วยงานและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดูแลแหล่งท่องเที่ยวได้นำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและเป็นเครื่องมือในการตรวจสอบมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยว เพื่อยกระดับมาตรฐานในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวจึงเป็นสิ่ง

สำคัญต่อการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของประเทศไทย และยังสามารถใช้เป็นสิ่งบ่งบอกให้นักท่องเที่ยวรับรู้ในคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยว และมีส่วนสำคัญในการตัดสินใจเลือกใช้บริการ ซึ่งหมายถึงการเพิ่มขึ้นของรายได้ทางการท่องเที่ยวของประเทศไทย รวมทั้งเป็นการเพิ่มมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวของประเทศไทยให้เป็นที่ยอมรับทั้งในและต่างประเทศเพิ่มมากขึ้น

แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ (Historical Attraction) หมายถึง แหล่งท่องเที่ยวที่มีความสำคัญและคุณค่าทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี และศาสนา รวมถึงสถานที่หรืออาคารสิ่งก่อสร้างที่มีอายุเก่าแก่หรือเคยมีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นในประวัติศาสตร์ เช่น โบราณสถาน อุทยานประวัติศาสตร์ชุมชนโบราณ กำแพงเมือง คูเมือง พิพิธภัณฑสถาน วัด ศาสนสถาน และสิ่งก่อสร้างที่มีคุณค่าทางศิลปะและสถาปัตยกรรม

การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Tourism) หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีเพื่อชื่นชมและเพลิดเพลินในสถานที่ท่องเที่ยวได้ความรู้ มีความเข้าใจต่อประวัติศาสตร์และโบราณคดีในท้องถิ่น บนพื้นฐานของความรับผิดชอบและมีจิตสำนึกต่อการรักษามรดกทางวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยที่ชุมชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมต่อการบริหารจัดการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์อาจจัดรายการเส้นทางท่องเที่ยวตามรอยประวัติศาสตร์ต่างๆ เช่น เส้นทางศิลปะขอม ตามรอยพ่อขุนเม็งราย เทียวอุทยานประวัติศาสตร์ เป็นต้น

การที่นักท่องเที่ยวจะเลือกเข้าไปเยี่ยมชมในแหล่งท่องเที่ยวใดๆ นั้น แหล่งท่องเที่ยวนั้นจะต้องมีความดึงดูดใจและความน่าสนใจอยู่ในระดับที่ก่อให้เกิดความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวได้ ซึ่งศักยภาพในการดึงดูดใจสำหรับแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ประกอบด้วยหลายปัจจัย ได้แก่ คุณค่าทางประวัติศาสตร์ความเป็นเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว ความสวยงามของแหล่งท่องเที่ยว ความสะดวกในการเข้าถึง ความปลอดภัย และความสามารถในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว เป็นต้น จากองค์ประกอบด้านศักยภาพในการดึงดูดใจ แหล่งท่องเที่ยวควรมีศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยวด้วยไม่ว่าจะเป็นในด้านการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานและการสนับสนุนทางด้านนโยบาย ด้านงบประมาณและด้านบุคลากร จากหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชนและองค์กรท้องถิ่น ซึ่งจะทำให้แหล่งท่องเที่ยวสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อย่างไรก็ตาม การที่แหล่งท่องเที่ยวจะสามารถดำรงอยู่ได้นั้น การบริหารจัดการเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่มีความสำคัญทั้งในด้านการจัดการด้านการอนุรักษ์ การฟื้นฟูสภาพของแหล่งท่องเที่ยว การมีมาตรการป้องกันผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นกับตัวแหล่งท่องเที่ยวรวมทั้งการจัดการด้านการท่องเที่ยว เช่น การบริการและการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวที่เหมาะสม นอกจากนี้จากเป้าหมายของการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ที่เน้นการท่องเที่ยวเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ความเข้าใจต่อประวัติศาสตร์และโบราณคดี ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมของท้องถิ่น รวมถึงการสร้างจิตสำนึกและความรับผิดชอบต่อการรักษาวัฒนธรรมและคุณค่าของสภาพแวดล้อม โดยที่ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมต่อการบริหารจัดการท่องเที่ยวนั้นทำให้การกำหนดเกณฑ์มาตรฐานแหล่ง

ท่องเที่ยวในครั้งนี้จึงให้ความสำคัญต่อการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก รวมทั้งการจัดการด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นด้วย

1.2.1 องค์ประกอบพื้นฐานสำหรับประเมินมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ไว้ 3 ด้าน ได้แก่

องค์ประกอบที่ 1 ศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยวหมายถึง การที่แหล่งท่องเที่ยวมีจุดดึงดูดความสนใจหรือมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ซึ่งสามารถสร้างความประทับใจและความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยว เช่น ความโดดเด่นและความเป็นเอกลักษณ์ความงดงามทางสถาปัตยกรรมและศิลปกรรม รวมถึงความมีชื่อเสียงและความเป็นที่ยอมรับทางประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาอันชาญฉลาดของคนในอดีตอีกทั้งศักยภาพทางกายภาพและการจัดกิจกรรมด้านการท่องเที่ยว ได้แก่ การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว ความปลอดภัยและความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยวก็เป็นอีกส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญในการดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเข้าไปเยือนแหล่งท่องเที่ยวอีกด้วยสำหรับองค์ประกอบด้านศักยภาพในการดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ มีหลักเกณฑ์ในการพิจารณา 2 ด้าน ได้แก่

1. คุณค่าทางประวัติศาสตร์ ประกอบด้วย 8 ดัชนีชี้วัด ได้แก่

- 1) ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ 2) หลักฐานทางโบราณคดี 3) ความเป็นเอกลักษณ์ของยุคสมัย 4) ความเป็นเอกลักษณ์ทางกายภาพของแหล่งประวัติศาสตร์ 5) ความสมบูรณ์และความสวยงามทางสถาปัตยกรรม 6) ความสมบูรณ์และความสวยงามทางศิลปกรรม 7) ความมีชื่อเสียงและความเป็นที่ยอมรับของแหล่งประวัติศาสตร์ 8) ความผูกพันต่อท้องถิ่น

2. ศักยภาพทางกายภาพและการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว ประกอบด้วย 4 ดัชนีชี้วัด ได้แก่

- 1) การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว 2) ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว 3) ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยว 4) ความต่อเนื่องของการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว

องค์ประกอบที่ 2 ศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยว หมายถึง องค์ประกอบต่างๆ ที่มีส่วนช่วยเสริมแหล่งประวัติศาสตร์นั้นๆ ให้มีความสำคัญและมีความเหมาะสมในการจัดการท่องเที่ยว เช่น แหล่งประวัติศาสตร์อาจมีความดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยวสูง แต่มีข้อจำกัดสูงในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน ทำให้นักท่องเที่ยวไม่นิยมเข้าไปท่องเที่ยว ส่งผลให้ศักยภาพในการจัดการด้านการท่องเที่ยวลดลงไปด้วย สำหรับศักยภาพในการรองรับด้านการท่องเที่ยวมีหลักเกณฑ์ในการพิจารณา 2 ด้าน ได้แก่

- 1) ศักยภาพในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน 2) ศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก

องค์ประกอบที่ 3 การบริหารจัดการ หมายถึง ความสามารถในการควบคุมดูแล การดำเนินงานการจัดการแหล่งท่องเที่ยว โดยมีองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

1. ด้านการจัดการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความยั่งยืน ประกอบด้วย การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว และการจัดการด้านการท่องเที่ยว

2. การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก โดย พิจารณาจากการดำเนินงานขององค์กรที่ดูแลรับผิดชอบพื้นที่ในการสร้างเสริมจิตสำนึกและการเรียนรู้ในเรื่องคุณค่าของแหล่งประวัติศาสตร์แก่นักท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่ดูแลพื้นที่ ผู้ประกอบการ และ ชุมชนท้องถิ่นที่อยู่โดยรอบแหล่งท่องเที่ยว

3. การจัดการด้านเศรษฐกิจและสังคม พิจารณาจากการมีส่วนร่วมของชุมชนในกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยการเปิดโอกาสให้ประชาชนหรือชุมชนได้มีส่วนร่วมในการคิด การพิจารณาตัดสินใจ การดำเนินการและร่วมรับผิดชอบในการเรื่องต่างๆที่จะมีผลกระทบต่อ ประชาชนหรือชุมชนนั้นๆ รวมทั้งการกระจายรายได้หรือผลประโยชน์สู่ท้องถิ่น

1.2.2 เกณฑ์ประเมินด้านการบริหารจัดการ แหล่งท่องเที่ยวทาง ประวัติศาสตร์ มี 2 ด้าน ได้แก่

1. การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วย 3 ดัชนีชี้วัด ได้แก่ 1) การจัดการด้านการรักษาสภาพและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยว 2) การจัดการด้านการใช้ประโยชน์พื้นที่ 3) การจัดการด้านการติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมา จากการท่องเที่ยว

2. การจัดการด้านการท่องเที่ยว ประกอบด้วย 5 ดัชนีชี้วัด ได้แก่ 1) การจัดการด้านการบริการและสาธารณูปโภคแก่นักท่องเที่ยว 2) การจัดการด้าน กิจกรรมการท่องเที่ยว 3) การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก 4) ชุมชนท้องถิ่นมี ส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว 5) ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยว

1.3 แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความแตกต่างจากแหล่งท่องเที่ยวประเภทอื่นๆ เนื่องจากเป็นสิ่งที่มิได้อยู่และเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติมีสภาพและการเปลี่ยนแปลงไปได้ตามกาลเวลามีระบบความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนในตัวเองด้วยปัจจัยต่างๆกันและ องค์ประกอบการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอาจค่อยเป็นค่อยไปหรือรวดเร็วมากจนเห็นได้ชัดเจนแล้วแต่กรณีไปซึ่งผลจากการใช้ประโยชน์ของมนุษย์อาจทำให้เกิดการสูญสลายของแหล่งธรรมชาตินั้นได้ถ้าปราศจากความเข้าใจในการใช้ทรัพยากรนั้นๆ ความสวยงามของแหล่งธรรมชาติที่มีอยู่มากมายใน ประเทศไทยเป็นจุดดึงดูดสำคัญด้านการท่องเที่ยวแต่การเปิดพื้นที่ธรรมชาติเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างรู้เท่าไม่ถึงการณ์หรือขาดการจัดการที่ดีทำให้แหล่งธรรมชาติหลายแห่งเกิดความเสื่อมโทรมและ ส่งผลกระทบทางลบต่อการท่องเที่ยวในที่สุด ดังนั้นการกำหนดกรอบหรือเกณฑ์มาตรฐานคุณภาพ แหล่งท่องเที่ยวที่ชัดเจนสำหรับให้หน่วยงานและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดูแลแหล่งท่องเที่ยวทาง ธรรมชาติต่างๆ ได้นำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และเป็นเครื่องมือในการตรวจสอบมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวเพื่อยกระดับมาตรฐานในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว จึงเป็นสิ่งสำคัญ

ต่อการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของประเทศไทยและยังสามารถใช้เป็นสิ่งบ่งบอกให้นักท่องเที่ยวรับรู้ในคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยวและมีส่วนสำคัญในการตัดสินใจเลือกใช้บริการ ซึ่งหมายถึงการเพิ่มขึ้นของรายได้ทางการท่องเที่ยวด้วย รวมทั้งเป็นการเพิ่มมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวของประเทศไทยให้เป็นที่ยอมรับทั้งในและต่างประเทศเพิ่มมากขึ้น (คู่มือการประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย:2549)

แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ (Natural Attraction) หมายถึง สถานที่ที่เปิดใช้เพื่อการท่องเที่ยวโดยมีทรัพยากรธรรมชาติเป็นสิ่งดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวมาเยือนซึ่งทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้ อาจจะเป็นความงดงามตามสภาพธรรมชาติความแปลกตาของสภาพธรรมชาติสัญญาณที่สำคัญทางธรณีวิทยาและภูมิศาสตร์อันเป็นเอกลักษณ์ หรือเป็นสัญลักษณ์ของท้องถิ่นนั้นๆ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่มีลักษณะพิเศษ (Special Environmental Features) หรือสภาพแวดล้อมที่มีคุณค่าทางวิชาการก็ได้ แหล่งท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติมีลักษณะเฉพาะคือเมื่อถูกทำลายแล้วก็จะหมดสภาพไปไม่สามารถฟื้นฟูคืนสู่สภาพเดิมได้โดยง่ายหรือต้องใช้เวลาอันในการฟื้นฟูให้กลับสู่สภาพเดิมจึงต้องมีการดูแลรักษาทรัพยากรอย่างดี ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทนี้มิได้เกิดขึ้นเพื่อการท่องเที่ยวแต่เป็นการนำการท่องเที่ยวเข้าไปผนวกกิจกรรมที่เกิดขึ้นจึงเป็นกิจกรรมที่สัมพันธ์ใกล้ชิดกับธรรมชาติ เช่น เดินป่าศึกษาธรรมชาติ ดูนก แมลง ส่องสัตว์ เล่นน้ำตก เป็นต้น มีวัตถุประสงค์เพื่อความเพลิดเพลินและนันทนาการในรูปแบบที่ใกล้ชิดกับธรรมชาติและอาจเสริมกิจกรรมเพื่อการศึกษาหาความรู้เข้าไปด้วย

1.3.1 องค์ประกอบพื้นฐานสำหรับประเมินมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ โดยประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 3 ด้าน ได้แก่

องค์ประกอบที่ 1 คุณค่าของแหล่งธรรมชาติและความเสี่ยงต่อการถูกทำลายคุณค่าหรือความสำคัญของแหล่งธรรมชาติเกิดขึ้นจากหลายองค์ประกอบทั้งในด้านความสำคัญของแหล่งธรรมชาติที่มีต่อระบบนิเวศและความสำคัญต่อมนุษย์ทั้งจากการเข้าไปใช้ประโยชน์จากแหล่งธรรมชาติคุณค่าทางด้านการเรียนรู้ และคุณค่าทางด้านจิตใจ การประเมินคุณค่าของแหล่งธรรมชาติประกอบด้วยปัจจัยหลัก 3 ด้าน คือ คุณค่าทางด้านชีวภาพ คุณค่าทางด้านกายภาพ คุณค่าทางสังคมความเสี่ยงต่อการถูกทำลาย คือ ภาวะที่ปัจจัยต่างๆ ที่อยู่รอบๆ สิ่งแวดล้อมธรรมชาติส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติด้านใดด้านหนึ่ง ปัจจัยต่างๆ ซึ่งส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมธรรมชาตินั้นอาจมาจากภัยธรรมชาติที่มนุษย์ไม่สามารถคาดการณ์ได้ล่วงหน้าหรือคาดการณ์ล่วงหน้าได้แต่ไม่สามารถยับยั้งภัยธรรมชาตินั้นได้และอีกประการหนึ่งเกิดจากการกระทำของมนุษย์ซึ่งอาจจะตั้งใจหรือรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านลบขึ้นกับสิ่งแวดล้อมได้ เช่น ปะการังในทะเลอันดามันบางบริเวณที่เคยอุดมสมบูรณ์ แต่ปัจจุบันเสื่อมโทรมลงไปมากเนื่องมาจากสาเหตุต่างๆ เช่น การเปลี่ยนแปลงอุณหภูมิของน้ำ การเก็บปะการังมาขาย การทอดสมอเรือ การประมง กิจกรรมการท่องเที่ยวได้น้ำ เหล่านี้เป็นต้น

ในการประเมินคุณค่าของแหล่งธรรมชาติและความเสี่ยงต่อการถูกทำลาย มีหลักเกณฑ์ที่ใช้พิจารณา 4 ด้าน ได้แก่

1. คุณค่าทางด้านชีวภาพ ประกอบด้วย 4 ดัชนีชี้วัด ได้แก่ 1) ความหลากหลายของระบบนิเวศในแหล่งธรรมชาติ 2) ความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งธรรมชาติ 3) ความเป็นแหล่งรวมพืชหรือสัตว์ที่มีลักษณะโดดเด่นหายาก ใกล้สูญพันธุ์ หรือมีจำนวนมาก 4) ความโดดเด่นเฉพาะตัวของระบบนิเวศในแหล่งธรรมชาติ

2. คุณค่าทางกายภาพ ประกอบด้วย 4 ดัชนีชี้วัด ได้แก่ 1) จำนวนประเภทของแหล่งธรรมชาติภายในแหล่งท่องเที่ยว 2) ขนาดของแหล่งธรรมชาติ 3) สภาพความสวยงามทางกายภาพและสภาพภูมิทัศน์ของแหล่งธรรมชาติ 4) ความเป็นเอกลักษณ์โดดเด่นเฉพาะตัวทางกายภาพของพื้นที่

3. คุณค่าทางสังคม ประกอบด้วย 2 ดัชนีชี้วัด ได้แก่ 1) คุณค่าต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนท้องถิ่น 2) คุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ ประเพณี และวัฒนธรรม

4. ความเสี่ยงต่อการถูกทำลาย ประกอบด้วย 2 ดัชนีชี้วัด ได้แก่ 1) ความเสี่ยงต่อการถูกทำลายโดยมนุษย์ 2) ความเสี่ยงต่อการถูกทำลายจากภัยธรรมชาติ

องค์ประกอบที่ 2 ศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยว หมายถึง องค์ประกอบต่างๆที่มีส่วนช่วยเสริมแหล่งธรรมชาตินั้นๆ ให้มีความสำคัญ มีความเหมาะสมในการจัดการท่องเที่ยว เช่น แหล่งธรรมชาติอาจมีสภาพธรรมชาติที่สวยงามมาก แต่ขาดความสะดวกในการเข้าถึงหรือเส้นทางเข้าแหล่งท่องเที่ยวไม่ปลอดภัยก็ทำให้นักท่องเที่ยวไม่นิยมเข้าไปท่องเที่ยว สำหรับศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยว มีดัชนีชี้วัดที่ใช้พิจารณา 5 ด้าน ได้แก่ 1) ศักยภาพในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว 2) การเข้าถึงแหล่งธรรมชาติ 3) ความปลอดภัยด้านการท่องเที่ยว 4) ศักยภาพในการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน 5) ศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวจากปัจจัยภายนอก

องค์ประกอบที่ 3 การบริหารจัดการ หมายถึง ความสามารถในการควบคุม ดูแล การดำเนินงาน การจัดการแหล่งท่องเที่ยว โดยมีองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

1. การจัดการท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความยั่งยืน ประกอบด้วย การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งธรรมชาติ การจัดการด้านสิ่งแวดล้อม และการจัดการด้านการท่องเที่ยว

2. การจัดการด้านการให้ความรู้และการสร้างจิตสำนึก โดยพิจารณาจากการดำเนินงานขององค์กรที่ดูแลรับผิดชอบพื้นที่ในการสร้างเสริมจิตสำนึกและการเรียนรู้ในเรื่องคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ ระบบนิเวศ และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม แก่นักท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่ดูแลพื้นที่ ผู้ประกอบการ และชุมชนท้องถิ่นที่อยู่โดยรอบแหล่งท่องเที่ยว

3. การจัดการด้านเศรษฐกิจและสังคม พิจารณาจากการมีส่วนร่วมของชุมชนในกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยการเปิดโอกาสให้ประชาชนหรือชุมชนได้มีส่วนร่วมในการคิด การพิจารณาตัดสินใจ การดำเนินการและร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ ที่จะมีผลกระทบต่อประชาชนหรือชุมชนนั้นๆ รวมทั้งการกระจายรายได้หรือผลประโยชน์สู่ท้องถิ่น

1.3.3 การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติในประเทศไทย สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทตามหน่วยงานหรือองค์กรที่รับผิดชอบ ได้แก่

1. แหล่งท่องเที่ยวที่บริหารจัดการโดยหน่วยงานกลาง เช่น อุทยานแห่งชาติ วนอุทยานเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เป็นต้น

2. แหล่งท่องเที่ยวที่บริหารจัดการโดยหน่วยงานกลาง และแหล่งท่องเที่ยวที่ดูแลโดยท้องถิ่น คือ แหล่งท่องเที่ยวที่หน่วยงานกลางดูแลจะมีนโยบายแผนงานและโครงการในการจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งธรรมชาติที่ชัดเจน รวมถึงในด้านงบประมาณและบุคลากร แต่แหล่งท่องเที่ยวที่ดูแลโดยท้องถิ่นส่วนมากมักจะขาดระบบการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมในระยะยาวทำให้แหล่งท่องเที่ยวมีโอกาสที่จะเสื่อมโทรมได้ง่ายกว่า อย่างไรก็ตามแหล่งท่องเที่ยวที่บริหารจัดการโดยหน่วยงานท้องถิ่นสามารถเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการพื้นที่ของตนได้มากกว่า รวมทั้งเป็นการสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนท้องถิ่นอีกด้วย

1.3.4 หลักเกณฑ์ที่ใช้ประเมินการบริหารจัดการของแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ประกอบด้วย 2 ด้าน ได้แก่

1. การจัดการด้านการอนุรักษ์แหล่งธรรมชาติและจัดการสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย 5 ดัชนีชี้วัด ได้แก่ 1) การจัดการด้านการใช้ประโยชน์ของตัวแหล่งท่องเที่ยว 2) การจัดการด้านการติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่อันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว 3) การจัดการของเสียและสภาพแวดล้อมบริเวณโดยรอบแหล่งท่องเที่ยว 4) การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เหมาะสม 5) การให้ความรู้ถึงคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวและการอนุรักษ์กับพนักงานนำเที่ยว นักท่องเที่ยว และชุมชนที่อยู่โดยรอบพื้นที่

2. การจัดการด้านการท่องเที่ยว ประกอบด้วย 4 ดัชนีชี้วัด ได้แก่ 1) การจัดการด้านการบริการและสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานแก่นักท่องเที่ยว 2) มีศูนย์บริการที่ให้ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวและความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว 3) มีบุคลากรที่มีความรู้เรื่องระบบนิเวศและการอนุรักษ์ให้บริการด้านความรู้แก่นักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ และชุมชนโดยรอบ 4) การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น (คู่มือการประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย:2549)

2. นโยบายภาครัฐด้านการท่องเที่ยว

2.1 แผนพัฒนาการท่องเที่ยว

เพื่อให้การท่องเที่ยวของประเทศไทยสามารถปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ต่างๆ เกิดการเติบโตอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน สามารถแข่งขันได้ในตลาดโลกคณะรัฐมนตรีจึงได้มีมติเมื่อวันที่ 17 เมษายน พ.ศ. 2552 ให้การท่องเที่ยวเป็นวาระแห่งชาติ (National Agenda) และมีมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 21 เมษายน พ.ศ. 2552 มอบหมายให้กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาจัดทำยุทธศาสตร์แผนงานฟื้นฟูวิกฤตการท่องเที่ยวระยะสั้นและระยะยาวรวมทั้งสอดคล้องกับอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติที่ต้องจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติเสนอคณะรัฐมนตรีพิจารณาอนุมัติกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาในฐานะเลขานุการคณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติจึงจัดทำร่างแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. 2555 - 2559 เสนอต่อที่ประชุมคณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติพิจารณา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อฟื้นฟูและกระตุ้นภาคการท่องเที่ยวให้ขยายตัวอย่างยั่งยืน เพื่อเร่งรัดและสร้างศักยภาพในการหารายได้จากการท่องเที่ยวและเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศไทย

แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติฉบับนี้จึงได้มุ่งเน้นการป้องกันแก้ไขผลกระทบด้านการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับสถานการณ์ทั้งในและต่างประเทศ ตามแนวทางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 – 2559) และวิสัยทัศน์ประเทศไทยสู่ปี 2570 โดยน้อมนำแนวคิด “เศรษฐกิจพอเพียง” และ “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” มาใช้ในการจัดทำแผนเพื่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบองค์รวมที่สร้างทั้งรายได้และกระจายรายได้อย่างเป็นธรรมและยั่งยืน ทั้งนี้คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติคาดหวังว่าแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติฉบับนี้จะมีประโยชน์ต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศ ดังนี้

1. เป็นเครื่องมือสำคัญที่จะใช้เป็นกรอบทิศทางในการกระตุ้นและฟื้นฟูภาคการท่องเที่ยวของทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและภาคเอกชนในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว
2. ช่วยลดการทำงานที่ซ้ำซ้อนของหน่วยงานภาครัฐในเรื่องการพัฒนาการท่องเที่ยวซึ่งจะช่วยให้การพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ภายใต้การบูรณาการการทำงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
3. หน่วยงานของรัฐและองค์กรที่เกี่ยวข้อง สามารถใช้เป็นกรอบแนวทางการดำเนินงานโดยนำกลยุทธ์ไปแปลงเป็นนโยบายและแผนปฏิบัติการในหน่วยงานองค์กรของตน เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างถูกต้องเหมาะสมเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงและแก้ไขปัญหาที่ยังคงมีอยู่ในภาคการท่องเที่ยว และแก้ไขปัญหาเร่งด่วนด้านการท่องเที่ยว โดยจะมีความสอดคล้องเชื่อมโยงกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 - 2559) และนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของรัฐบาล

4. แก้ไขปัญหาในเชิงโครงสร้างเพื่อสร้างความสมดุลและยั่งยืนสร้างระบบภูมิคุ้มกันให้กับภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทย โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนเพื่อให้ภาคประชาชน ภาคเอกชน และชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดระเบียบแหล่งท่องเที่ยว ไม่ให้อยู่ในสภาพเสื่อมโทรมหรือถูกทำลาย เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมรวมทั้งการเป็นเจ้าบ้านที่ดี มีระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการและสิ่งอำนวยความสะดวกในปริมาณที่เหมาะสม สะดวกและบริการที่มีคุณภาพ เป็นต้น

ด้วยความจำเป็นดังที่กล่าวมา กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาในฐานะเลขานุการคณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติจึงได้จัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติฉบับนี้เพื่อกำหนดกรอบทิศทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวของไทยให้เกิดการพัฒนาอย่างเป็นองค์รวม และเกิดการบูรณาการการทำงานของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในการผลักดันให้มีการบริหารจัดการการท่องเที่ยว เพื่อนำไปสู่เป้าหมายการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันและสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวโดยคำนึงถึงความสมดุลและยั่งยืนต่อไป

2.2 กระบวนการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. 2555–2559

กระบวนการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. 2555 – 2559 ได้เน้นการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนโดยใช้เวทีระดมความคิดเห็นจากผู้บริหาร นักวิชาการ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจนได้(ร่าง) แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ.2555 – 2559 และเสนอให้คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติพิจารณาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ข้อเสนอแนะและความเห็นเพิ่มเติมก่อนเสนอให้คณะรัฐมนตรีให้ความเห็นชอบต่อไป โดยมีขั้นตอนการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติมีรายละเอียดการท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมภาคบริการที่มีบทบาทสำคัญในระบบเศรษฐกิจของประเทศไทย เพราะนอกจากจะสร้างรายได้โดยมีมูลค่าเป็นอันดับหนึ่งของการค้าบริการรวมของประเทศแล้วยังเป็นอุตสาหกรรมที่ก่อให้เกิดธุรกิจที่เกี่ยวข้องเนื่องอีก เช่น โรงแรมและที่พัก ภัตตาคาร ร้านอาหาร ร้านจำหน่ายของที่ระลึก การคมนาคมขนส่ง เป็นต้น ซึ่งก่อให้เกิดการลงทุน การจ้างงาน และการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น โดยในแต่ละปีสามารถสร้างรายได้เข้าสู่ประเทศในรูปเงินตราต่างประเทศปีละหลายแสนล้านบาท รวมทั้งสร้างกระแสเงินหมุนเวียนภายในประเทศจากคนไทยเที่ยวไทยนับแสนล้านบาทเช่นเดียวกัน ซึ่งในปี พ.ศ. 2552 ประเทศไทยมีรายได้จากนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศประมาณ 527,326 ล้านบาท หรือประมาณร้อยละ 8.5 ของมูลค่าส่งออกรวม (ร้อยละ 51.1 ของมูลค่าส่งออกภาคบริการ) หรือคิดเป็นสัดส่วนประมาณร้อยละ 5.8 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GDP) ขณะเดียวกันธุรกิจการท่องเที่ยวก่อให้เกิดการจ้างงานกว่า 2 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 6 -7 ของแรงงานทั้งระบบ รวมทั้งยังช่วยกระจายรายได้และการจ้างงานไปสู่ชนบทตามสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ รายได้เงินตราต่างประเทศดังกล่าวยังมีส่วนสำคัญที่ช่วยชดเชยการขาดดุลในช่วงที่การส่งออกสินค้าของ

ไทย มีแนวโน้มชะลอตัวลงตามภาวะเศรษฐกิจโลก ดังนั้น ในการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของ ประเทศจึงต้องพิจารณาข้อมูลพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ดังนี้

2.3 สถานการณ์การท่องเที่ยวโลก

2.3.1 โครงสร้างการตลาดและแนวโน้มการท่องเที่ยวโลก

1. การเพิ่มขึ้นของนักท่องเที่ยวองค์การการท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization : UNWTO) ได้พยากรณ์ว่าเมื่อถึงปี พ.ศ. 2563 จะมีนักท่องเที่ยวระหว่าง ประเทศจำนวน 1,600 ล้านคน ภูมิภาคที่มีแนวโน้มเป็นแหล่งท่องเที่ยวยอดนิยม คือ ภูมิภาคเอเชีย ตะวันออกและแปซิฟิกและกลุ่มประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นจุดหมายการท่องเที่ยวแห่ง ใหม่ที่มีผู้นิยมเดินทางเข้ามาเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องโดยมีนักท่องเที่ยวเป็น 1 ใน 3 ของนักท่องเที่ยว ภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก

2. การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการตลาด กลุ่มประเทศ BRIC (บราซิล รัสเซีย อินเดียและจีน) มีรายได้เพิ่มขึ้น และมีศักยภาพในการส่งออกนักท่องเที่ยวใน อนาคต UNWTO คาดว่า ในปี พ.ศ. 2563 จีนจะเป็นตลาดส่งออกและนำเข้านักท่องเที่ยวใหญ่ที่สุด ในโลก โดยมีนักท่องเที่ยว 100 - 120 ล้านคนต่อปี

3. การแข่งขันด้านการท่องเที่ยวสูงขึ้น การทวีบทบาทสำคัญ ของตลาดเกิดใหม่ ซึ่งตลาดเหล่านี้ส่วนใหญ่จะอยู่ในทวีปเอเชีย ทั้งตลาดที่มีขนาดใหญ่ เช่น จีน อินเดียและตลาดขนาดกลางถึงขนาดเล็ก เช่น กลุ่มประเทศที่อยู่ในเอเชียใต้ กลุ่มประเทศใน ตะวันออกกลาง กลุ่มประเทศที่อยู่ในเอเชียกลาง เป็นต้น หลายประเทศจึงมีการลงทุนด้านการ ท่องเที่ยว การโฆษณาประชาสัมพันธ์ การกำหนดกลยุทธ์ และการใช้นโยบายปกป้องคนของตนให้ เดินทางท่องเที่ยวภายในประเทศเพื่อแย่งชิงตลาดในเวทีโลก

4. การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรโลก อัตราการเพิ่มของ ประชากรโลกอยู่ที่ระดับ 1.11 ในปัจจุบันจะลดลงเป็นระดับ 0.86 ในช่วงปี พ.ศ. 2563 - 2568 โดย ประเทศอุตสาหกรรมชั้นนำของโลกเริ่มเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ประเทศเยอรมัน ญี่ปุ่น รัสเซีย มีอัตรา เพิ่มของประชากรติดลบ นักท่องเที่ยวกลุ่มผู้สูงอายุจึงมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้มีความ พร้อมในด้านเวลาและงบประมาณสนใจการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ การท่องเที่ยวแบบพำนักรถและ ต้องการท่องเที่ยวในแหล่งที่เที่ยวนั้นที่มีความพร้อมในด้านโครงสร้างพื้นฐาน นอกจากนี้การกระตุ้น ประชาชนให้เดินทางท่องเที่ยว เช่น การลดชั่วโมงการทำงาน การสนับสนุนให้ประชาชนมีโอกาส พัฒนาประสบการณ์ของตนจากการเดินทางท่องเที่ยว การลดอัตราภาษีมูลค่าเพิ่มสินค้าอุปโภค บริโภคบางชนิดและภาษีนายจ้างมาตรการดังกล่าวได้มีการดำเนินการในหลายประเทศ เป็นการ กระตุ้นให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยวระหว่างประเทศมากขึ้น

5. การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ การช่วงชิงตลาดการท่องเที่ยว ระบบอิเล็กทรอนิกส์ ความรู้สภาวะและสารสนเทศกลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความแตกต่าง และสร้างคุณค่าของสินค้าในอนาคตรูปแบบของ e-commerce และ e-business จะมีความสำคัญ

และซับซ้อนมากขึ้นในทุกกลุ่มอุตสาหกรรม ในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวนักท่องเที่ยวรุ่นใหม่มีแนวโน้มที่จะใช้ข้อมูลท่องเที่ยวผ่านอินเทอร์เน็ตเพื่อทำการสืบค้นและเปรียบเทียบราคามากขึ้น คาดการณ์ว่ามีประชากรโลกกว่า 1.5 พันล้านคน ท่องอยู่บนโลกอินเทอร์เน็ต และเกือบ 600 ล้านคน ที่ผันตนมาเป็นสมาชิกในสังคม Online บทบาทของอินเทอร์เน็ตซึ่งแต่เดิมทำหน้าที่เพียงให้ข้อมูล เพื่อป้อนข่าวสารด้านเดียวได้กลายมาเป็นช่องทางใหม่ในการแพร่กระจายข่าว การให้ข้อมูล และมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของนักท่องเที่ยว ช่องทางการขายทางอินเทอร์เน็ตกำลังได้รับความนิยม

2.3.2 วิฤตและความเสี่ยงที่ส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยว

1. การท่องเที่ยวโลกมีความเสี่ยงที่จะได้รับผลกระทบจากการก่อการร้ายระหว่างประเทศ การก่อการร้ายและอาชญากรรมข้ามชาติมีแนวโน้มขยายตัวทั่วโลกและรุนแรงมีรูปแบบและโครงข่ายที่ซับซ้อนมากขึ้น โดยใช้ความก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีการสื่อสารและการคมนาคมเป็นปัจจัยสนับสนุนและมีแนวโน้มคงอยู่ต่อไปในหลายภูมิภาคของโลกเป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการตัดสินใจเดินทางของนักท่องเที่ยวและจิตวิทยาของผู้บริโภคที่จะชะลอการใช้จ่ายใช้สอยประเทศไทยจึงต้องเตรียมตัวรับความเสี่ยงในด้านต่างๆ และภาวะการแข่งขันที่จะรุนแรงมากขึ้น

2. การเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศโลก ผลกระทบจากสภาวะโลกร้อนเริ่มแสดงให้เห็นชัดเจนจากภัยธรรมชาติที่เกิดขึ้นอย่างรุนแรงครอบคลุมไปทุกภูมิภาค เห็นได้จากความรุนแรงของภัยพิบัติต่างๆ เช่น พายุ น้ำท่วม ภัยแล้ง แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด สึนามิ ช่วง 30 ปีที่ผ่านมา อัตราภัยพิบัติทางธรรมชาติเพิ่มสูงขึ้นแบบขั้นบันได ภัยพิบัติทางน้ำเพิ่มขึ้นร้อยละ 30.7 วาตภัย(พายุ) เพิ่มขึ้นร้อยละ 26.6 และแผ่นดินไหวเพิ่มขึ้นร้อยละ 8.6 ประเทศต่างๆ จึงเริ่มหันมาใส่ใจสิ่งแวดล้อม การสร้างจิตสำนึกที่จะอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและใช้เป็นกลยุทธ์ในการสร้างความแตกต่างที่เหนือกว่าคู่แข่งเป็นจุดขายกระตุ้นหรือเชิญชวนลูกค้าให้เข้ามาซื้อหาหรือใช้บริการท่องเที่ยว ในอนาคต Green Logistic เป็นเทรนด์ที่ถูกกำหนดให้แหล่งท่องเที่ยวต้องให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อม และอาจถูกกำหนดเป็นเงื่อนไขหนึ่งในการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ

3. ความเสี่ยงของโรคระบาด ความรุนแรงมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น แม้ว่าในหลายกรณีจะมีอัตราการเสียชีวิตต่ำก็ตามแต่โรคระบาดที่เกิดจากไวรัสสายพันธุ์ใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นทำให้นักท่องเที่ยวมีความกังวลและรู้สึกไม่ปลอดภัยดังเช่นการระบาดจากไวรัสสายพันธุ์ใหม่ 2009 การท่องเที่ยวในภูมิภาคเอเชียมีอัตราการเติบโต ลดลงร้อยละ 31.6 ภูมิภาคยุโรปและตะวันออกไกล ลดลงร้อยละ 26.37

4. สภาวะเศรษฐกิจโลก ความไม่แน่นอนของสภาวะเศรษฐกิจโลก อาจส่งผลกระทบต่อจำนวนนักท่องเที่ยวในอนาคต สภาวะถดถอยของเศรษฐกิจโลก ในปี พ.ศ. 2551 และต่อเนื่องถึงปัจจุบันส่งผลการตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยว อย่างไรก็ตามคาดการณ์ว่าในอนาคตเศรษฐกิจโลกยังคงขยายตัวอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะมีกลุ่มประเทศ BRIC (บราซิล รัสเซีย อินเดีย และจีน) ที่คาดการณ์ว่า จีน รัสเซีย และอินเดีย มีแนวโน้มเศรษฐกิจขยายตัวมากกว่าร้อยละ 7 ในช่วงปี พ.ศ. 2558 - 2568

2.3.3 การเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว

1. พฤติกรรมผู้บริโภคปรับเปลี่ยนไปตามสภาพเศรษฐกิจ ผลกระทบจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำส่งผลให้นักท่องเที่ยวใช้จ่ายด้านการท่องเที่ยวอย่างระมัดระวัง โดยคำนึงถึงความคุ้มค่าเงินมากขึ้น ประกอบกับการที่คู่แข่งหันมาใช้กลยุทธ์ด้านราคาเพื่อดึงความสนใจของตลาด นักท่องเที่ยวที่หดตัวลง ทำให้นักท่องเที่ยวมีทางเลือกในการเลือกจุดหมายปลายทางมากขึ้น ซึ่งมีผลให้เกิดพฤติกรรม Last minute คือ ใช้เวลาสั้นก่อนการเดินทางเพื่อตัดสินใจในการจองซื้อสินค้าและบริการท่องเที่ยวเพื่อแสวงหาความคุ้มค่า

2. นักท่องเที่ยวนิยมเดินทางท่องเที่ยวระยะใกล้ โดยอาจเลือกเดินทางท่องเที่ยวภายในประเทศ หรือภายในภูมิภาคเดียวกันมากขึ้น ทั้งนี้การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจของประเทศต่างๆ และกรอบความร่วมมือ ด้านการท่องเที่ยว เช่น UNWTO APEC ASEAN ACD GMS ACMECS IMT- GT และ BIMSTEC เป็นต้นช่วยลดอุปสรรคและข้อจำกัดในการท่องเที่ยว

3. นักท่องเที่ยวมีแนวโน้มสนใจการท่องเที่ยว ในความสนใจพิเศษ (Special Interest Tourism) เช่น การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health Tourism) การท่องเที่ยวเชิงผจญภัย (Adventure Tourism) การท่องเที่ยวเชิงศาสนา (Spiritual Tourism) การท่องเที่ยวเพื่อการประชุมและนิทรรศการ (MICE) และการท่องเที่ยวเชิงกีฬา (Sports Tourism) เป็นต้น รูปแบบการท่องเที่ยวดังกล่าวมีแนวโน้มขยายตัว เนื่องจากนักท่องเที่ยวมีแนวโน้มต้องการที่จะเรียนรู้และได้รับประสบการณ์ที่แตกต่างในการท่องเที่ยวแต่ละครั้ง ต้องการสัมผัสธรรมชาติที่บริสุทธิ์ กิจกรรมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเลือกพักแรมในโรงแรมที่มีเอกลักษณ์ ซึ่งประเทศไทยมีความพร้อมของทรัพยากรพื้นฐานสำหรับการท่องเที่ยวในความสนใจพิเศษ

4. กระแสของความสนใจและใส่ใจในสุขภาพและการออกกำลังกาย ทำให้การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health Tourism) และการท่องเที่ยวเชิงกีฬา (Sports Tourism) มีแนวโน้มได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยว สำหรับการท่องเที่ยวเชิงกีฬาประเทศต่างๆ ได้แข่งขันกันแย่งสิทธิ์ในการจัดกิจกรรม หรือ Event ด้านการกีฬา ซึ่งไทยเป็นประเทศหนึ่งที่มีความพร้อมในด้านบุคลากร สนามแข่งขัน ประสบการณ์ในการจัดการแข่งขัน นักกีฬาระดับนานาชาติ มีกีฬาที่เป็นเอกลักษณ์ เช่น มวยไทย และตะกร้อ สำหรับการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพไทยมีชื่อเสียงในเรื่องของสปา การนวดแผนไทย ความพร้อมในด้านของบุคลากร มีสถานประกอบการที่มีคุณภาพ ซึ่งพร้อมต่อการรองรับนักท่องเที่ยวในอนาคต

5. กระแสความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิม กำลังได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยว และมีแนวโน้มมากขึ้นแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้ถูกเปลี่ยนเข้าสู่อุตสาหกรรมท่องเที่ยวโดยรวมอย่างเป็นลำดับและกำลังปรับเปลี่ยนสภาพไปสู่การจัดการที่คำนึงถึงขีดความสามารถ การรองรับของธรรมชาติ ชุมชน ชนบทธรรมชาติ

ประเพณีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนและมุ่งเน้นสิ่งแวดล้อม และฐานทรัพยากรของพื้นที่ท่องเที่ยวเป็นสำคัญ ดังนั้นจึงเป็นโอกาสในการสร้างเอกลักษณ์และตราสัญลักษณ์สินค้าทางการท่องเที่ยว วัฒนธรรมและธรรมชาติของประเทศไทยให้เป็นที่รู้จักและได้รับการยอมรับในระดับสากล

2.4 สถานการณ์การท่องเที่ยวไทย

2.4.1 แนวโน้มด้านการท่องเที่ยวของไทย

1. ประเทศไทยต้องประสบกับปัญหาวิกฤตและความเสี่ยงด้านการท่องเที่ยวในช่วงระยะเวลา 4 - 5 ปีที่ผ่านมาประเทศไทยต้องประสบกับภาวะวิกฤตต่างๆ ทั้งวิกฤตการณ์โรคซาร์ส (SARS) เหตุการณ์สึนามิ(Tsunami) การรัฐประหาร การเกิดวิกฤตราคาน้ำมัน โรคระบาดไข้หวัดสายพันธุ์ใหม่ 2009 เป็นเงื่อนไขข้อจำกัดในการรักษาตลาดเดิมและขยายตลาดใหม่ โดยผลกระทบจากวิกฤตในแต่ละครั้งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของจำนวนนักท่องเที่ยวอย่างเด่นชัด เช่น ภายหลังจากเกิดเหตุวิกฤตการณ์โรคซาร์สส่งผลให้นักท่องเที่ยวลดลงถึงร้อยละ 50 ภายใน 3 เดือน เหตุการณ์สึนามิส่งผลให้นักท่องเที่ยวลดลงร้อยละ 30 ภายใน 2 เดือน อย่างไรก็ตามพบว่าภายหลังจากเกิดวิกฤตในประเทศไทยก็มีแนวโน้มที่นักท่องเที่ยวจะกลับเข้ามาท่องเที่ยวอีกครั้งในระยะเวลาไม่นานนัก

2. สถานการณ์ทางการเมืองยังคงส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวทำให้สถานการณ์การท่องเที่ยวของไทยในช่วงระยะเวลาต่อไปมีความยากมากขึ้น สถานการณ์ทางการเมืองได้กลายเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อจำนวนนักท่องเที่ยวและภาพลักษณ์ของประเทศ นับตั้งแต่การเกิดรัฐประหาร ในปีพ.ศ. 2549 การปิดท่าอากาศยานนานาชาติสุวรรณภูมิและเหตุการณ์ความไม่สงบทางการเมืองทำให้นักท่องเที่ยวขาดความมั่นใจ ส่งผลให้จำนวนการเดินทางเข้าประเทศไทยของนักท่องเที่ยวลดลงอย่างรุนแรง ถึงแม้จำนวนนักท่องเที่ยวจะเพิ่มขึ้นในไตรมาสที่ 4 ของปีพ.ศ. 2552 แต่วิกฤตทางการเมืองที่เกิดขึ้นในเดือนมีนาคม - เมษายน พ.ศ. 2553 ได้ส่งผลให้สถานการณ์ท่องเที่ยวเลวร้ายลงอีก จากการเผยแพร่ข่าวไปทั่วโลกรวมทั้งการออก Travel Warning ของประเทศต่างๆ เพื่อแจ้งเตือนประชาชนถึงความเสี่ยงในการเดินทางมาประเทศไทย ส่งผลต่อภาพลักษณ์ด้านความปลอดภัยของประเทศไทย

3. จำนวนนักท่องเที่ยว รายได้ ค่าใช้จ่ายและวันพักเฉลี่ยของนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา แม้ประเทศไทยจะประสบกับปัญหาและวิกฤตด้านการท่องเที่ยวซึ่งส่งผลกระทบต่อจำนวนและรายได้ของนักท่องเที่ยวในช่วงวิกฤตและหลังเกิดวิกฤต แต่ก็พบว่าภายหลังจากวิกฤตผ่านพ้นไปอัตราการเติบโตจะกลับไปอยู่ในระดับเดิม จำนวนนักท่องเที่ยวมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวในประเทศไทยเฉลี่ยปีละประมาณ 9 ล้านคน มีอัตราเติบโตเฉลี่ยสะสมร้อยละ 5 ต่อปี อัตราการเติบโตเฉลี่ย ของนักท่องเที่ยวเป็นอันดับ 7 ของเอเชีย โดยมาเลเซียและเวียดนามมีการเติบโตเฉลี่ยอันดับที่ 1 และ 2 ตามลำดับปี พ.ศ. 2553 เป็นปีที่ประเทศไทยมีนักท่องเที่ยวสูงที่สุดจำนวน 15.8 ล้านคน

2.4.2 ศักยภาพด้านการท่องเที่ยว

1. ศักยภาพด้านการท่องเที่ยว การเปรียบเทียบศักยภาพด้านการท่องเที่ยว 124 ประเทศ ของ World Economic Forum พบว่า ประเทศไทยมีอันดับที่ดีขึ้น แม้ต้องเผชิญกับความเสี่ยงและวิกฤตในหลายด้านในปี พ.ศ. 2550 ประเทศไทยอยู่ในอันดับที่ 43 ของโลก ปีพ.ศ. 2551 ขยับขึ้นมาอยู่ในอันดับที่ 42 ของโลก และปี พ.ศ. 2552 ขยับขึ้นมาอยู่ในอันดับที่ 39 ของโลก โดยประเทศไทยเป็นที่ยอมรับเรื่องการท่องเที่ยวในด้านทรัพยากรมนุษย์ ธรรมชาติและวัฒนธรรม ความคุ้มค่าด้านราคาและความดึงดูดใจให้เดินทางมาท่องเที่ยวในประเทศไทย มีความได้เปรียบด้านการท่องเที่ยวมีทรัพยากรพื้นฐานด้านการท่องเที่ยวหลากหลาย กระจายอยู่ในทุกจังหวัด และมีความพร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวหลายแห่งมีความสวยงาม ดิฉันระดับโลกมีเอกลักษณ์ต่างจากภูมิภาคอื่นซึ่งสามารถพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยว รวมถึงอุตสาหกรรมที่สนับสนุนเชื่อมโยงและยังมีแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพพร้อมที่จะพัฒนาอีกจำนวนมาก เมื่อพิจารณาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวในประเทศไทยกับประเทศในทวีปเอเชีย โดยพิจารณาจากแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงนักท่องเที่ยวรู้จักกันดี จะเห็นได้ว่านักท่องเที่ยวรู้จักแหล่งท่องเที่ยวในประเทศไทย ประมาณ 100 แห่ง เป็นรองประเทศจีน ญี่ปุ่นและอินเดีย ตามลำดับ โดยแหล่งท่องเที่ยวทางทะเลนักท่องเที่ยวรู้จักมากที่สุด โดยมีคู่แข่งคือ อินเดียและอินโดนีเซีย แหล่งข้อบ่งชี้คู่แข่งสำคัญ คือ จีน ญี่ปุ่น และฮ่องกง สำหรับสนามกอล์ฟไทย ยังเป็นรอง ญี่ปุ่น จีน และเกาหลีใต้ ความได้เปรียบด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวของประเทศไทยจึงเป็นจุดแข็งสำคัญที่ทำให้แหล่งท่องเที่ยวในประเทศไทยเป็นที่รู้จักแพร่หลายและได้รับรางวัลความสำเร็จจากการจัดอันดับในระดับโลก รางวัลที่ประเทศไทยได้รับเหล่านี้สะท้อนภาพลักษณ์ด้านบวกของประเทศไทย เป็นการตอกย้ำให้เห็นศักยภาพ ด้านการท่องเที่ยวของประเทศไทย ปัญหาความเสี่ยงของแหล่งท่องเที่ยวอาจกลายเป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลให้ความได้เปรียบของไทยลดลง จากการขยายตัวของการท่องเที่ยวโดยที่เน้นปริมาณนักท่องเที่ยวหรือการแสวงหารายได้จากการท่องเที่ยว ในขณะที่การรองรับขยายไปไม่ทันไม่มีการเตรียมความพร้อมในการรองรับขีดความสามารถของนักท่องเที่ยว ทำให้แหล่งท่องเที่ยวหลายแห่งเกิดความเสื่อมโทรม จากการสำรวจสถานภาพของแหล่งท่องเที่ยว 2,155 แห่ง โดยจำแนกตามมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวพบว่าแหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรมที่ต้องเร่งพัฒนาอย่างเร่งด่วน จำนวน 138 แห่ง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ 50 แห่ง รองลงมา คือ แหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์ 38 แห่ง และแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม 28 แห่ง

ประเด็นสำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวไทย จากการวิเคราะห์สถานการณ์การท่องเที่ยวไทยและตลาดโลก ศักยภาพและความสามารถในการแข่งขันของประเทศไทย สามารถสรุปประเด็นสำคัญที่นำไปสู่การกำหนดนโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยว ดังนี้

1. การขยายตัวของการท่องเที่ยวโลก การขยายตัวทางเศรษฐกิจการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการตลาดความร่วมมือระหว่างประเทศตามกรอบความร่วมมือต่างๆ การเติบโตของกลุ่มประเทศ BRIC (บราซิล รัสเซีย อินเดีย และจีน) และการเปลี่ยนแปลงของโครงสร้าง

ประชากรโลกและแนวโน้มนักท่องเที่ยวที่สนใจการท่องเที่ยวในความสนใจพิเศษ (Special Interest Tourism) มากขึ้น นับเป็นโอกาสดีของประเทศไทยในการขยายการตลาดไปยังกลุ่มนักท่องเที่ยวดังกล่าวซึ่งไทยมีความพร้อมในโครงสร้างพื้นฐานที่พร้อมรองรับและช่วงชิงนักท่องเที่ยวที่สนใจการท่องเที่ยวเฉพาะทาง (Special Interest Tourism) เช่น การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health Tourism) การท่องเที่ยวเชิงผจญภัย (Adventure Tourism) การท่องเที่ยวเชิงศาสนา (Spiritual Tourism) การท่องเที่ยวเพื่อการประชุมและนิทรรศการ (MICE) และการท่องเที่ยวเชิงกีฬา (Sports Tourism) กลุ่มนักท่องเที่ยวสูงอายุ ครอบครัว และฮันนีมูน เป็นต้น อย่างไรก็ตามแนวโน้มการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวสูงขึ้น ประเทศไทยจะต้องแข่งขันกับประเทศต่างๆ ที่พร้อมจะแย่งชิงตลาดนักท่องเที่ยวด้วยเช่นกันจึงต้องเตรียมความพร้อมในการสร้างนวัตกรรมการท่องเที่ยวใหม่ๆ ที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดการท่องเที่ยวการส่งเสริมการท่องเที่ยวกลุ่มเฉพาะการลงทุนในการส่งเสริมภาพลักษณ์และเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

2. ความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว ปัญหาด้านความปลอดภัย กฎระเบียบด้านสิ่งแวดล้อมและสุขอนามัย จากการขยายตัวของนักท่องเที่ยวโดยเน้นปริมาณนักท่องเที่ยวทำให้แหล่งท่องเที่ยวหลายแห่งเสื่อมโทรม ประกอบกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวในประเทศต่างๆ การเปิดตัวของประเทศเวียดนาม ลาว กัมพูชา ทำให้แหล่งท่องเที่ยวของไทยต้องปรับตัวไปสู่การท่องเที่ยวเชิงคุณภาพเพื่อให้เกิดความแตกต่างจากประเทศคู่แข่ง ประเทศไทยจึงต้องเร่งดำเนินการฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวและหามาตรการในการแก้ไขกฎระเบียบและข้อบังคับต่างๆ ให้แหล่งท่องเที่ยวของไทยสามารถมีศักยภาพในการรองรับนักท่องเที่ยวดังเดิม

3. โครงสร้างการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว ยังเป็นจุดอ่อนสำคัญของการจัดการการท่องเที่ยวไทย กลไกการจัดการการท่องเที่ยวยังอ่อนแอขาดเอกภาพ พัฒนาการท่องเที่ยวขาดความเชื่อมโยง ระหว่างท้องถิ่น จังหวัด กลุ่มจังหวัด และประเทศ ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน ภาคเอกชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ขณะที่หน่วยงานระดับพื้นที่ เช่น จังหวัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) และชุมชนขาดความรู้ ด้านการจัดการ ภูมิทัศน์ และการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว จึงควรหาแนวทางในการบูรณาการ การทำงานร่วมกัน การกำหนดภารกิจขอบเขตของงาน การพัฒนาให้ชัดเจน กำหนดรูปแบบการพัฒนาการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับพื้นที่สนับสนุนให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างครบวงจร

4. วิฤตและความเสี่ยงด้านการท่องเที่ยวทั้งจากภัยธรรมชาติการเปลี่ยนแปลง ของภูมิอากาศโลกร้อน โรคระบาด สภาวะเศรษฐกิจที่ถดถอย หรือสถานการณ์ทางการเมือง วิฤตและความเสี่ยงเหล่านี้ไม่สามารถคาดการณ์ได้ล่วงหน้าและเมื่อเกิดขึ้นแล้วจะส่งผลกระทบต่อความเชื่อมั่นของนักท่องเที่ยวอย่างมาก ประเทศไทยจึงต้องมีการเตรียมการรับมือกับปัญหาการดำเนินงานในเชิงนโยบาย รวมถึงการออกมาตรการต่างๆ ด้านการท่องเที่ยวเพื่อให้การท่องเที่ยวของประเทศสามารถฟื้นตัวได้ในระยะเวลาอันสั้น

5. ความพร้อมของภาคบริการและการท่องเที่ยว แม้ได้รับผลกระทบจากวิฤตเศรษฐกิจโลกและความไม่สงบภายในประเทศ แต่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนและ

ฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศและมีโอกาสพัฒนาเป็น “ศูนย์กลางการบริการและการท่องเที่ยว” ของภูมิภาค เนื่องจากการรวมกลุ่มเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรโลกผู้สูงอายุจะเป็นโอกาสของไทยเนื่องจากมีความพร้อมของทรัพยากรการท่องเที่ยวที่จะรองรับนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ ประเทศไทยยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวต่างประเทศและมีโครงสร้างพื้นฐานด้านการท่องเที่ยว เช่น โรงแรมและสปาที่มีมาตรฐานสูง บริการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพขยายตัวอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ เศรษฐกิจสร้างสรรค์มีบทบาทมากขึ้น ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจทั้งสินค้าบริการที่มีการสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มมูลค่ามากขึ้นและการทำธุรกิจที่ต้องใช้ความสร้างสรรค์สูง โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นใหม่ เช่น สาขาภาพยนตร์อนิเมชัน การเขียนซอฟต์แวร์ และเกมคอมพิวเตอร์ แฟชั่น เป็นต้น

2.5 การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

เป็นรูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวใหม่ ตามที่นักพัฒนาการท่องเที่ยวจากองค์การการท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization: WTO.) และสมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก (Pacific Asia Travel Association : PATA) ได้คิดรูปแบบการบริการที่สอดคล้องกับการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวในแต่ละท้องถิ่น โดยใช้หลักการของแผนแม่บทของโลกหรือ Agenda 21 เป็นกรอบการจัดการดังนั้นการพัฒนาการท่องเที่ยวในศตวรรษที่ 21 จึงเป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (Sustainable tourism development) แนวคิดต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนมุ่งเน้นในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวโดยรวม ปรับเปลี่ยนแนวคิดการจัดการเข้ากับกระแสโลกที่เปลี่ยนไปจากสังคมบริโภคนิยมเข้าสู่สังคมที่คำนึงถึงสิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญ ดังนั้น ขอบเขตของการพัฒนาจึงครอบคลุมทุกองค์ประกอบของการท่องเที่ยวหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือการพัฒนาการท่องเที่ยวทั้งหมดต้องมุ่งสู่ความยั่งยืน (All tourism should be Sustainable Tourism :Dowling, 1995) โดยคำนึง ถึงหลักการปฏิบัติ 4 ประการคือ

1. การดำเนินกิจการการท่องเที่ยวในขอบเขตความสามารถการรองรับของธรรมชาติ ชุมชนขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรม และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนต่อกิจกรรมการท่องเที่ยว
2. การตระหนักในกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีผลกระทบต่อชุมชนขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมประเพณี และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน(เอกลักษณ์และอัตลักษณ์)
3. การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวผู้เกี่ยวข้องทั้งผู้เป็นพันธมิตรและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต้องประสานการจัดการร่วมกัน เพื่อลดผลกระทบต่อระบบนิเวศ ชุมชนขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรม และวิถีชีวิตที่มีต่อการท่องเที่ยว
4. การประสานความต้องการและกำหนดแผนงาน ทางเศรษฐกิจ การดำรงอยู่ของสังคม และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (Sustainable Tourism Development) เป็นการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสุนทรียภาพ โดยใช้ทรัพยากรอันทรงคุณค่าอย่างชาญฉลาดสามารถรักษาเอกลักษณ์ของธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่นไว้นานที่สุด เกิดผลกระทบน้อยที่สุดและใช้ประโยชน์ได้ตลอดกาลยาวนานที่สุด การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนคือ หลักการจัดการเพื่อให้รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถดำรงอยู่ได้ มีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมเยือนอย่างสม่ำเสมอ แม้มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นก็ตามแต่ทรัพยากรการท่องเที่ยวยังคงรักษาไว้ยังคงมีเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ดั้งเดิมไม่เสื่อมคลาย เป็นธุรกิจบริการที่มีผลกำไร แม้ต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการให้บริการอยู่เสมอก็ตาม ผลกระทบที่มีต่อสิ่งแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นจะต้องไม่เกิดขึ้นหรือหากมีต้องเป็นผลกระทบน้อยที่สุด จึงสามารถคงความยั่งยืนของการท่องเที่ยวไว้ได้ยาวนานที่สุด

นักวิชาการด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวได้กำหนดหลักการในการจัดการการท่องเที่ยวทุกรูปแบบที่ยั่งยืนตามหลักการการพัฒนาการท่องเที่ยวของโลก ไว้ดังนี้

1. อนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอดี (Using Resource Sustainable)

หมายถึง ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวต้องมีวิธีการจัดการใช้ทรัพยากร ทั้งมรดกทางธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรมที่มีอยู่อย่างดั้งเดิมอย่างเพียงพอหรือใช้อย่างมีประสิทธิภาพ ใช้อย่างประหยัดต้องคำนึงถึงต้นทุนอันเป็นคุณค่าและคุณภาพของธรรมชาติ ต้นทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญประกอบอยู่ด้วย

การอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว หมายถึงการสงวนรักษาคุณภาพของทรัพยากรให้มีคุณค่าต่อชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีมีความสุข รู้วิธีการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ปรับปรุงบำรุงให้เกิดประโยชน์ได้นานเพิ่มพูนและเสริมสร้างไว้ให้มีมากเพียงพอต่อการใช้ เพื่อการดำรงชีวิตอย่างเหมาะสมการปรับปรุงและฟื้นฟูทรัพยากรนั้นต้องคงความเป็นเอกลักษณ์อย่างดั้งเดิมไว้ให้มากที่สุด เกิดผลกระทบอันเป็นผลเสียน้อยที่สุดโดยการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านประยุกต์กับเทคโนโลยีแบบใหม่ การใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดอย่างเหมาะสมและสามารถดำเนินธุรกิจได้อย่างยาวนาน

2. ลดการบริโภคและใช้ทรัพยากรที่เกินความจำเป็นกับการลดการก่อ

ของเสีย (Reducing Over-consumption and Waste) ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวต้องร่วมกันวางแผนกับผู้เกี่ยวข้องจัดการการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพหรือจัดทำทรัพยากรอื่นที่มีคุณสมบัติ มีคุณภาพเหมือนกันหรือใช้ทดแทนกันได้เพื่อลดการใช้ทรัพยากรที่หายาก อาจหาพลังงานจากธรรมชาติทดแทนได้ เช่น การใช้กังหันลม การใช้เซลล์พลังงานแสงอาทิตย์ และการใช้กระเบื้องใสเป็นต้น การลดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและลดการใช้พลังงานไฟฟ้านั้น มีส่วนช่วยในการลดค่าใช้จ่ายหรือลดต้นทุนการผลิต ทำให้ธุรกิจมีผลกำไรมากขึ้นส่วนการลดการก่อของเสีย อาทิ ขยะปฏิกูลต้องหาวิธีการจัดการโดยการแยกประเภทขยะ ซึ่งขยะแห้งอาจนำเข้าสู่ระบบการหมุนเวียนการใช้ (Reuse) การใช้ซ้ำ(Renew) และการแปรรูปกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ (Recycle) ส่วนขยะเปียก อาจนำไปทำปุ๋ยอินทรีย์ และน้ำหมักปุ๋ยจุลินทรีย์ได้

3. รักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติ สังคม และ วัฒนธรรม (Maintain Diversity) ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวต้องวางแผนขยายฐานการท่องเที่ยวโดยการรักษาและส่งเสริมให้มีความหลากหลายเพิ่มขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิม โดยการเพิ่มคุณค่าและมาตรฐานการบริการ เพื่อให้นักท่องเที่ยวใช้เวลาท่องเที่ยวในสถานที่นั้นนานขึ้นหรือกลับไปเที่ยวซ้ำอีก เช่น แหล่งท่องเที่ยวที่เป็นน้ำตก อาจเพิ่มกิจกรรมการดูนก การปีนหน้าผา เป็นต้น หรือหมู่บ้าน วัฒนธรรม และแหล่งโบราณคดี การเป็นอาสาสมัครนักโบราณคดีขุดค้น ขุดแต่งแหล่งโบราณคดีโดย มีนักโบราณคดีสอนหลักการเบื้องต้นให้ เป็นต้น

4. ประสานการพัฒนาการท่องเที่ยว (Integrating Tourism into Planing) ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวไม่เพียงแต่ทำงานตามแผนที่วางไว้ แต่ต้องประสานแผนการพัฒนา กับหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องเช่น แผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์กรปกครองท้องถิ่น (อบต. หรือเทศบาล) แผนพัฒนาของสำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อมแผนพัฒนาจังหวัด แผนพัฒนาของกระทรวง ทบวง กรม ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่เพื่อให้การพัฒนาการทำงานในสถานที่ท่องเที่ยวเดียวกันมีศักยภาพเพิ่มขึ้น

5. ต้องนำการท่องเที่ยวขยายฐานเศรษฐกิจในท้องถิ่น (Supporting Local Economy) ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวจะต้องประสานงานกับองค์กรปกครองท้องถิ่นและหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวในท้องถิ่น โดยสรรหาความโดดเด่นของทรัพยากรในท้องถิ่นนำไปประชาสัมพันธ์และส่งเสริมการขายการท่องเที่ยว เพื่อให้ นักท่องเที่ยวเดินทางเข้าไปเที่ยวให้มากขึ้น เป็นการสร้างรายได้กระจายสู่ประชากรที่ประกอบการในท้องถิ่นตัวอย่างเช่น การหาผลิตภัณฑ์และกิจกรรมใหม่ ๆ ในแต่ละตำบล อันเป็นนโยบายของรัฐบาล ปัจจุบันก็เพื่อการขยายฐานสร้างรายได้เสริมให้กับท้องถิ่น

6. การมีส่วนร่วม การสร้างเครือข่ายพัฒนาการท่องเที่ยวกับ ท้องถิ่น (Involving Local Communities) ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวควรร่วมทำงานกับท้องถิ่นแบบองค์รวม (Participation Approach) โดยเข้าร่วมทำในลักษณะหน่วยงานร่วมจัด เช่น เป็นหน่วยงานร่วมทำกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ เป็นหน่วยงานร่วมวิเคราะห์หรือร่วมแก้ปัญหาด้วยกัน เป็นหน่วยงานร่วมส่งเสริมการขายการท่องเที่ยวด้วยกันร่วมประเมินผลการท่องเที่ยว เป็นต้น นอกจากนั้นยังต้องประสานเครือข่ายระหว่างองค์กรและท้องถิ่น เพื่อยกระดับคุณภาพของการจัดการการท่องเที่ยวในท้องถิ่นด้วย

7. หมั่นประชุมและปรึกษาหารือกับผู้เกี่ยวข้องที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน(Consulting Stakeholders and the Public) ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวต้องประสานกับพหุภาคี ได้แก่ ชุมชนหรือประชาคมในพื้นที่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยว สถาบันการศึกษา สถาบันการศาสนา หน่วยงานราชการที่รับผิดชอบในพื้นที่ เพื่อร่วมประชุมปรึกษาหารือ ทั้งการเพิ่มศักยภาพให้กับแหล่งท่องเที่ยวการประเมินผลกระทบการท่องเที่ยว การแก้ไขปัญหาที่เกิดจากผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและด้านการตลาด โดยจัดการ

ประชุมกันอย่างสม่ำเสมอเพื่อร่วมปฏิบัติในทิศทางเดียวกัน เป็นการลดข้อขัดแย้งในผลประโยชน์ที่ต่างกัน เช่น การกำหนดราคาค่าบริการรถโดยสาร หรือรถรับจ้างในท้องถิ่น ควรเป็นราคามาตรฐานเดียวกัน หรือการใช้ที่สาธารณะประโยชน์ การใช้น้ำดิบเพื่อบริโภคจากแหล่งเดียวกัน การจัดการขยะ การบำบัดน้ำเสีย เป็นต้น

8. การพัฒนาบุคลากร (Training Staff) การให้ความรู้ การฝึกอบรม การส่งพนักงานดูงานอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้พนักงานมีความรู้มีแนวคิดและวิธีปฏิบัติในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนนับเป็นการพัฒนาบุคลากรในองค์กร เป็นการช่วยยกระดับมาตรฐานการบริการการท่องเที่ยว เช่น การฝึกอบรมพนักงานเสิร์ฟในร้านอาหารให้รู้วิธีการเสิร์ฟอาหารที่เป็นมาตรฐานสากล การฝึกแม่บ้านให้การต้อนรับแบบโฮมสเตย์ การอบรมนักท่องเที่ยวที่มีความหมายธรรมชาติ อบรมนักท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรม เป็นต้น

9. การจัดเตรียมข้อมูล คู่มือบริการข่าวสารการท่องเที่ยวให้พร้อม (Marketing Tourism Responsibly) ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวจะต้องร่วมกับผู้เกี่ยวข้อง จัดเตรียมข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยวข่าวสารการบริการการขาย ให้พร้อมมีเพียงพอต่อการเผยแพร่ ซึ่งอาจจัดทำในรูปสื่อทัศนูปกรณ์รูปแบบต่าง ๆ เช่น คู่มือการท่องเที่ยว คู่มือการตลาดการท่องเที่ยว ที่เป็นเอกสารแผ่นพับ หนังสือคู่มือ วิดีโอ แผ่นซีดีรอม เป็นต้น

10. ประเมินผลตรวจสอบและวิจัย (Undertaking Research) ความจำเป็นต่อการช่วยแก้ปัญหาและเพิ่มคุณค่า รวมถึงคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยวการลงทุนในธุรกิจท่องเที่ยว ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวและผู้ประกอบการจะต้องมีการประเมินผล การตรวจสอบผลกระทบ และการศึกษาวิจัยอย่างสม่ำเสมอ โดยการสอบถามผู้ใช้บริการโดยตรง การสอบถามเห็นจากใบประเมินผล หรือการวิจัยตลาดการท่องเที่ยว เพื่อทราบผลของการบริการนำมาปรับปรุงและแก้ไขการจัดการ การบริการอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อความประทับใจและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวได้หลักการจัดการการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนทั้ง 10 ประการนี้ เป็นกรอบการปฏิบัติในแหล่งท่องเที่ยวทุกรูปแบบได้

3. พื้นที่แหล่งท่องเที่ยวภาคอีสานตอนกลาง

พื้นที่แหล่งท่องเที่ยวภาคอีสานตอนกลาง การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง ประกอบด้วย 4 จังหวัด คือ จังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดขอนแก่น จังหวัดมหาสารคาม และจังหวัดร้อยเอ็ด ดังนี้

3.1 จังหวัดกาฬสินธุ์

จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นเมืองสำคัญทางประวัติศาสตร์มาตั้งแต่สมัยโบราณกาล โดยมีความเจริญทางด้านอารยธรรมอันเก่าแก่ซึ่งมีความเจริญก้าวหน้าด้านอารยธรรมมากกว่า 1600

ปี กาฬสินธุ์ยังเป็นแหล่งขุดค้นซากไดโนเสาร์ที่มีชื่อเสียง มีพิพิธภัณฑ์และศูนย์วิจัยเกี่ยวกับไดโนเสาร์ที่สมบูรณ์แบบและใหญ่ที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งยังมีสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ รวมทั้งงานหัตถกรรมพื้นบ้านต่างๆ ด้วย จังหวัดกาฬสินธุ์มีเนื้อที่ประมาณ 7,055.07 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 4.3 ล้านไร่ ตั้งอยู่บริเวณตอนกลางของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ลักษณะภูมิประเทศตอนบนเป็นภูเขาตามแนวเทือกเขาภูพาน ส่วนตอนกลางเป็นเนินเขาสลับป่าโปร่ง

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ยกฐานะบ้านแก่งสำโรงขึ้นเป็นเมืองและพระราชทานนามว่าเมืองกาฬสินธุ์ ซึ่งแปลว่าเมืองน้ำดำ ทั้งมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมแต่งตั้งให้ท้าวโสมพะมิตรเป็นพระยาชัยสุนทร ครองเมืองกาฬสินธุ์เป็นคนแรกจังหวัดกาฬสินธุ์แบ่งการปกครองออกเป็น 18 อำเภอ คือ อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ อำเภอยางตลาด อำเภอกมลาไสย อำเภอสหัสขันธ์ อำเภอสมเด็จ อำเภอกุฉินารายณ์ อำเภอท่าคันโท อำเภอเขาวง อำเภอห้วยเม็ก อำเภอคำม่วง อำเภอหนองกุงศรี อำเภอนามน อำเภอห้วยผึ้ง อำเภอร่องคำ อำเภอสามชัย อำเภอนาคู อำเภอดอนจาน และอำเภอฆ้องชัย

จังหวัดกาฬสินธุ์มีแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ทางประวัติศาสตร์ ทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังนี้

1. แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

1.1 กลุ่มทอผ้าไหมแพรวาบ้านโพน อยู่ห่างจากจังหวัดกาฬสินธุ์ 70 กิโลเมตร ตามทางหลวงหมายเลข 227 ผ้าแพรวาเป็นผ้าไหมลายมัดหมี่ที่มีลายเอกลักษณ์เฉพาะตัวของกลุ่มทอผ้าชาวผู้ไทยบ้านโพน นับได้ว่าการทอผ้าแพรวาเป็นงานศิลปหัตถกรรมประเภทสิ่งทอที่หาได้น้อยแห่งประเทศไทย สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงสนับสนุนจนเป็นที่แพร่หลายทั้งในประเทศและต่างประเทศ

1.2 ศูนย์หัตถกรรมผู้ไทหนองห้าง ตั้งอยู่ในสหกรณ์เครดิตยูเนียนหนองห้างจำกัด บ้านหนองห้าง ตำบลหนองห้าง ห่างจากอำเภอกุฉินารายณ์ ประมาณ 10 กิโลเมตร เดินทางจากที่ว่าการอำเภอกุฉินารายณ์ไปตามทางหลวงหมายเลข 2042 ชาวบ้านบ้านหนองห้างมีการรวมกลุ่มทอผ้าฝ้าย ผ้าไหมและจักสานไม้ไผ่เป็นลวดลายผ้าขิด ผลิตภัณฑ์ได้แก่ กระเตาะ กระต๊อบ กระเป่า และภาชนะต่าง ๆ

1.3 หมู่บ้านวัฒนธรรมผู้ไทโคกโก่ง เป็นหมู่บ้านขนาดเล็ก มีชาวผู้ไทอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ตั้งอยู่ตำบลกุดหว้า ได้รับคัดเลือกจากจังหวัดให้เป็นหมู่บ้านนาร่องในด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมชาวผู้ไท เช่น พิธีบายศรีสู่ขวัญ พิธีเหยา (การรักษาผู้ป่วย) อาหารพื้นบ้านชมการแสดงศิลปะพื้นบ้าน และเดินป่าศึกษาธรรมชาติและพืชสมุนไพรท้องถิ่น ชม น้ำตกตาดสูง-ตาดยาว ตามเส้นทางเดินป่าในวนอุทยานภูผาวัว การเดินทาง จากอำเภอกุฉินารายณ์

2. แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์

2.1 พระธาตุยาคุ หรือพระธาตุใหญ่ เป็นเจดีย์ที่ใหญ่ที่สุดในเมืองฟ้าแดดสงยาง ลักษณะเป็นเจดีย์ทรงแปดเหลี่ยมก่อด้วยอิฐ รอบ ๆ องค์พระธาตุพบใบเสมาแกะสลักภาพปูนต่ำเรื่องพุทธประวัติ ชาวบ้านเชื่อกันว่าในองค์พระธาตุบรรจุอัฐิของพระเถระผู้ใหญ่ที่ชาวเมืองเคารพนับถือ เป็นโบราณสถานที่ยังคงสภาพค่อนข้างสมบูรณ์ชาวบ้านจะจัดให้มีงานประเพณีบุญบั้งไฟเป็นประจำทุกปีในเดือนพฤษภาคม

2.2 พุทธสถานภูโป ตั้งอยู่ตำบลภูโป อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ ห่างจากจังหวัดกาฬสินธุ์ไปทางทิศเหนือประมาณ 28 กิโลเมตร ตามทางหลวงหมายเลข 213 กิโลเมตรที่ 59 แล้วเลี้ยวซ้ายเข้าทางบ้านโจด-บ้านนาจารย์-นาคอกควาย ประมาณ 16 กิโลเมตร เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปโบราณปางไสยาสน์ ฝีมือช่างสมัยทวารวดี จำหลักบนหน้าผา 2 องค์ เป็นที่เคารพบูชาของชาวจังหวัดกาฬสินธุ์และใกล้เคียง องค์แรกประดิษฐานอยู่บนเชิงเขาทางขึ้น องค์ที่ 2 ประดิษฐานอยู่บนภูโป

2.3 พุทธสถานภูสิงห์ตั้งอยู่บนยอดเขาภูสิงห์ ห่างจากอำเภอเมืองประมาณ 34 กิโลเมตร ตามทางหลวงหมายเลข 227 พุทธสถานภูสิงห์สามารถขึ้นได้ 2 ทาง คือ ทางทิศตะวันตก และทางทิศตะวันออกเป็นทางขึ้นบันได 400 กว่าขั้น พุทธสถานภูสิงห์เป็นที่ประดิษฐานพระพรหมภูมิปาโล เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย หน้าตักกว้าง 10.5 เมตร และเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ

2.4 วัดกลาง ตั้งอยู่ใกล้กับอนุสาวรีย์พระยาชัยสุนทร วัดกลางเป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ภายในพระอุโบสถเป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องพระเวสสันดรชาดก บริเวณศาลาใกล้กับพระอุโบสถเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปองค์ดำหล่อด้วยทองสัมฤทธิ์ หน้าตักกว้าง 20 นิ้ว เป็นพระพุทธรูปลักษณะงดงามที่พระแท่นมีรอยจารึกเป็นภาษาไทยโบราณ สร้างในสมัยพระเจ้าคุณาชม พระชัยสุนทร (กึ่ง)

2.5 วัดพุทธนิมิตรูก้าว ตั้งอยู่บ้านนาสีนวล ตำบลสหัสขันธ์ ห่างจากตัวอำเภอสหัสขันธ์ประมาณ 7 กิโลเมตร ห่างจากภูสิงห์ประมาณ 4 กิโลเมตร เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปไสยาสน์ตะแคงซ้าย ความยาวประมาณ 2 เมตร กว้าง 25 ซม. เป็นที่เคารพสักการะของประชาชนทั่วไป ตามประวัติกล่าวว่าพระโมคคัลลานะ พระสาวกของพระพุทธเจ้าสร้างขึ้นเมื่อ 2,000 กว่าปีมาแล้ว และทางวัดจะจัดให้มีงานสงฆ์พระพุทธรูปไสยาสน์ในวันที่ 19 เมษายนของทุกปี นอกจากนี้ภายในวัดยังมีอุโบสถไม้แบบเปิดแกะสลักลวดลายงดงามเป็นภาพสามมิติ ตามประตูหน้าต่าง เพดาน ภาพพุทธประวัติ ทศชาติชาดก และมีวิหารสังฆนิมิตซึ่งเป็นที่เก็บพระพุทธรูป และพระเครื่อง

2.6 วัดเหนือ(วัดศรีบุญเรือง)อยู่ถัดจากวัดกลางเป็นวัดเก่าแก่ในเขตเทศบาลเมือง ซึ่งมีเสมาจำหลักเมืองฟ้าแดดสงยางจำนวนหนึ่งเก็บรักษาไว้ โดยปักไว้รอบพระอุโบสถหลักเสมาจำหลัก คือ หลักที่จำหลักเป็นรูปเทวดาเหาะอยู่เหนือปราสาททำเป็นขุมเรือนแก้ว (ศิลปะแบบทวาราวดี) ซ้อนกันเป็น 2 ชั้น ล่างสุดมีรูปกษัตริย์ พระมเหสี และพระโอรส

2.7 วัดโพธิ์ชัยเสมารามหรือวัดบ้านก้อม ตั้งอยู่บ้านเสมาดตรงข้ามกับทางเข้าเมืองฟ้าแดดสงยาง เป็นวัดเก่าที่ชาวบ้านได้นำใบเสมาหินที่ขุดพบมารวบรวมไว้เป็นใบเสมาหินขนาดใหญ่ ใบเสมาที่พบในเมืองฟ้าแดดสงยางมีความโดดเด่นคือ นิยมแกะสลักภาพเล่าเรื่องราวพุทธประวัติและชาดก งดงามและสมบูรณ์ที่สุดสลักภาพพุทธประวัติตอนพระเจ้าเสด็จกลับจากกรุงกบิลพัสดุ์พร้อมด้วยพระเจ้าสุทโธทนะ พระราหุล และนางยโสธราพิมพา เข้าเฝ้าแสดงสักการะอย่างสูงสุดด้วยการสยายพระเกศาเช็ดพระบาททองคำพระพุทธเจ้า เรียกเสมาหินภาพ “พิมพาพิลาป” ซึ่งใบเสมาหลักนี้ของจริงอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติขอนแก่น

2.8 เมืองฟ้าแดดสงยาง ตั้งอยู่ที่บ้านเสมา ตำบลหนองแปง เมืองฟ้าแดดสงยางหรือที่เรียกเพี้ยนเป็นฟ้าแดดสูงยาง บางแห่งเรียกเมืองเสมาเนื่องจากแผนผังของเมืองมีรูปร่างคล้ายใบเสมา เป็นเมืองโบราณที่มีคันดินล้อมรอบ 2 ชั้น และเจริญรุ่งเรืองมากขึ้นในสมัยทวาราวดีราวพุทธศตวรรษที่ 13 - 15 ดังหลักฐานทางพุทธศาสนาที่ปรากฏโดยทั่วไปทั้งภายในและนอกเมือง เช่น ใบเสมาหินทราย จำหลักภาพเรื่องชาดก และพุทธประวัติ บางส่วนเก็บไว้ที่วัดโพธิ์ชัยเสมาราม บางแห่งอยู่ในตำแหน่งดั้งเดิมที่พบ และบางส่วนก็นำไปเก็บรักษาและจัดแสดงที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติขอนแก่น นอกจากนั้นยังมีซากศาสนสถานกระจัดกระจายอยู่ทั่วไปภายในเมืองและนอกเมือง เช่น พระธาตุยาकु และกลุ่มเจดีย์บริเวณศาสนสถานทีโนนวัดสูง โนนฟ้าหยาด และโนนฟ้าแดด กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนเมืองฟ้าแดดสงยางเป็นโบราณสถานเมื่อวันที่ 27 กันยายน 2479

2.9 พิพิธภัณฑสถานธรณี ตั้งอยู่ใกล้กับแหล่งขุดค้นฟอสซิลไดโนเสาร์วัดป่าสักกะวัน จัดแสดงนิทรรศการด้านธรณีวิทยา และซากดึกดำบรรพ์ และแหล่งขุดค้นไดโนเสาร์ภูมูฆัวอยู่บริเวณเชิงเขาภูมูฆัววัดสักกะวัน มีการสำรวจค้นพบซากฟอสซิลกระดูกไดโนเสาร์ ในปี พ.ศ. 2521 โดยนักธรณีวิทยาและคณะจากกรมทรัพยากรธรณี ต่อมาในปี พ.ศ. 2523 คณะสำรวจธรณีวิทยาไทย - ฝรั่งเศสได้นำกระดูกเหล่านั้น 3 ท่อนไปศึกษาพบว่าเป็นส่วนกระดูกขาหน้าของไดโนเสาร์ซอโรพอด (Sauropod) จนกระทั่งปี พ.ศ. 2537 จึงได้ทำการสำรวจขุดค้นและอนุรักษ์อย่างเป็นระบบ พบซากไดโนเสาร์จำนวนมากในชั้นหินเสาร์ขัว ยุคครีเตเชียสตอนต้น อายุประมาณ 130 ล้านปี แหล่งขุดค้นแห่งนี้พบกระดูกไดโนเสาร์ชนิดกินพืชจำนวนมากกว่า 700 ชิ้น นอกจากนี้ยังมีซากปลาโบราณพันธุ์ใหม่ของโลกอยู่ในสภาพสมบูรณ์ เป็นปลาน้ำจืดมีชื่อว่า “เลปิโดเทส” ยาวประมาณ 30-60 เซนติเมตร อยู่ในยุคมีโซโซอิก หรือ 65 ล้านปีที่แล้ว คาดว่าบริเวณที่พบคงเป็นบึง

ขนาดใหญ่แล้วเกิดภัยแล้งทำให้ปลาตายและถูกซากโคลนทับไว้กลายเป็นฟอสซิลจนถึงปัจจุบัน นับว่าภูมู่ข้าวเป็นแหล่งที่พบซากฟอสซิลกระดูกไดโนเสาร์แหล่งใหญ่และสมบูรณ์ที่สุดในประเทศไทย

3. แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

3.1 แหยมโนนวิเศษ เป็นผืนดินที่ยื่นเข้าไปในอ่างเก็บน้ำเขื่อนลำปาว ตั้งอยู่ที่ ตำบลโนนบุรี ห่างจากตัวอำเภอประมาณ 6 กิโลเมตร จากวัดสักกะวันประมาณ 300 เมตร แหยมโนนวิเศษเป็นจุดชมพระอาทิตย์ที่สวยงาม

3.2 เขื่อนลำปาว เป็นเขื่อนซึ่งสร้างปิดกั้นลำน้ำปาว และห้วยยาง มีบริเวณเขตติดต่อระหว่างตำบลลำปาว อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ ตำบลหนองบัว อำเภอหนองกุงศรี และตำบลเวือ อำเภอยางตลาด เขื่อนลำปาวเป็นเขื่อนดินสูงจากท้องน้ำ 33 เมตร สันเขื่อนยาว 7.8 เมตร กว้าง 8 เมตร เริ่มก่อสร้างเมื่อ พ.ศ. 2506 สร้างเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2511 สร้างขึ้นเพื่อบรรเทาอุทกภัย และเพื่อการเกษตรโดยเฉพาะ นอกจากนั้นยังเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลาที่มีสถานที่พักผ่อนได้แก่ หาดดอกเกด

3.3 สถานีพัฒนาและส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่าลำปาว(สวนสะออน) อยู่บริเวณทิศตะวันออกของอ่างเก็บน้ำเขื่อนลำปาว มีเนื้อที่ 1,420 ไร่ มีสภาพเป็นป่าเต็งรังหรือป่าแดงที่ค่อนข้างสมบูรณ์ มีสัตว์ป่าที่เป็นเอกลักษณ์ของสวนสะออน คือ วัวแดง ซึ่งเป็นสัตว์หายากมีอยู่มากกว่า 130 ตัว และมีสัตว์ชนิดอื่น ๆ ได้แก่ ชะนี ลิง นก มีเส้นทางศึกษาธรรมชาติให้นักท่องเที่ยวได้เดินชม

3.4 วนอุทยานภูแฝก(แหล่งรอยเท้าไดโนเสาร์) ตั้งอยู่หมู่ 6 บ้านน้ำคำ ตำบลภูแล่นช้าง ลักษณะภูมิประเทศเป็นภูเขาสลับกับเนินเขา สภาพป่าเป็นป่าเต็งรังมีพันธุ์ไม้ชนิดต่าง ๆ เช่น ไม้มะค่าโมง ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้ประดู่ และมีสัตว์ป่า เช่นกระรอก กระแต อีเห็น กระต่ายป่า เป็นต้น นอกจากนี้มีรอยเท้าไดโนเสาร์ ประเภทเทอโรพอด 7 รอย จัดอยู่ในกลุ่มคาร์โนซอร์ชนิดกินเนื้อ อายุประมาณ 140 ล้านปี

3.5 วนอุทยานภูพระ ตั้งอยู่ตำบลนาตาล วนอุทยานภูพระเดิมเป็นป่าภูพระอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติดงมูล ลักษณะเด่นคือเป็นภูเขที่ตั้งตระหง่านอยู่ใกล้ชุมชน ป่าภูพระเป็นป่าที่มีพรรณไม้ขึ้นหนาแน่น มีสัตว์ป่า ลำธาร และทิวทัศน์ที่สวยงาม พื้นที่หลังเขาเป็นที่ราบประดิษฐานพระพุทธรูปหินเก่าแก่ ภายในวนอุทยานมีแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจ ได้แก่ ผาเสวย ถ้ำเสียมลับ ถ้ำพระรอด ผาหินแยก ถ้ำพระ

3.2 จังหวัดขอนแก่น

จังหวัดขอนแก่น มีเนื้อที่ประมาณ 10,885 ตารางกิโลเมตร เป็นจังหวัดที่มีขนาดใหญ่เป็นอันดับ 15 ของประเทศ มีพื้นที่อยู่ในเขตของกลุ่มน้ำหลัก 2 กลุ่มน้ำ คือ กลุ่มน้ำมูลและกลุ่มน้ำชี ลักษณะภูมิประเทศเป็นพื้นที่ภูเขาสูงทางทิศตะวันตก ส่วนทางทิศตะวันออกและทิศตะวันออกเฉียงใต้มีลักษณะสูงต่ำเป็นลูกคลื่นลาดเทไปทางทิศตะวันออกและทิศใต้ของจังหวัด พื้นที่สูงกว่าระดับน้ำทะเลปานกลาง 100 - 200 เมตร มีแม่น้ำสายสำคัญ คือ แม่น้ำชีและแม่น้ำพอง

จังหวัดขอนแก่นนั้น มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน จากหลักฐานการสำรวจพบเครื่องมือเครื่องใช้อายุเก่าแก่และชุมชนเมืองโบราณสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในพื้นที่ต่างๆ ของจังหวัด เป็นแหล่งอารยธรรมและดินแดนแห่งวัฒนธรรมและมีความเจริญรุ่งเรืองมาก่อนสมัยพุทธกาลหลายพันปี เนื่องจากพบเมืองโบราณหลายแห่ง โดยเฉพาะในเขตอำเภอน้ำพอง พบซากเมืองโบราณขนาดใหญ่ที่สุดในภาคอีสาน ตามประวัติกล่าวว่า ในสมัยกรุงศรีอยุธยาและกรุงธนบุรี เมืองภูเวียงมีฐานะเป็นเมืองหน้าด่านของนครเวียงจันทน์ ชุมชนเมืองต่างๆทางภาคอีสานได้รับผลกระทบจากภัยสงครามและภัยอื่นๆ จนผู้คนส่วนมากต้องอพยพหนีภัยและละทิ้งบ้านเมืองไป เมืองในแถบนี้หลายเมืองจึงกลายสภาพเป็นเมืองร้างในสมัยรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 โปรดเกล้าฯ ให้ยกบ้านบึงบอนขึ้นเป็น “เมืองขอนแก่น” ในปี พ.ศ. 2340 หลังจากนั้นเมืองขอนแก่นได้โยกย้ายที่ตั้งไปมาอยู่หลายครั้งภายในบริเวณพื้นที่ใกล้เคียง จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2451 มีการย้ายศาลากลางเมืองขอนแก่นมาตั้งที่บ้านพระลับ ตำบลในเมือง อำเภอเมืองขอนแก่น และเปลี่ยนตำแหน่งข้าหลวงประจำบริเวณเป็นผู้ว่าราชการเมืองต่อมาในปี พ.ศ. 2459 มีการเปลี่ยนคำเรียก “เมือง” เป็น “จังหวัด” จังหวัดขอนแก่นแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 20 อำเภอ 5 กิ่งอำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองขอนแก่น อำเภอบ้านฝาง อำเภอพระยืน อำเภอหนองเรือ อำเภอชุมแพ อำเภอสหัสขันธ์ อำเภอน้ำพอง อำเภออุบลรัตน์ อำเภอกระนวน อำเภอบ้านไผ่ อำเภอเปือยน้อย อำเภอพล อำเภอแวงใหญ่ อำเภอแวงน้อย อำเภอหนองสองห้อง อำเภอภูเวียง อำเภอภูผาศรี อำเภอชนบท อำเภอเขาสมบวง อำเภอภูผาม่าน กิ่งอำเภอซำสูง กิ่งอำเภอโคกโพธิ์ไชย กิ่งอำเภอหนองนาคำ กิ่งอำเภอบ้านแฮด และกิ่งอำเภอโนนศิลา

จังหวัดขอนแก่น มีแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ทางประวัติศาสตร์ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังนี้

1. แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

1.1 หมู่บ้านจุงอาจ ตั้งอยู่ที่บ้านโคกสง่า ตำบลทรายมูล ชาวบ้านโคกสง่าแต่เดิมมีอาชีพขายยาสมุนไพรควบคู่กับการทำนามาแต่รุ่นปู่ย่าตายาย เมื่อปีพ.ศ. 2494 พ่อใหญ่เคน ยงลา หมอยาบ้านโคกสง่าได้นำงูเห่ามาแสดงเพื่อเป็นการดึงดูดคน แทนที่จะต้องเดินไปขายยาในทุกๆ หมู่บ้านเช่นเคย ปรากฏว่าการแสดงประสบความสำเร็จพอสมควร และจัดตั้งกลุ่มการแสดง

ด้วยงูจงอางแทงงูเห่าและถ่ายทอดวิชาแสดงงูให้คนในหมู่บ้าน ส่วนการแสดงที่หมู่บ้านนั้นจะจัดขึ้นบริเวณลานวัดศรีธรรมมา และรอบๆ บริเวณก็จะมีการจัดนิทรรศการเกี่ยวกับงูจงอาง รวมทั้งมีโรงเรียนเพาะเลี้ยงงูจงอาง ปัจจุบันการแสดงงูจงอางบ้านโคกสง่าเป็นที่รู้จักกันแพร่หลาย

1.2 หมู่บ้านอนุรักษ์ควายไทยตั้งอยู่ที่บ้านโนนอุดม-บ้านโนนสว่าง อยู่ห่างจากอำเภอกุเวียงประมาณ 25 กิโลเมตร เป็นหมู่บ้านที่มีการเลี้ยงควายและได้รับการส่งเสริมสนับสนุน จากสำนักงานปศุสัตว์ จังหวัดขอนแก่นและสำนักงานกรมปศุสัตว์ อำเภอกุเวียง เกิดกลุ่มอาชีพเลี้ยงควายมีการจัดตั้งให้เป็นหมู่บ้านอนุรักษ์ระดับเขต 4 ปี 2523 และเข้าร่วมหมู่บ้านอนุรักษ์และพัฒนาควายของกรมปศุสัตว์ และได้รับรางวัลระดับประเทศ

1.3 หมู่บ้านเต่า(ชาวบ้านเรียกว่าเต่าเพ็ก) ลักษณะกระดองจะมีสีเหลืองแก่ปนน้ำตาล อยู่ภายในหมู่บ้านซึ่งจะหาดูได้ไม่ยาก เมื่อเดินทางไปถึงจากขอนแก่นไปตามทางหลวงหมายเลข 12 (ขอนแก่น-ชุมแพ) เลี้ยวซ้ายไปตามทางหลวงหมายเลข 2062 ประมาณ 44 กิโลเมตร ถึงบริเวณบ้านกอก ปากทางเข้าหมู่บ้านเต่าอยู่ด้านซ้าย จะสังเกตเห็นเป็นรูปเต่าจำลอง 2 ตัว วางอยู่บนแท่นหินสูงจากพื้นดินประมาณ 2 เมตร ตั้งอยู่ตรงข้ามวัดศรีสุ่มัง

2. แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์

2.1 ปราสาทเปือยน้อยเป็นปราสาทหินที่มีขนาดไม่ใหญ่เท่ากับปราสาทหินพิมายหรืออีกหลายแห่งที่พบทางอีสานตอนใต้ ป็นปราสาทเขมรที่สมบูรณ์มากแห่งหนึ่ง ปราสาทเปือยน้อย หรือ ที่ชาวบ้านเรียกว่า พระธาตุกู่ทอง สร้างขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 16 - 17 เป็นศิลปะผสมระหว่างศิลปะเขมรแบบบาปวนและแบบนครวัด สร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นเทวสถานในศาสนาฮินดู ลึงก์ก่อสร้างภายในบริเวณปราสาทเป็นไปตามแบบแผนของศาสนสถานขอมโบราณ หน้าบันขององค์ปราสาทประธานสลักเป็นพระยานาคราช ทับหลังสลักเป็นรูปนารายณ์บรรทมสินธุ์ อยู่ทางทิศตะวันออกและทิศตะวันตก ด้านข้างโคปุระเจาะเป็นช่องหน้าต่างกำแพงแก้ว มีฐานเป็นบัวคว่ำบัวหงาย มีการสลักศิลาแลงเป็นร่องแบบลาดบัว

2.2 พระธาตุขามแก่น (วัดเจติยภูมิ) สร้างขึ้นประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ 25 ตั้งอยู่ในวัดเจติยภูมิ ตำบลบ้านขาม ตามประวัติโดยย่อกล่าวว่าโมริยกษัตริย์เจ้าเมืองโมริยซึ่งเป็นเมืองอยู่ในอาณาเขตของประเทศกัมพูชา มีความประสงค์ที่จะนำพระอังคารของพระพุทธเจ้าที่พระองค์ได้ไว้เมื่อครั้งพระพุทธเจ้าปรินิพพานใหม่ๆ มาบรรจุพระธาตุพนม จึงโปรดให้พระอรหันต์และพระเถระเจ้าคณะรวม 9 องค์นำขบวนอัญเชิญพระอังคารมาในครั้งนี้ เมื่อผ่านมาถึงดอนมะขามแห่งหนึ่งซึ่งมีต้นมะขามใหญ่ที่ตายแล้วเหลือแต่แก่น เนื่องจากเป็นเวลาพลบค่ำแล้วและบริเวณนี้ภูมิประเทศราบเรียบดีจึงหยุดคณะพักชั่วคราว รุ่งเช้าจึงเดินทางต่อไปถึงภูเก้าปรากฏว่าพระธาตุพนมได้สร้างเสร็จแล้ว จึงเดินทางกลับและตั้งใจว่าจะนำพระอังคารธาตุกลับไปประดิษฐานไว้ที่

บ้านเมืองของตน แต่เมื่อเดินทางผ่านดอนมะขาม ปรากฏว่าแก่นมะขามที่ตายแล้วนั้นกลับยืนต้นแตกกิ่งก้านผลิใบเขียวชอุ่มเป็นที่น่าอัศจรรย์ คณะอัญเชิญพระอังคารธาตุจึงพร้อมใจกันสร้างเจดีย์ครอบต้นมะขามนี้ พร้อมกับนำพระอังคารธาตุและพระพุทธรูปบรรจุไว้ในองค์พระธาตุและให้นามว่า พระธาตุขามแก่นมาจนทุกวันนี้ พระธาตุขามแก่นถือว่าเป็นโบราณสถานที่สำคัญของจังหวัดขอนแก่น

2.3 พิพิธภัณฑ์ไดโนเสาร์ภูเวียง เป็นส่วนหนึ่งของศูนย์ศึกษาวิจัยซากดึกดำบรรพ์ไดโนเสาร์ภูเวียง ก่อตั้งโดยความร่วมมือระหว่างการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) จังหวัดขอนแก่น และกรมทรัพยากรธรณี เพื่อศึกษาค้นคว้าและเผยแพร่ความรู้ด้านทรัพยากรธรณีแก่สาธารณชน อาคารพิพิธภัณฑ์แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนบริการ ส่วนวิชาการ และส่วนนิทรรศการ โดยในห้องจัดแสดงนิทรรศการ แบ่งพื้นที่แสดงเป็นการกำเนิดโลก หิน แร่ ซากดึกดำบรรพ์ และหุ่นจำลองไดโนเสาร์ เป็นต้น

2.4 วัดพระพุทธรูปมหาธาตุ ตั้งบริเวณไหล่เขาภูพานคำ อำเภออุบลรัตน์ เป็นที่ประดิษฐานรอยพระพุทธรูปจำลองในมณฑปและพระพุทธรูปสีขาวขนาดใหญ่ สูง 14 เมตร อยู่บนยอดเขา มีบันไดทางขึ้นจากลานวัดไปยังยอดเขาจำนวน 1,049 ขั้น

2.5 วัดสวนวาริพัฒนาราม สร้างขึ้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 2465 มีสิม (โบสถ์) ก่ออิฐกว้างประมาณ 5.30 x 7 เมตร ผนังข้างเจาะโค้งแบบญวนแทนบานหน้าต่าง stup (ภาพวาด) ด้านนอกเนื้อหามาจากเรื่องสินไซ (สังข์ศิลป์ไชย) ด้านในเนื้อหามาจาก เวสสันดรชาดก

2.6 วัดสระบัวแก้ว ตั้งอยู่ที่บ้านวังคูณ ลักษณะเด่นจะเป็นstup (ภาพวาด) และประติมากรรม ตรงเชิงบันไดทางขึ้นประดับด้วยประติมากรรมสิงห์หมอบทั้งซ้ายและขวา ด้านหน้าสิงห์ทั้งสองมีรูปปั้นคนนั่งเหยียดเท้ารูปปั้น ส่วนผนังของโบสถ์แห่งนี้ก่ออิฐถือปูน บริเวณภายในและภายนอกผนังทั้งสี่ด้านจะปรากฏภาพstup (ภาพวาด) เรื่องราวเกี่ยวกับวิถีชีวิตของผู้คน ชาดก สวรรค์นรก หรือนิทานพื้นบ้าน เป็นต้น

2.7 วัดหนองแวง (พระมหาธาตุแก่นนคร) ป็นพระอารามหลวง ตั้งอยู่ที่ถนนกลางเมือง ริมบึงแก่นนคร อำเภอเมือง ภายในวัดหนองแวง มีพระมหาธาตุแก่นนคร หรือพระธาตุเก้าชั้น ฐานสี่เหลี่ยมกว้างด้านละ 50 เมตร เรีือนยอดทรงเจดีย์จำลองแบบจากพระธาตุขามแก่น จัดสร้างขึ้นเนื่องในวโรกาสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครองสิริราชสมบัติครบ 50 ปี และมหามงคลลานุสรณ์ 200 ปี เมืองขอนแก่น ความสูงขององค์พระธาตุฯ 80 เมตร มีพระจุลธาตุ 4 องค์ ตั้งอยู่ 4 มุมและมีกำแพงแก้วพญานาค 7 เศียรล้อมรอบ เป็นศิลปะสมัยทวารวดี ผสมผสานศิลปะอินโดจีน ซึ่งเป็นลักษณะแบบขาวอีสานตากแห

2.8 วัดอุดมคงคาศรีเขต ตั้งอยู่ที่ตำบลบ้านโคก วัดนี้ตั้งอยู่บริเวณเชิงเขามีต้นไม้ป่าขึ้นอยู่ร่มรื่น เป็นวัดที่เน้นการปฏิบัติวิปัสสนา การเดินทาง ไปตามเส้นทางขอนแก่น-ชุมแพ (ทางหลวงหมายเลข 12) ประมาณ 14 กิโลเมตร แยกซ้ายเข้าเส้นทางสายบ้านทุ่ม-มัญจาคีรี (ทางหลวงหมายเลข 2062) อีกประมาณ 44 กิโลเมตร แล้วแยกเข้าเส้นทางสายมัญจาคีรี-ชัยภูมิ (ทางหลวงหมายเลข 229) ประมาณ 12 กิโลเมตร เลี้ยวขวาเข้าวัดอีก 12 กิโลเมตร

2.9 วัดไชยศรี ตั้งอยู่ที่บ้านสาวดี ห่างจากตัวเมืองขอนแก่นประมาณ 20 กิโลเมตร สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2408 ภาพธูปแต้มที่วัดนี้จะเขียนทั้งภายในและภายนอก สิ่งที่สุดตาอันดับแรกคือการใช้สีคราม เหลือง ขาว ลักษณะการเขียนภาพเน้นสัดส่วนที่เกินจริง อารมณ์ของภาพดูสนุกสนาน ตัวละครจะออกท่าทางโลดโผน เรื่องราวที่เขียนบนฝาผนังด้านนอกเป็นรูปนรกแปดขุม ภาพพระเวสสันดร นิทานพื้นบ้านเรื่องสังข์สินไชย ภาพทวารบาล ส่วนด้านในจะเล่าเรื่องพุทธประวัติ มีภาพเทพ มนุษย์และสัตว์ต่างๆ

2.10 วัดสระทองบ้านบัว ตั้งอยู่ที่บ้านบัว ตำบลกุดเค้า มีสิ่งที่เป็นอาคารทรงคุณค่าทางสถาปัตยกรรมที่แสดงลักษณะเด่นชัดของพื้นที่อีสานมีการแต้มสีภาพ โดยภายนอกอาคารประดับแว่นแก้วฐานชุกชี ภายในประดิษฐานพระประธานศิลาทรายรูปแบบอีสาน โดยในปี 2545 ได้รับรางวัลอาคารทรงคุณค่าด้านการอนุรักษ์มรดกและวัฒนธรรมแห่งเอเชียแปซิฟิก (Award of Merit) จากองค์การยูเนสโก (UNESCO)

2.11 วัดป่าแสงอรุณ ตั้งอยู่ที่ ตำบลพระลับ ตามเส้นทางขอนแก่น-กาฬสินธุ์ สิมอีสาน เน้นถึงรูปแบบ ทรวดทรง ความมั่นคงตลอดจนความวิจิตรงดงามของภาพเขียนฝาผนังลายผ้าไหมมัดหมี่ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดขอนแก่น เพื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษาเรียนรู้ และอนุรักษ์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น อันเป็นการปลูกฝังแนวความคิดสร้างสรรค์ที่ดีต่อไป อีกทั้งยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ

2.12 เมืองโบราณบ้านโนนเมือง เป็นการพบร่องรอยทางโบราณคดียุคสมัยศิลปะทวารวดีที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งของจังหวัดขอนแก่น เมื่อวันที่ 9 สิงหาคม พ.ศ. 2525 มีการขุดค้นพบว่าได้ดินสีกองไปจากบริเวณโนนเมืองเป็นร่องรอยถิ่นฐานของสังคมประวัติศาสตร์สมัยหนึ่งในอดีตเมืองโบราณสมัยทวารวดีแห่งนี้ตั้งอยู่ในบริเวณที่เรียกว่า โนนเมือง เขตบ้านนาโพธิ์อำเภอุมแพ ห่างจากจังหวัดขอนแก่นประมาณ 80 กิโลเมตร เดิมทีชาวบ้านเล่าสืบต่อกันมาว่าบริเวณเนินดินกว้างที่เรียกว่าโนนเมืองนั้นเป็นเมืองเก่าเมืองโบราณ จากการสำรวจของสำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 9 ขอนแก่น พบในเสมานหินทรายศิลปะทวารวดี 3 ใบ ตั้งใกล้เคียงและบนผิวพื้นดินทั่วไปของเนินพบเศษภาชนะดินเผาเหล่านี้มีทั้งชนิดเขียนสีแดง ชนิดลายขีดขีด และลายเชือกทาบลักษณะของเนินเป็นเนินดินรูปไข่ พื้นที่ประมาณ 170 ไร่ มีคูเมือง 2 ชั้น ระยะห่างกันประมาณ 200 เมตร การขุดค้นของสำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 9 ขอนแก่น โดยเปิดหลุมขุด 2 หลุมขนาดกว้าง 4 เมตร ยาว 4 เมตร ได้พบว่าตรงความลึกประมาณ

270 เซนติเมตร เป็นโครงกระดูกมนุษย์ที่มีพิธีฝังศพตามประเพณีโบราณ ที่มีธรรมเนียมการฝังเครื่องมือเครื่องใช้ลงไปพร้อมกับศพ เช่น หม้อและภาชนะดินเผาเขียนสีและลายขีดขีด ลายเชือกทาบ กำไลสำริด กำไลกระดูกสัตว์เช่น กระดุกหมู กระดุกควาย เขากวาง และกระดูกงูเต่าใกล้กับโครงกระดูกด้วย สำหรับหลุมแรกพบโครงกระดูกจำนวน 5 โครงและหลุมที่ 2 จำนวน 2 โครง

2.13 กู่ประภาชัย หรือกู่บ้านนาคำน้อย ตั้งอยู่ที่บ้านนาคำน้อย ตำบลบัวใหญ่ กู่ประภาชัย คือกลุ่มโบราณสถานที่มีลักษณะแผนผังอย่างเดียวกันกับโบราณสถานที่พบหลักฐานแสดงอโรคยาศาลหรือสถานพยาบาลที่พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 แห่งอาณาจักรเขมรโบราณโปรดฯให้สร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 18 (พ.ศ. 1720-1780) คือประกอบด้วยปรางค์ประธานรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส มีมุขยื่นทางด้านหน้า ด้านขวามือเฉียงไปข้างหน้าเป็นอาคารรูปสี่เหลี่ยมที่เรียกว่า บรรณาลัย อาคารทั้งสองล้อมรอบด้วยกำแพงแก้วโดยมีโคปุระหรือซุ้มประตูทางเข้าออกด้านหน้าหรือทางด้านทิศตะวันออกเพียงด้านเดียว นอกกำแพงที่มุมซ้ายมีสระน้ำ 1 สระทั้งหมดสร้างด้วยศิลาแลง โดยมีเสาประดับประตู ทับหลังเป็นหินทราย ปัจจุบันหักพังแต่ได้รับการดูแลรักษาจากทางวัดเป็นอย่างดี ซึ่งได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานเมื่อวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ.2478

3. แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

3.1 บึงแก่นนคร ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลกลางเมืองขอนแก่น เป็นบึงขนาดใหญ่ มีเนื้อที่ 603 ไร่ นอกจากจะเป็นที่ประดิษฐานอนุสาวรีย์ เจ้าเพี้ยเมืองแพน ผู้ก่อตั้งเมืองขอนแก่นแล้วที่นี่ยังเป็นสถานที่พักผ่อน และทำกิจกรรมนันทนาการของชาวเมืองพื้นที่โดยรอบมีการปรับปรุงตกแต่งให้เป็นสวนสุขภาพ ประดับประดาด้วยประติมากรรมรูปต่างๆ

3.2 อุทยานแห่งชาติน้ำพอง มีพื้นที่ทั้งสิ้น 197 ตารางกิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่หลายอำเภอในจังหวัดขอนแก่น ได้แก่ อุดรรัตน์ ภูเวียง บ้านฝาง มัญจาคีรี และโคกโพธิ์ชัย และสองอำเภอในจังหวัดชัยภูมิ ได้แก่ บ้านแท่นและแก่งคร้อ ที่ทำการอุทยานตั้งอยู่บริเวณอ่างเก็บน้ำอุดรรัตน์ เป็นแหล่งต้นน้ำของลำน้ำชี ลำน้ำพอง และแหล่งสมุนไพร พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขา ป่าเต็งรัง ป่าดิบแล้ง ในบริเวณอุทยานมีจุดชมวิว ได้แก่ จุดชมวิวนางชี เป็นกลุ่มหินใหญ่บนสันเขาป่าโสกแต้ จุดชมวิพลานูชาด เป็นลานหินที่มีต้นชาดขึ้นอยู่ ผาสวรรค์ เป็นหน้าผาบนเทือกเขาป่าโสกแต้อยู่บริเวณบ้านโนนสวรรค์ อำเภออุดรรัตน์ เป็นจุดชมทัศนียภาพของอ่างเก็บน้ำอีกจุดหนึ่ง คำโพน เป็นบ่อน้ำกลมคล้ายปล่องภูเขาไฟเกิดจากสภาพทางธรณีวิทยา

3.3 อุทยานแห่งชาติภูผาม่าน รูปลักษณ์ภายนอกของอุทยานแห่งนี้คือเทือกเขาหินปูนที่มีหน้าผาตัดตรงดิ่งลงมาเป็นริ้วคล้ายผ้าม่าน สภาพป่าของที่นี่ยังอุดมสมบูรณ์ด้วยป่าดิบ และป่าไม้เบญจพรรณ สภาพอากาศจะเย็นชื้นเกือบตลอดปี อุทยานแห่งนี้มีพื้นที่ทั้งหมด 218, 750 ไร่ ครอบคลุมอาณาบริเวณในอำเภอภูผาม่าน และอำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น และ

อำเภอภูกระดึง จังหวัดเลย เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวภายในอุทยานอยู่กระจัดกระจายกันจึงแบ่งเส้นทางท่องเที่ยวได้สองเส้นทางดังนี้

เส้นทางที่หนึ่ง เส้นทางที่ว่าการอำเภอภูผาม่าน ไปตามเส้นทางชุมแพ - เพชรบูรณ์ (ทางหลวงหมายเลข 12) เลี้ยวขวาไปตามทาง สาย 201 ประมาณ 10 กิโลเมตร เลี้ยวซ้ายไปตามทางสู่ที่ว่าการอำเภอภูผาม่าน จะมีแหล่งท่องเที่ยวดังนี้

- ถ้ำค้างคาว ตั้งอยู่บนภูผาม่าน ห่างจากที่ว่าการอำเภอฯประมาณ 2.5 กิโลเมตรอยู่บริเวณหน้าผาด้านหน้าสูงจากระดับพื้นดินประมาณ 100 เมตร

- ถ้ำพระ อยู่ใกล้เคียงกับถ้ำค้างคาว เป็นถ้ำที่มีลักษณะยาวเฉียงขึ้นด้านบนสามารถเดินทะลุถึงยอดภูผาม่านได้ ภายในถ้ำมีหินงอกหินย้อยสวยงามและมีเสาหินขนาดใหญ่

- โครงการพัฒนาป่าดงลาน 4 ตั้งอยู่ที่บ้านวังสวาบหมู่ 1 ตำบลวังสวาบ ห่างจากที่ว่าการอำเภอภูผาม่าน ประมาณ 14 กิโลเมตร

- ถ้ำภูตาหลอ ตั้งอยู่ที่บ้านวังสวาบ ห่างจากที่ว่าการอำเภอภูผาม่าน 17 กิโลเมตร เป็นถ้ำที่โถงโถง พื้นที่ประมาณไร่เศษ เพดานถ้ำสูงประมาณ 5-7 เมตร มีหินงอกหินย้อยซึ่งยังอยู่ในสภาพที่เป็นธรรมชาติ

- น้ำตกตาดฟ้า มีน้ำตกทั้งหมด 5 ชั้น ชั้นที่สวยงามที่สุดคือ ชั้นสุดท้ายซึ่งมีความสูงประมาณ 80 เมตร เป็นน้ำตกที่เกิดจากลำห้วยตาดฟ้าซึ่งเป็นเส้นแบ่งเขตแดนอำเภอภูผาม่าน จังหวัดขอนแก่น กับอำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์ อยู่ในท้องที่บ้านดงสะคร่าน หมู่ 7 ตำบลวังสวาบ ห่างจากที่ว่าการอำเภอฯประมาณ 40 กิโลเมตร

เส้นทางที่สอง เส้นทางสำนักงานอุทยานฯ ตรงต่อมาจากเส้นทางเดิม ตามทางหลวงหมายเลข 201 มีแหล่งท่องเที่ยวดังนี้

- ถ้ำพญานาคราช ภายในมีหินงอกหินย้อยลักษณะเป็นริ้วคล้ายม่านประดับด้วยเกร็ดประกายแวววาวของหินแร่สวยงามมาก ถ้ำนี้มีความคดเคี้ยวคล้ายดั่งตัวพญานาค ยาวประมาณ 1 กิโลเมตร

- ถ้ำลายแทง อยู่ถัดจากถ้ำพญานาคราชมาประมาณ 800 เมตร มีภาพเขียนสีโบราณบนผนังถ้ำกว้างประมาณ 2 ตารางเมตร ภาพมีลักษณะต่างๆ เช่น ภาพคน สัตว์และอื่นๆ รวมแล้วประมาณ 70 ภาพ

นอกจากนี้ยังมีแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจอีกหนึ่งแห่งคือ “น้ำตกตาดร้อง” หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “น้ำตกตาดฮ้อง” ลำกันว่าน้ำตกแห่งนี้ร้องได้เพราะบริเวณใต้น้ำตกมีแผ่นหินขนาดใหญ่

ใหญ่ยื่นออกมารองรับน้ำตกเปรียบเสมือนลิ้นขนาดใหญ่เวลาน้ำตกลงมากระทบแผ่นหิน และไหลลงไปตามซอกหินต่างๆ ทำให้เกิดเสียงดังประหลาดก้องไปทั่วป่า “น้ำตกตาดร่อง” อยู่ในเขตจังหวัดเลย ระหว่างรอยต่ออุทยานแห่งชาติภูกระดึงและอุทยานแห่งชาติภูผาม่านและลำน้ำพอง เป็นน้ำตกขนาดใหญ่สูงประมาณ 70 เมตร

3.4 อุทยานแห่งชาติภูเวียง อุทยานแห่งชาติภูเวียงครอบคลุมพื้นที่ 380 ตารางกิโลเมตร ในเขตอำเภอเวียงเก่า อำเภอภูเวียง อำเภอสหัสขันธ์ และอำเภอชุมแพ เมื่อปี พ.ศ. 2519 มีการสำรวจแหล่งแร่ยูเรเนียมในบริเวณอุทยานแห่งชาติภูเวียง ระหว่างการสำรวจนักธรณีวิทยาได้ค้นพบซากกระดูกชิ้นหนึ่งและเมื่อส่งไปให้ผู้เชี่ยวชาญชาวฝรั่งเศสวิจัยผลปรากฏออกมาว่าเป็นกระดูกหัวเข่าข้างซ้ายของไดโนเสาร์ จากนั้นนักสำรวจก็ได้ทำการขุดค้นกันอย่างจริงจังถึงปัจจุบัน ได้แก่ บনয়োটปุระตุติหมา หลุมขุดค้นที่ 1 ได้พบฟอสซิลไดโนเสาร์พันธุ์หนึ่งมีลำตัวสูงใหญ่ประมาณ 15 เมตร คอยาว หางยาว เป็นพันธุ์กินพืชจึงได้อัญเชิญพระนามของสมเด็จพระเทพฯ มาตั้งชื่อไดโนเสาร์เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติว่า "ภูเวียงโกซอรัสสิรินธรเน่" (*Phuwianggosaurus Sirindhornae*) และในบริเวณหลุมขุดค้นเดียวกันนั้นเอง นักสำรวจได้พบฟันของไดโนเสาร์ประเภทกินเนื้อปะปนอยู่มากกว่า 10 ซี่ จึงตั้งชื่อเป็นเกียรติแก่ผู้ค้นพบ นายวรารุณ สุธีธร ว่า "ไซแอมโมซอรัส สุธีธรนี" (*Siamosaurus Suteethorni*) ผู้สนใจสามารถเดินไปชมได้ หลุมขุดค้นที่ 1 นั้นอยู่ไม่ไกลจากที่ทำการอุทยานและยังสามารถเดินไปชมหลุมขุดค้นที่ 2 และที่ 3 ซึ่งอยู่บริเวณใกล้เคียงด้วย ฟอสซิล "ไซแอมโมไทแรนโนส อีสานเอ็นซิส" (*Siamotyrannus Isanensis*)

นอกจากนั้นมีการบร่รอยอารยธรรมโบราณด้วย โดยพบ "พระพุทธรูปปางไสยาสน์" ประติมากรรมนูนสูงสลักบนหน้าผาของยอดเขาภูเวียง สร้างขึ้นตั้งแต่สมัยพุทธศตวรรษที่ 14 ลักษณะท่านอนได้รับอิทธิพลจากอินเดีย พระเศียรหนุนแนบกับต้นแขนขวาแขนซ้ายทอดไปตามลำพระองค์ นอกจากนี้"ถ้ำฝ่ามือแดง" ที่บ้านหินร่องมีงานศิลปะของมนุษย์ถ้ำโบราณ ส่วนแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ในบริเวณอุทยานฯจะมีน้ำตกอยู่สองสามแห่ง "น้ำตกทับพญาเสือ" เป็นน้ำตกเล็กๆตั้งอยู่ใกล้กับถ้ำฝ่ามือแดง "น้ำตกตาดฟ้า" เป็นน้ำตกขนาดใหญ่ สูงประมาณ 15 เมตร จากน้ำตกตาดฟ้าอีก 5 กิโลเมตร จะถึง"น้ำตกตาดกลาง" นอกจากน้ำตกก็ยังมีแหล่งท่องเที่ยวประเภททุ่งหญ้าและลานหิน ซึ่งจะมีดอกไม้ป่านานาพันธุ์บานในช่วงหลังฤดูฝนได้แก่"ทุ่งใหญ่เสาอาราม""หินลาดวัวถ้ำกวาง"และ"หินลาดอ่างกบ"

3.5 อุทยานไดโนเสาร์ศรีเวียง ตั้งอยู่ที่ตำบลเมืองเก่าพัฒนา อำเภอเวียงเก่า มีพื้นที่ 25 ไร่ ใช้เส้นทางเดียวกับทางไปอุทยานแห่งชาติภูเวียง โดยเดินทางจากขอนแก่นถึงอำเภอภูเวียงระยะทาง 70 กิโลเมตร และเดินทางจากตัวอำเภอต่อไปอีก 7 กิโลเมตร จะเห็นอุทยานไดโนเสาร์ศรีเวียงอยู่ด้านซ้ายมือ

3.6 เชื้อนอุบลรัตน์ หรือ เชื้อนพองหนึบ เนื่องจากสร้างข้ามแม่น้ำพองโดยปิดกั้นลำน้ำพองตรงบริเวณช่องเขาที่เป็นแนวต่อระหว่างเทือกเขาภูเก้าและภูพานคำ การ

จังหวัดมหาสารคามมีแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม ทางประวัติศาสตร์ ทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังนี้

1. แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

1.1 บ้านแพง ตำบลแพง เป็นหมู่บ้านที่มีอาชีพการทอเสื่อกก เป็นอาชีพเสริม การเดินทางจากตัวเมืองใช้เส้นทางหมายเลข 208 (มหาสารคาม-โกสุมพิสัย-ขอนแก่น) เลี้ยวซ้ายเข้าเส้นทางโกสุมพิสัย-ขอนแก่น

1.2 หมู่บ้านปั่นหม้อ เป็นหมู่บ้านที่มีอาชีพปั่นหม้อดินเผา ห่างจากตัวเมืองไปตามทางหลวงสาย 208 (มหาสารคาม-ร้อยเอ็ด) ประมาณ 4 กิโลเมตร

1.3 หมู่บ้านหัตถกรรมบ้านหนองเขื่อนช้าง เป็นหมู่บ้านทอผ้าไหม ผ้าฝ้าย ทำหมอนขิด หมู่ที่ 7 ตำบลท่าสองคอน การเดินทางจากตัวเมืองไปตามเส้นทางสายมหาสารคาม-โกสุมพิสัย

2. แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์

2.1 กลุ่มหาธาตุ (ปรangkūบ้านเขว) เป็นโบราณสถานที่มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 18 ทำด้วยศิลาแลงเป็นรูปกระโจมสี่เหลี่ยม ตั้งอยู่ที่บ้านเขว ตำบลเขว ห่างจากตัวเมืองไปตามถนนแจ้งสนิท 13 กิโลเมตร

2.2 กู่สันตรัตน์ เป็นปราสาทหินที่สร้างขึ้นในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 เป็นศิลปะขอมสมัยบาเยน อายุระหว่าง พ.ศ. 1700 - 1750 ตัวปราสาทสร้างด้วยศิลาแลงเป็นแท่งสี่เหลี่ยมเหมือนกลุ่มหาธาตุ และมีทับหลังประติมากรรมหน้าจั่วหลักลายงดงาม

2.3 พระธาตุนาดูนพุทธมณฑลแห่งอีสาน เป็นเขตที่มีการขุดพบหลักฐานทางประวัติศาสตร์ โบราณคดีที่แสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองในอดีต เพราะบริเวณนี้ได้เคยเป็นที่ตั้งของนครจำปาศรีมาก่อน ตั้งอยู่ที่บ้านนาดูน เขตอำเภอนาดูน

2.4 พระพุทธรูปมิ่งเมือง หรือพระพุทธรูปสุวรรณมาลี สร้างด้วยหินทรายแดง เป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์สมัยทวารวดีที่ชาวมหาสารคามนับถือกัน มาประดิษฐานที่วัดสุวรรณवास

2.5 พระพุทธรูปยืนมงคล เป็นพระพุทธรูปคู่เมืองมหาสารคาม เป็นพระพุทธรูปสมัยทวารวดี สร้างขึ้นด้วยหินทรายแดง เหมือนพระพุทธรูปมิ่งเมือง อยู่ที่ตำบลคันธารราษฎร์ บนทางหลวงหมายเลข 213 ห่างจากตัวเมืองประมาณ 14 กิโลเมตร

2.6 พิพิธภัณฑ์วัดมหาชัย ตั้งอยู่ในตัวเมืองมหาสารคาม เป็นสถานที่เก็บรวบรวมโบราณวัตถุของภาคอีสาน เช่น ใบเสมาหิน พระพุทธรูปในสมัยโบราณ บานประตู คันทวยแกะสลักอายุประมาณ 100-200 ปี นอกจากนี้ยังเป็นที่เก็บรวบรวมวรรณคดีภาคอีสาน

3. แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

3.1 วนอุทยานโกสัมพี มีเนื้อที่ 125 ไร่ มีลักษณะเป็นสวนป่ามีต้นไม้หลายชนิด เช่น ต้นยางขนาดใหญ่ ต้นตะแบก และลิงแสมจำนวนมากหลายพันตัว มีลิงแสมขนสีทอง ซึ่งเป็นพันธุ์ที่หายาก ไม่ดุร้าย

3.2 สถาบันวิจัยรุกขเวช อยู่ทางทิศตะวันออกของพระธาตุนาดูน เป็นสถานที่ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพันธุ์ไม้นุรักษ์ขยายและปรับปรุงพันธุ์ไม้ในภาคอีสาน ภายในจะมีอุทยานลานไผ่ พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติและพิพิธภัณฑ์บ้านอีสาน

3.3 อุทยานมัจฉาโขงกุดหวาย อยู่ห่างจากตัวเมืองประมาณ 10 กิโลเมตร อยู่ในความดูแลของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลาน้ำจืดและต้นไม้หลายชนิด เป็นสถานที่พักผ่อนของประชาชนทั่วไป

3.4 เขตห้ามล่าสัตว์ป่าดูนลำพัน เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีลักษณะเป็นป่าธรรมชาติ มีน้ำไหลเฉพาะที่ตลอดเวลาหรือที่เรียกว่าป่าน้ำซับ นอกจากนั้นยังมีพืชและสัตว์ที่ไม่ค่อยพบในที่อื่นๆ และหายาก

3.5 แก่งเลิงจาน เป็นอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ ภายในบริเวณเป็นที่ตั้งของสถานีประมง ทำการเพาะพันธุ์ปลาน้ำจืดให้หลายจังหวัดในภาคอีสาน ห่างจากตัวเมืองประมาณ 3 กิโลเมตร

3.4 จังหวัดร้อยเอ็ด

จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นแหล่งอารยธรรมโบราณซึ่งอยู่ตอนกลางของภาคอีสาน บริเวณลุ่มน้ำภาชี มีความเจริญรุ่งเรืองมากในยุคประวัติศาสตร์และมีความหลากหลายของศาสนาและวัฒนธรรม อันเนื่องจากดินแดนแห่งนี้เคยตกอยู่ในอิทธิพลของอาณาจักรขอมโบราณ จังหวัดร้อยเอ็ดในปัจจุบัน เดิมชื่อว่าเมืองสาเกตนคร หรืออาณาจักรกุลนทนคร มีเจ้าผู้ครองนครเรียกว่าพระเจ้ากุลนทะ เมืองสาเกตเป็นเมืองที่เจริญรุ่งเรืองมากซึ่งมีเมืองขึ้นถึง 11 เมือง ได้แก่ 1. เมืองเชียงเหียน (บ้านเชียงเหียน อำเภอเมืองมหาสารคาม) 2. เมืองฟ้าแดด (บ้านฟ้าแดดสูงยาง อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์) 3. เมืองสีแก้ว (บ้านสีแก้ว อำเภอเมืองร้อยเอ็ด) 4. เมืองเปือย

(บ้านเมืองเปือย อำเภอเมืองร้อยเอ็ด) 5. เมืองทอง (บ้านเมืองทอง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด) 6. เมืองหงษ์ (บ้านเมืองหงษ์ อำเภोजตุรพักตรพิมาน) 7. เมืองบัว (บ้านเมืองบัว อำเภอเกษตรวิสัย) 8. เมืองคอง (อยู่บริเวณอำเภอเมืองสรวง อำเภอสุวรรณภูมิ) 9. เมืองเชียงขวาง (บ้านจาน อำเภอธวัชบุรี) 10. เมืองเชียงดี (บ้านโนนหัว อำเภอธวัชบุรี) 11. เมืองไฟ (บ้านเมืองไพร อำเภอเสลภูมิ)

จากหลักฐานโบราณคดีซึ่งกระจายอยู่ทั่วไปในเขตจังหวัดร้อยเอ็ด ได้ขุดพบแหล่งโบราณคดีบ้านเมืองบัว สันนิษฐานว่ามีอายุประมาณ 1,800 - 2,500 ปีมาแล้ว โดยได้รับอิทธิพลของพุทธศาสนาภายใต้วัฒนธรรมทวารวดีได้แผ่เข้ามาเมื่อปลายพุทธศตวรรษที่ 12 - 15 ซึ่งพบกลุ่มใบเสมาบริเวณหนองศิลาเลข ในเขตอำเภอพนมไพร พระพิมพ์ดินเผาปางนาคปรกที่เมืองไพร ในเขตอำเภอเสลภูมิ คูเมืองร้อยเอ็ด เจดีย์เมืองหงษ์ในเขตอำเภोजตุรพักตรพิมาน และวัฒนธรรมจากอาณาจักรขอมได้แพร่เข้ามาปรากฏหลักฐานให้เห็นอยู่มาก เช่น ปรากฏคูกาสิงห์ ในเขตอำเภอเกษตรวิสัย ปรากฏคูในเขตอำเภอธวัชบุรี กู่พระโกนาในเขตอำเภอสุวรรณภูมิ และประติมากรรมที่เป็นรูปเคารพทางศาสนาที่เป็นเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันที่ทำจากหินทรายและโลหะเป็นจำนวนมาก ในปี พ.ศ. 2450 เมืองร้อยเอ็ดได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นมณฑลร้อยเอ็ด โดยแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 5 เมือง คือ เมืองร้อยเอ็ด เมืองสุวรรณภูมิ เมืองมหาสารคาม เมืองกมลาไสย และเมืองกาฬสินธุ์ ในปี พ.ศ. 2453 สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ทรงเห็นด้วยกับข้อเสนอของเทศาภิบาลข้าหลวงมณฑลอีสานว่า ควรแยกมณฑลอีสานออกเป็น 2 มณฑล คือ มณฑลอุบลราชธานีและมณฑลร้อยเอ็ด พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ได้โปรดเกล้าฯ ให้เป็นไปตามที่เสนอ มณฑลร้อยเอ็ดจึงมีเขตปกครอง 3 จังหวัด คือ จังหวัดร้อยเอ็ด จังหวัดมหาสารคาม และจังหวัดกาฬสินธุ์

จังหวัดร้อยเอ็ดแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 20 อำเภอ คือ อำเภอเมืองร้อยเอ็ด อำเภอเกษตรวิสัย อำเภอปทุมรัตน์ อำเภोजตุรพักตรพิมาน อำเภอธวัชบุรี อำเภอพนมไพร อำเภอโพนทอง อำเภอเสลภูมิ อำเภอสุวรรณภูมิ อำเภออาจสามารถ อำเภอหนองพอก อำเภอเมืองสรวง อำเภอโพธิ์ชัย อำเภอโพนทราย อำเภอเมยวดี อำเภอศรีสมเด็จ อำเภอจังหาร อำเภอเชียงขวัญ อำเภอหนองฮี และอำเภอทุ่งเขาหลวง

จังหวัดร้อยเอ็ดมีแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ทางประวัติศาสตร์ ทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังนี้

1. แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

1.1 บ้านหวายหลึม ซึ่งเป็นหมู่บ้านทอผ้าไหมที่มีชื่อเสียงของจังหวัดร้อยเอ็ด ตั้งอยู่หมู่ 3 ตำบลมะบ้า เป็นหมู่บ้านในโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ อีกทั้งเป็นศูนย์รวมและจำหน่ายหัตถกรรมพื้นบ้าน

2. แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์

2.1 กู่พระโกนา ประกอบด้วยปรางค์อิฐ 3 องค์ บนฐานศิลาทราย เรียงจากเหนือ-ใต้ ทั้งหมดหันหน้าไปทางทิศตะวันออก มีกำแพงล้อมและซุ้มประตูเข้า - ออกทั้ง 4 ด้าน ตั้งอยู่ที่บ้านกู่ หมู่ 2 ตำบลสระคู

2.2 ปรางค์กู่หรือปราสาทหนองกู่ คือกลุ่มอาคารที่มีลักษณะแบบเดียวกับบอโรคาตามทีปรากฏในจารึกปราสาทตาพรหม ประกอบด้วยปรางค์ประธานบรรณาลัย กำแพงพร้อมซุ้มประตูและสระน้ำนอกกำแพง ตั้งอยู่ที่บ้านยางกู่ ตำบลมะฮี

2.3 พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติร้อยเอ็ด เพื่อจัดแสดงผ้าไหม พื้นเมืองและงานศิลปหัตถกรรมของจังหวัดร้อยเอ็ด ตั้งอยู่ที่ถนนเพลินจิต ใกล้ศาลากลางจังหวัด

2.4 วัดกลางมิ่งเมือง เป็นวัดเก่าแก่สันนิษฐานว่าสร้างก่อนตั้งเมืองร้อยเอ็ด ส่วนอุโบสถสร้างในสมัยอยุธยาตอนปลายในอดีตเคยใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา

2.5 วัดบูรพาภิราม เป็นพระอารามหลวงชั้นตรี เดิมชื่อ วัดหัวรอ ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น วัดบูรพาภิราม มีพระพุทธรูปปางประทานพรที่สูงที่สุดในประเทศไทยคือ พระพุทธรัตนมงคลมุนี

2.6 วัดประชาคมวนาราม หรือวัดป่ากุง ตั้งอยู่ที่ตำบลศรีสมเด็จ อำเภอสรีสมเด็จ วัดนี้มีชื่อทางการว่า วัดประชาคมวนาราม สร้างโดยหลวงปู่ศรี มหาวิโร มีเจดีย์ขนาดใหญ่ทำจากหินทราย

2.7 วัดป่าโนนสวรรค์ ตั้งอยู่บ้านเทอดไทย ตำบลเทอดไทย เป็นวัดขนาดใหญ่สร้างมาจากนิมิตของเจ้าอาวาส โดยใช้หม้อดินของชาวบ้านมาประดับตกแต่งจึงดูสวยงามแปลกตา

2.8 วัดผาน้ำทิพย์เทพประสิทธิ์วนาราม พระมหาเจดีย์ชัยมงคล เริ่มก่อสร้างในปี พ.ศ. 2528 มีเนื้อที่ 2,500 ไร่

2.9 วัดสระทอง เป็นที่ประดิษฐานหลวงพ่อบุญรอดพระสังกัจจายน์ ซึ่งเป็นพระพุทธรูปที่ชาวร้อยเอ็ดเคารพสักการะสร้างในสมัยใดไม่ปรากฏ

2.10 วัดจักรวาลภูมิพิณี (วัดหนองหมื่นถ่าน) ตั้งอยู่ที่หมู่บ้านหนองหมื่นถ่าน ตำบลหนองหมื่นถ่าน สิมวัดจักรวาลภูมิพิณี มีลักษณะทางศิลปกรรมแบบพื้นเมืองอีสาน ประเภทสมิทธิ หน้าบันหรือรังผึ้งมีลวดลายแกะสลักไม้ หลังคาทำจากกระเบื้องไม้

3. แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

3.1 บึงปลาญชัย ตั้งอยู่กลางเมืองร้อยเอ็ด ถือเป็นสัญลักษณ์ของจังหวัด ลักษณะเป็นเกาะอยู่กลางบึงน้ำขนาดใหญ่มีเนื้อที่ประมาณ 2 แสนตารางเมตร เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ

3.2 บึงเกลือ (ทะเลอีสาน) อยู่ในเขตตำบลบึงเกลือ เป็นแหล่งน้ำขนาดใหญ่ มีเนื้อที่ 7,500ไร่ มีน้ำขังตลอดปี

3.3 ฝายน้ำย้อย (พุทธรูทยานอีสาน) ตั้งอยู่ที่บ้านโคกกลาง ตำบลฝายน้ำย้อย เป็นฝายหินขนาดใหญ่ ซึ่งมีน้ำไหลซึมตลอดปีอยู่บนภูเขาเขียว แบ่งพรมแดนระหว่างอำเภอนองสูง จังหวัดมุกดาหาร และอำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

3.4 เขตห้ามล่าสัตว์ป่าผาน้ำทิพย์ สภาพพื้นที่จะเป็นเทือกเขาหินทรายสูงชันและสลับซับซ้อน ประกอบด้วยป่าดิบแล้ง ป่าเบญจพรรณและป่าเต็งรัง ซึ่งมีความอุดมสมบูรณ์ พื้นที่ประมาณ 151,242ไร่

3.5 แหลมพยอม เป็นสถานที่พักผ่อนอยู่บริเวณทิศตะวันออกของบึงโพนทอง ซึ่งเป็นแหล่งน้ำกว้างใหญ่ มีเนื้อที่ประมาณ 20 ไร่

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เศกสรรค์ ยงวนิชย์ (2546) กล่าวว่า ทรัพยากรการท่องเที่ยว หมายถึง แหล่งท่องเที่ยว สถานที่ท่องเที่ยว กิจกรรมและวัฒนธรรม ประเพณีที่สามารถดึงดูดความสนใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาเยี่ยมชมได้และสามารถแบ่งทรัพยากรการท่องเที่ยวออกเป็น 3 ประเภทคือ

1. แหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ หมายถึง ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ภูเขาแม่น้ำ น้ำตก เกาะ สันดอน แก่ง ถ้ำ เพิงผา หนองบึง อ่างเก็บน้ำ น้ำพุ น้ำพุร้อน หาดทราย หุบเขา อุทยานแห่งชาติ วนอุทยาน ป่าสงวนแห่งชาติ เป็นต้น

2. แหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์และโบราณคดี โบราณสถาน โบราณวัตถุ หมายถึง แหล่งหลักฐานบอกอดีตของมนุษยชาติ เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ ปรางค์ปราสาท กู่สถูป ธาตุ เมืองและชุมชนโบราณศาสนสถานเก่า คู เมือง กำแพงเมือง อนุสาวรีย์ วัง ศิลาจารึก พิพิธภัณฑน์ เป็นต้น

3. แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม หมายถึง สถานที่ที่เป็นศูนย์รวมวัฒนธรรมในปัจจุบัน เช่น ขนบธรรมเนียม ประเพณีการเล่นพื้นบ้าน ศาสนสถานหรือสำนักสงฆ์ ตลอดทั้งงานเทศกาลประเพณีเด่น ๆ และสำคัญ ๆ ในท้องถิ่น

ชูสิทธิ์ ชูชาติ (2542) กล่าวว่า การท่องเที่ยวที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ได้แหล่งท่องเที่ยวต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ หรือ 3 As ได้แก่

1. สิ่งดึงดูดใจ (Attraction) สิ่งดึงดูดใจเกิดจากสถานที่และเหตุการณ์สถานที่อาจเกิดจากธรรมชาติสร้างหรือมนุษย์สร้างขึ้น

2. สิ่งอำนวยความสะดวก (Amenities) ความสะดวกสบายทำให้คนเดินทางเข้าไปถึงสถานที่ได้รวดเร็ว ปลอดภัย และสะดวกสบายมากยิ่งขึ้น ดังนั้นปัจจัยพื้นฐานในการผลิต เช่นระบบขนส่ง ระบบการสื่อสาร ระบบสาธารณูปโภค เช่น ไฟฟ้า ประปา จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งในแหล่งท่องเที่ยว รวมถึงสิ่งก่อสร้างอื่น ๆ เช่น โรงแรม ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก โรงพยาบาล ฯลฯ และระบบการกรจัดการของเสียก็เป็นสิ่งจำเป็นต้องพัฒนาควบคู่กันไปกับแหล่งท่องเที่ยว

3. การเข้าถึง (Accessibility) การเข้าไปถึงแหล่งท่องเที่ยวต้องมีระบบการขนส่ง ซึ่งประกอบด้วยเส้นทาง พาหนะ สถานี และผู้ประกอบการ การขนส่งมีวัตถุประสงค์ในการลำเลียงคนและสิ่งของไปยังจุดหมายปลายทางโดยผ่านเส้นทางหรือท่าลำเลียง

กนก กุณาง (2548) ได้ศึกษาเรื่อง รูปแบบการบริหารจัดการด้านการตลาดแบบมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเทือกพระเขาสูง อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า ปัญหาการตลาดแบบการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ ด้านการส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยว ด้านราคาสินค้าและบริการในเรื่องการท่องเที่ยว และด้านสถานที่แหล่งท่องเที่ยว รูปแบบการบริหารจัดการด้านการตลาดแบบมีส่วนร่วมมี 6 ขั้นตอนคือ การวิเคราะห์ประเด็นปัญหา การเลือกปัญหา การกำหนดวิธีการปรับปรุงปัญหา การสร้างรูปแบบการอนุรักษ์ การประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้และประเมินผล และการรายงานผล

รสิกา อังกูร (2549) ศึกษาเรื่อง การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่าการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นการท่องเที่ยวที่กำลังได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ โดยเฉพาะในกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ต้องการหาความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตและความงดงามในศิลปวัฒนธรรมไทยที่มีความวิจิตรอลังการและแตกต่างจากชาติอื่นๆ ชมสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์และโบราณสถาน การเที่ยวชมศิลปวัฒนธรรมประเพณีของท้องถิ่นและความงามของศิลปหัตถกรรมเอกลักษณ์ของท้องถิ่น และศึกษาเรื่อง แนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดเป็นชาติไทย พบว่าแต่ละจังหวัดต่างก็มีศักยภาพและความโดดเด่นในลักษณะที่ใกล้เคียงกัน แนวทางการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการท่องเที่ยว พบว่าส่วนใหญ่ยังไม่มีแหล่งท่องเที่ยวอยู่ภายใต้การบริหารจัดการของตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนของการบริหารจัดการส่วนตำบล(อบต.)

วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรืองและคณะ ศึกษาเรื่องเส้นทางท่องเที่ยวสถาปัตยกรรมเชิงประวัติศาสตร์กล่าวว่า เป็นโครงการที่มีศักยภาพและสามารถตอบสนองวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ การสร้างข้อเสนอแนะทำให้เกิดเส้นทางท่องเที่ยวแบบสมบูรณ์โดยมีการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคเหนือเขต 1 เชียงใหม่และหน่วยงานระดับท้องถิ่นต่าง ๆ ที่ส่งเสริมให้

โครงการมีบทบาทมากขึ้นในอนาคตเป็นแนวทางอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม ข้อมูลความรู้เพื่อเป็นประโยชน์ต่อนักท่องเที่ยว ธุรกิจการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม ผลการวิจัยได้สร้างข้อเสนอ 12 ข้อ ได้ผลเส้นทางสถาปัตยกรรมเชิงประวัติศาสตร์ จำนวน 14 เส้นทาง เป็นเส้นทางที่เหมาะสมตามเงื่อนไขของระบบการท่องเที่ยวและเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ในลักษณะการท่องเที่ยวด้วยตนเองโดยการเดินเท้าและการคมนาคมขนส่งอื่น ๆ ให้สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์เมืองเชียงใหม่ (วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรืองและคณะ 2549, หน้า 244)

ศิริจรรยา ประพตกิจ (2553) ศึกษาเรื่อง การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอเมือง จังหวัดตราด ในการศึกษาผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตพื้นที่ศึกษาที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี และการเกษตร รวมถึงแหล่งเรียนรู้ในอำเภอเมือง จังหวัดตราด ผู้วิจัยได้คัดเลือกแหล่งท่องเที่ยวที่มีฐานข้อมูลทางระบบอินเทอร์เน็ตและเอกสารสิ่งพิมพ์ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย รวมถึงฐานข้อมูลทางระบบอินเทอร์เน็ตและเอกสารสิ่งพิมพ์ของจังหวัดตราด

วิรุจ กิจนันทวิวัฒน์ (2549) ศึกษาเรื่อง จุดเริ่มต้นของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของประเทศไทยกล่าวว่าหลักการและแนวคิดที่สำคัญของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในคำจำกัดความล่าสุดขององค์การการท่องเที่ยวโลก คือ

- การท่องเที่ยวต้องตระหนักและใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพให้เหมาะสมและเกิดประโยชน์สูงสุด
- การเคารพในสังคมและวัฒนธรรมประเพณีของประชาชนพื้นเมือง รวมไปถึงการรู้จักปรับตัวและเข้าใจถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรม ประเพณีของแต่ละชุมชน
- สร้างความเจริญมั่งคั่งทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนควรจะก่อให้เกิดการกระจายของรายได้อย่างเป็นธรรมและทั่วถึงแก่ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียในการท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังควรที่จะก่อให้เกิดการจ้างงานและการสร้างรายได้ให้กับชุมชนท้องถิ่น รวมไปถึงการมีส่วนร่วมสำคัญในการช่วยลดความยากจนในท้องถิ่น (วิรุจ กิจนันทวิวัฒน์ 2549, หน้า 120)

หลักที่สำคัญที่จะพัฒนาทำให้การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนอาจจะกล่าวได้ ดังนี้

- ได้รับประโยชน์ทางเศรษฐกิจ
- สนับสนุนให้เกิดการตระหนักในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
- สนับสนุนในการสงวนรักษาวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น
- ดำเนินต่อไปในระยะยาวและสามารถถ่ายทอดความเจริญไปสู่รุ่นต่อไป
- มีความเสมอภาค
- ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและตัดสินใจและดำเนินการเกี่ยวกับท้องถิ่นของตนเอง
- มีความเคารพซึ่งกันและกัน

- สนับสนุนให้เกิดความรับผิดชอบต่อตนเองและผู้อื่น
- เน้นความสำคัญของการให้การศึกษาการวิจัย

วิรุจ กิจนันทวิวัฒน์ (2549:หน้า 120) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหมายถึง การท่องเที่ยวที่ใช้วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์อีกทั้งต้องเป็นการท่องเที่ยวที่ทำให้นักท่องเที่ยวตระหนักถึงการอนุรักษ์ความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยไม่กระทบวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่นหรือการถูกรบกวนทางวัฒนธรรมจากภายนอก วิรุจ กิจนันทวิวัฒน์ (2549,หน้า 122)

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542) กล่าวว่า องค์ประกอบของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนมี 6 ประการ คือ 1. การพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยว 2. การพัฒนาสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว 3. การพัฒนารัฐกิจท่องเที่ยว 4. การพัฒนาการตลาดท่องเที่ยว 5. การพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น 6. การพัฒนาจิตสำนึกทางการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2539) กล่าวว่า แนวทางการสร้างกรอบนโยบายและแนวทางปฏิบัติเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนมี 8 ประการด้วยกัน คือ

1. มุ่งพัฒนาการท่องเที่ยวในประเทศก่อน
2. ประชาชนในท้องถิ่นจะต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในโครงการต่างๆ ที่จะมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่ในพื้นที่
3. ต้องคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับทุกๆ ด้าน ของจำนวนนักท่องเที่ยว ตัวสถานที่ท่องเที่ยว ชุมชน และสภาพแวดล้อมโดยรวม
4. มุ่งใช้วัสดุและผลิตภัณฑ์ในท้องถิ่น
5. เน้นการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น โดยมุ่งประโยชน์ในระยะยาวของชุมชน
6. คุณค่าสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมนั้นเป็นคุณค่าที่มีอยู่ในตัวเองมีค่าเพียงพอที่จะเป็นแหล่งรองรับการท่องเที่ยวนั้น ความอยู่รอดระยะยาวจึงเป็นสิ่งที่ไม่อาจละเลยได้
7. การปรับตัวเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นสิ่งจำเป็น แต่ต้องไม่ขัดกับหลักการข้างต้น
8. ภาครัฐกิจการท่องเที่ยว องค์กรท้องถิ่น องค์กรด้านสิ่งแวดล้อมและรัฐมีหน้าที่ ที่จะต้องทำงานรวมกันอย่างเสมอภาค และวางอยู่บนหลักการข้างต้น

จากกรอบนโยบาย 8 ประการข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน หมายถึงการพัฒนาที่สามารถตอบสนองผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน โดยมีการป้องกันและสงวนรักษาโอกาสต่างๆ ของอนุชนรุ่นหลังด้วย การท่องเที่ยวนี้มีความหมายถึงการจัดทรัพยากรเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม และความงาม สุนทรียภาพ ในขณะที่สามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศด้วย

วิवास เตชะไพฑูริย์ (สถานการณ์สิ่งแวดล้อม.2538) อ้างถึงการประชุม Globe' 90 ณ ประเทศแคนาดา ที่ได้มีการให้คำจำกัดความการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนว่า หมายถึง “การพัฒนา

ที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน โดยมีการจัดการทรัพยากร เพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม และความงามทางสุนทรียภาพ ในขณะที่สามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศด้วย” ซึ่งจากคำจำกัดความดังกล่าว นั้น สามารถนำมาสร้างเป็นกรอบนโยบายและแนวทางปฏิบัติได้ดังนี้

1. มุ่งพัฒนาการท่องเที่ยวในประเทศก่อน ส่วนการพัฒนาการท่องเที่ยวระหว่างประเทศนั้นเหมาะสมกับระบบสาธารณูปโภคที่รองรับเป็นสำคัญ
2. ประชาชนในท้องถิ่นต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจโครงการต่างๆ ที่จะมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่ในพื้นที่ (Local Participation)
3. ต้องคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับ (Carrying Capacity) ทุกๆ ด้าน ทั้งในด้านของจำนวนนักท่องเที่ยว ตัวสถานที่ท่องเที่ยว ชุมชน และสภาพแวดล้อมโดยรวม
4. มุ่งใช้วัสดุและผลิตภัณฑ์ในท้องถิ่น (Local Product)
5. เน้นการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น โดยมุ่งประโยชน์ระยะยาวของชุมชน
6. คุณค่าของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมนั้นเป็นคุณค่าที่มีอยู่ในตัวเอง (Intrinsic Value) จึงมีคุณค่ามากกว่าเพียงแหล่งรองรับการท่องเที่ยวเท่านั้น ความอยู่รอดในระยะยาวจึงเป็นสิ่งที่ไม่อาจละเลยได้
7. การปรับเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นสิ่งจำเป็นแต่ต้องไม่ขัดกับหลักการข้างต้น ภาคธุรกิจท่องเที่ยวองค์กรท้องถิ่น องค์กรสิ่งแวดล้อม และรัฐ มีหน้าที่จะต้องทำงานร่วมกันอย่างเสมอภาค และวางอยู่บนหลักการข้างต้น

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย อ้างจาก Shirley Eber (1992) ได้นำเสนอหลักการของการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนไว้ ดังนี้

การอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอดี (Using Resource Sustainability) ทั้งที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรม เป็นสิ่งสำคัญ และเป็นแนวทางการทำธุรกิจในระยะยาว การลดการบริโภคที่มากเกินไป และการลดของเสีย (Reducing Over-consumption and Waste) จะช่วยลดค่าใช้จ่ายในการทำนุบำรุงสิ่งแวดล้อมที่ถูกทำลายในระยะยาวและเป็นการเพิ่มคุณภาพของการท่องเที่ยว

1. การรักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติ สังคม และวัฒนธรรม (Maintaining Diversity) มีความสำคัญต่อการท่องเที่ยวในระยะยาว และช่วยขยายฐานอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว
2. การประสานการพัฒนาท่องเที่ยวเข้ากับกรอบแผนกลยุทธ์การพัฒนาแห่งชาติ (Integrating Tourism into Planning) การพัฒนาท้องถิ่น และการประเมินผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมจะช่วยขยายศักยภาพการท่องเที่ยวในระยะยาว

3. รองรับกิจกรรมทางเศรษฐกิจของท้องถิ่น (Supporting Local Economics) การท่องเที่ยวที่พิจารณาด้านราคา และคุณค่าของสิ่งแวดล้อมไว้ ไม่เพียงแต่ทำให้เกิดประหยัด แต่ยังป้องกันสิ่งแวดล้อมไม่ให้ถูกทำลายอีกด้วย

4. ในท้องถิ่นมีส่วนร่วม (Involving Local Communities) การมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ของท้องถิ่นในสาขาการท่องเที่ยวไม่เพียงแต่สร้างผลตอบแทนแก่ประชาชน สิ่งแวดล้อมโดยรวมเท่านั้น แต่ยังช่วยยกระดับคุณภาพการจัดการท่องเที่ยวด้วย

5. การปรึกษาหารือกันอย่างสม่ำเสมอ (Consulting Stakeholders and the Public) ระหว่างผู้ประกอบการ ประชาชนท้องถิ่น องค์กร และสถาบันที่เกี่ยวข้อง มีความจำเป็นในการที่จะร่วมงานในทิศทางเดียวกัน รวมทั้งร่วมกันแก้ไขปัญหา และลดข้อขัดแย้งในผลประโยชน์ที่แตกต่างกัน

6. การฝึกอบรมบุคคล (Training Staff) โดยสอดแทรกแนวคิดและวิธีปฏิบัติในการพัฒนาแบบยั่งยืนต่อบุคลากรท้องถิ่นทุกระดับ จะช่วยยกระดับการบริการท่องเที่ยว

7. การตลาดที่มีความพร้อม (Marketing Tourism Responsibly) การตลาดที่จัดเตรียมข้อมูลข่าวสารอย่างพร้อมมูลจะทำให้นักท่องเที่ยวเข้าใจและเคารพในสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรมแหล่งท่องเที่ยว และจะช่วยยกระดับความพอใจของนักท่องเที่ยว การทำวิจัย(Undertaking Research) การวิจัยและการติดตามตรวจสอบอย่างมีประสิทธิภาพ จำเป็นต่อการช่วยแก้ปัญหาและเพิ่มผลประโยชน์ต่อแหล่งท่องเที่ยว นักท่องเที่ยว และนักลงทุน

โกวิทย์ พวงงาม (2527 : 37 - 38) ได้เสนอแนะความคิดขั้นตอนการพัฒนาองค์กรประชาชนของส่วนราชการไว้ ดังนี้

1 การจัดตั้งกลุ่มต้องคำนึงถึงความเหนียวแน่น และประสิทธิภาพขององค์กรเป็นหลัก เช่น กลุ่มจะต้องเกิดจากความต้องการของชุมชนและความสมัครใจ กลุ่มจะต้องมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนร่วมกันของสมาชิก มีความสัมพันธ์และบรรยากาศแห่งความร่วมมือของสมาชิก กลุ่มจะต้องกำหนดหน้าที่ให้สมาชิกอย่างชัดเจน ฝึกสมาชิกให้เห็นแก่ประโยชน์ของกลุ่มมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว นอกจากนี้กลุ่มจะต้องมีระเบียบวินัยอยู่ร่วมกันอย่างมีกฎเกณฑ์ และจะต้องสามารถดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง มีการพบปะประชุมกันระหว่างสมาชิกบ่อยครั้ง มีแผนงานมีกิจกรรมสนองตอบความต้องการของสมาชิกกลุ่ม จะต้องมีการเพิ่มสมาชิกหรือประเมินผลกลุ่มเอง

2. ส่วนราชการจะต้องเข้าใจปรัชญาและหลักการทำงานเพื่อการพัฒนาองค์กรประชาชนมากกว่าเพื่อมุ่งหวัง เพื่อประโยชน์ของหน่วยงาน ทั้งนี้จะต้องมีการวางรากฐานการทำงานพัฒนาในชนบทหมู่บ้าน ยึดหลักความต้องการและมีส่วนร่วมของประชาชนโดยผ่านขั้นตอนขององค์กรประชาชนเห็นความสำคัญของพลังกลุ่มเพื่อเปิดโอกาสและฝึกการทำงานของกลุ่มเอง และที่สำคัญจะต้องมีเป้าหมายในการลดการพึ่งพาของประชาชนหรือองค์กรท้องถิ่นที่มีต่อส่วน

ราชการออกไปให้ลดน้อยลง องค์กรในหมู่บ้านตำบลเป็นผู้คิดริเริ่มปฏิบัติและวัดผลด้วยตนเอง ส่วนราชการเป็นเพียงผู้ช่วยเหลือแนะนำด้านวิชาการเท่านั้น

3. ส่วนราชการต้องผสมผสานการดำเนินการฝึกอบรมและการให้ความรู้แก่กลุ่มหรือองค์กรประชาชนอย่างเป็นระยะ ๆ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและคุณภาพขององค์กรให้มีความชำนาญในเรื่องต่าง ๆ เพิ่มขึ้น

การจัดตั้งกลุ่มอย่างถูกต้องตามหลักเกณฑ์เป็นไปตามกระบวนการพัฒนากลุ่ม นอกจากจะทำให้กลุ่มดำเนินงานไปอย่างมีประสิทธิภาพแล้ว ไพรัตน์ เดชะรินทร์ (2526 : 12 - 14) ยังได้กล่าวถึงการจัดตั้งองค์กรประชาชนตามแนวทางของกรมการพัฒนาชุมชนไว้ว่า

1. ความสำเร็จขององค์กรประชาชนต้องขึ้นอยู่กับการมีผู้นำในชุมชนพอสมควร ผู้นำเหล่านี้มีความเข้าใจเรื่องความสำคัญขององค์กรประชาชน เป็นผู้นำที่มีความบริสุทธิ์ใจ ซื่อสัตย์ และมีความจริงใจต่อประชาชน

2. ความจำเป็นของการมีองค์กรประชาชน และสามารถดำเนินกิจกรรมได้ดี ก็ต่อเมื่อวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งองค์กรประชาชนแน่ชัดว่า ตั้งมาเพื่อต่อสู้กับใคร และจะต้องรวมตัวกันต่อสู้เพื่อสมาชิกในเรื่องอะไร

3. ในระยะเริ่มต้นของการจัดตั้งองค์กรประชาชนต้องอาศัยบุคคลผู้รู้ อาจจะเป็นประชาชนทั่วไป ผู้นำหรือบุคคลภายนอกที่เก่งและบริสุทธิ์ใจเป็นผู้แนะนำ และต้องการได้รับการสนับสนุนเรื่องการทำ ความเข้าใจกับสมาชิกผู้ก่อตั้งอย่างต่อเนื่อง การช่วยเหลือด้านอื่น ๆ มีความจำเป็นน้อยกว่าเรื่องการทำ ความเข้าใจ วัตถุประสงค์และเป้าหมายของการจัดตั้ง

4. หากจะให้การจัดตั้งองค์กรประชาชนในระดับหมู่บ้านมีความสามารถพึ่งตนเองได้ ต้องมีการจัดตั้งองค์กรระดับจังหวัดหรือมีหน่วยงานระดับจังหวัดทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงในด้านการติดต่อกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกินความสามารถขององค์กรจัดตั้งในระดับหมู่บ้าน

5. ในบรรดาการจัดตั้งองค์กรประชาชนที่สำคัญและตรงกับความต้องการของชาวบ้าน คือ องค์กรจัดตั้งที่เกี่ยวกับด้านเศรษฐกิจ องค์กรด้านสังคม ศาสนา และการปกครอง ซึ่งชาวบ้านได้การรวมตัวทำกันอยู่แล้ว และสามารถทำกันได้เมื่อมีกิจกรรมเกิดขึ้น ราชการ และหน่วยงานภายนอกไม่ควรเข้าแทรกแซงองค์กรด้านเศรษฐกิจมากนัก นอกจากความรู้ด้านการบัญชีและการเงิน การนำเงินหรือผลประโยชน์ไปก่อการจัดตั้งกลุ่มมักจะล้มเหลว ผู้การทำความเข้าใจที่แท้จริง

การที่มนุษย์มีการปะทะสัมพันธ์ทางสังคม (Social interaction) อย่างต่อเนื่อง และสม่ำเสมอ จนมีลักษณะเป็น “กลุ่ม” นี้ เนื่องจากปัจจัยที่สำคัญหลายประการ อาทิ ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านเทคโนโลยี ด้านชีวภาพและจิตวิทยา ปัจจัยเหล่านี้จัดว่าเป็นสิ่งจูงใจให้

มนุษย์มารวมตัวกันเป็นกลุ่ม จนทำให้กลุ่มมีประสิทธิภาพในการดำเนินงาน (ธนาวุฒิ ชนะคช.2535 : 21 - 24)

ยิววัฒน์ วุฒิเมธี (2526:25) ได้กล่าวถึงสาระสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณา ตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติ และการร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อันมีผลกระทบมาถึงตัวของประชาชนเอง การที่จะสามารถทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา และนำมาซึ่งสภาพความเป็นอยู่ที่ดีนั้น ผู้นำการเปลี่ยนแปลงจะต้องยอมรับในหลักปรัชญาการพัฒนาชุมชนที่ว่า มนุษย์ทุกคนต่างมีความปรารถนาที่จะอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นอย่างมีความสุข ได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรมและเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น และพร้อมที่จะอุทิศตนเพื่อกิจกรรมของชุมชน ขณะเดียวกันจะต้องยอมรับด้วยความบริสุทธิ์ใจว่า มนุษย์นั้นสามารถพัฒนาได้ถ้ามีโอกาสและการชี้แนะที่ถูกต้อง

ไพรัตน์ เดชะรินทร์ (2527 : 6-7) กล่าวถึงการมีส่วนร่วมว่า เป็นกระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุน และสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชน ทั้งในส่วนบุคคล กลุ่มคน ชุมชน สมาคม มูลนิธิ และองค์การอาสาสมัครรูปแบบต่าง ๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่งหลายเรื่องรวมกันในเรื่องต่อไปนี้ ให้บรรลุตามวัตถุประสงค์และนโยบายของการพัฒนาที่กำหนดไว้ คือ

1. ร่วมทำการศึกษาค้นคว้าปัญหา และสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนรวมถึงตลอดจนความต้องการของชุมชน
 2. ร่วมคิดหาและสร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนา เพื่อแก้ไขและลดปัญหาของชุมชน หรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการของชุมชน
 3. ร่วมวางนโยบาย หรือแผนงาน หรือโครงการ หรือกิจกรรม เพื่อจัดและแก้ไขปัญหา และสนองความต้องการของชุมชน
 4. ร่วมตัดสินใจการใช้ทรัพยากรที่มีขีดจำกัดให้เป็นประโยชน์
 5. ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
 6. ร่วมการลงทุนในกิจกรรมโครงการชุมชนตามขีดความสามารถของตนเอง และของ หน่วยงานที่วางไว้
 7. ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการ และกิจกรรม ให้บรรลุตาม เป้าหมาย ที่วางไว้
 8. ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และซ่อมบำรุงรักษาโครงการ
- นอกจากนี้ ไพรัตน์ เดชะรินทร์ ได้สรุปถึงหลักการและแนวทางการพัฒนาให้ประชาชนมีส่วนร่วม ไว้ดังนี้

- 8.1. ต้องยึดหลักความต้องการและปัญหาของประชาชนเป็นจุดเริ่มต้นของกิจกรรม
- 8.2 กิจกรรมนั้นต้องดำเนินการในรูปกลุ่ม เพื่อสร้างพลังกลุ่มในการ รับผิดชอบร่วมกัน
- 8.3 ให้คำนึงถึงขีดความสามารถของประชาชน และปลูกฝังให้เกิดความรู้สึก และมีจิตสำนึกร่วมในการเป็นเจ้าของกิจกรรม
- 8.4 กิจกรรมที่ต้องสอดคล้องกับสภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากร วัฒนธรรม ของชุมชน
- 8.5 การเริ่มต้นควรอาศัยผู้นำชุมชนที่ชาวบ้านศรัทธาเคารพนับถือ
- 8.6 ขั้นตอนการดำเนินงานต่าง ๆ ควรให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ขั้นต้น

อารตี อยู่ทศการ (2541 : 61 - 68) ได้ศึกษาการพึ่งตนเองซึ่งเป็นวิถีสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนวัฒนธรรมमारविश्य อำเภอสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยการวิเคราะห์ถึงการปรับตัวของชุมชนในการต่อสู้กับระบบทุนนิยมและปัจจัยที่มีอิทธิพลให้เกิดการพึ่งตนเองของชุมชน สรุปปัจจัยที่มีอิทธิพลให้เกิดการพึ่งตนเองได้ ดังนี้คือ

1. ผู้นำชุมชนจะต้องเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ และบารมีทำให้เกิดการรวมตัวของชาวบ้านเป็นองค์กรชุมชนขึ้น มีความเข้าใจในชุมชนของตนเอง สามารถริเริ่มกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนได้ นอกจากนี้ยังประสานงานเพื่อให้เกิดความสนับสนุนในด้านวิชาการและงบประมาณ
2. องค์กรชุมชนจะต้องมีการทำงานที่เน้นกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของสมาชิกทุกขั้นตอนมีการประสานงานกันระหว่างสมาชิกกับผู้นำชุมชนอยู่ตลอดเวลา การมีองค์กรชุมชนจะทำให้เกิดการรวมตัวกันทำกิจกรรม เพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ และการที่องค์กรชุมชนได้มีการบริหารจัดการอย่างต่อเนื่องจะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง เกิดการพึ่งตนเองของสมาชิกและชุมชนต่อไป
3. ลักษณะโครงสร้างสังคมของชุมชนเป็นแบบเครือญาติ และมีความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ ทำให้การรวมตัวเป็นองค์กรชุมชนทำได้ง่าย การที่ในชุมชนมีผู้มีภูมิความรู้และภูมิปัญญาอยู่มากจะทำให้การทำงานขององค์กรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และควรมีความรู้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อเกิดอำนาจต่อรองทางเศรษฐกิจ ส่วนโรงเรียนในชุมชนควรมีหลักสูตร

การศึกษาที่เอื้ออำนวยในการพัฒนาชุมชนและเป็นแหล่งความรู้ทางวิชาการที่สามารถช่วยเหลือชาวบ้านในการประกอบอาชีพได้

4. ในองค์กรชุมชนจะต้องมีการสืบทอดความคิด และจิตสำนึกในระดับครอบครัว ระดับชุมชนและระดับเครือข่ายให้เกิดความร่วมมือกันในระดับต่าง ๆ ชุมชนควรได้รับการสนับสนุนในด้านวิชาการและเงินลงทุน ส่วนการจัดการความขัดแย้งผู้นำจะต้องมีความสามารถในการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในองค์กรชุมชน และระหว่างองค์กรชุมชนกับหน่วยงานอื่น โดยมีการประสานผลประโยชน์กันอย่างเหมาะสม

Bjork (2000) ได้อธิบายไว้ว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ไม่ใช่เพียงแค่เป็นการท่องเที่ยวธรรมชาติ การท่องเที่ยวฟาร์ม หรือ การท่องเที่ยวผจญภัย แต่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์จนเป็นที่นิยม เนื่องด้วยเหตุผลของการตลาดสีเขียวการเพิ่มพูนความรู้ด้านความเสื่อมโทรมสิ่งแวดล้อม ผู้ประกอบการที่มีความรู้ ความรับผิดชอบต่อสังคมและการเข้าใจความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างเศรษฐกิจและระบบนิเวศที่ดี นอกเหนือจากนั้น Bjork ยังให้คำจำกัดความของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ว่า สิ่งที่เป็นหัวใจสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศคือ การร่วมมือ (Co-operation) ขององค์กร 4 กลุ่ม ได้แก่ ประชาชนในท้องถิ่น หน่วยงานรัฐบาลในท้องถิ่น นักท่องเที่ยว และผู้ประกอบการท่องเที่ยว

เวฟเวอร์ (Weaver, 2001) กล่าวว่าผลประโยชน์ร่วมกันระหว่าง 3 ส่วน ได้แก่ การท่องเที่ยวมวลชนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและพื้นที่อนุรักษ์ (mass tourism, ecotourism and Protected areas) กิบสัน อิวานเชวิช และดอนเนลลี (Gibson, Ivancevich และ Donnelly .1982 : 183 - 184) ได้กล่าวถึงกลุ่มที่เป็นทางการ (Formal groups) และกลุ่มที่ไม่เป็นทางการ (Informal groups) ว่ามีการจัดตั้งขึ้น โดยมีสาเหตุที่สำคัญคือ

1. จัดตั้งขึ้นเพื่อสนองความต้องการและความพึงพอใจของมนุษย์ ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับความต้องการด้านความมั่นคงปลอดภัย (Security needs) ความต้องการทางสังคม (Social needs) และความต้องการด้านชื่อเสียงเกียรติยศ (Esteem needs)

2. จัดตั้งขึ้นตามลักษณะความคล้ายคลึงและสิ่งดึงดูด (Proximity and Attraction) หมายถึง กลุ่มที่ถูกจัดตั้งขึ้นจากที่บุคคลได้มีการปฏิสัมพันธ์กัน โดยอาศัยการจัดตั้งตามคุณลักษณะทางกายภาพของบุคคลที่มีความเหมือนหรือความคล้ายคลึงกัน และจัดตั้งตามสิ่งที่ดึงดูดให้บุคคลมารวมกลุ่มกัน เพราะว่าบุคคลเหล่านั้นมีทัศนคติหรือแรงจูงใจในบางสิ่งบางอย่างที่คล้ายคลึงหรือเหมือนกันนั่นเอง

3. การจัดตั้งกลุ่มเพราะเหตุผลในเชิงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ (Economic Reasons) การจัดตั้งกลุ่มในกรณีนี้เกิดขึ้น เพราะบุคคลมีความเชื่อมั่นว่าถ้าหากเข้ามา รวมตัวเป็นกลุ่มแล้ว จะทำให้ได้รับผลประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจจากกิจกรรมที่กระทำอยู่

เมื่อพิจารณาจากแนวคิดการจัดตั้งกลุ่ม และเหตุผลที่บุคคลเข้าร่วมกลุ่มดังกล่าว ข้างต้นแล้วจะเห็นได้ว่าประกอบด้วยสาระสำคัญ ดังนี้ บุคคลไม่สามารถดำรงอยู่ในสังคมด้วยตัวคนเดียวได้จึงต้องมีการแสวงหาบุคคลที่มีลักษณะต่าง ๆ ที่เหมือนกันหรือคล้ายคลึงกันในแต่ละด้าน เข้ามาร่วมกลุ่มกันกระทำกิจกรรมซึ่งจะเป็นการสนองตอบต่อความต้องการของตนทั้งในด้านสังคมและจิตวิทยานั้นเอง บุคคลจัดตั้งกลุ่มและเข้าร่วมเพราะเหตุผลในเรื่องของผลประโยชน์ในเชิงธุรกิจที่ตนเองจะได้รับเพื่อเป็นการสนองความพึงพอใจของตน

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลางสู่ความยั่งยืนและการเป็นแหล่งท่องเที่ยวหนึ่งเดียวอาเซียน ใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมุ่งทำการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร (Document Analysis) และการวิจัยเชิงปริมาณโดยการเก็บข้อมูลภาคสนาม(Field Study) เพื่อศึกษาข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวและศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง 4 จังหวัด คือจังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดขอนแก่น จังหวัดมหาสารคาม จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวได้มาจากการแนะนำของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย โดยประชากรและกลุ่มตัวอย่างในงานวิจัย เป็นนักท่องเที่ยว คนในพื้นที่ของแต่ละจังหวัด โดยผู้วิจัยได้นำข้อมูลต่างๆ มาประเมินคุณค่าด้านต่างๆ ของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อนำมาหาแนวทางในการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว

3.1 การเลือกพื้นที่ในการทำวิจัย

การเลือกพื้นที่สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลางซึ่งประกอบด้วย 4 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดขอนแก่น จังหวัดมหาสารคาม และจังหวัดร้อยเอ็ด เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญที่มีความเจริญรุ่งเรืองและมีวัฒนธรรมทางประวัติศาสตร์มายาวนาน มีความหลากหลายของผู้คนที่ตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ในบริเวณดังกล่าว ก่อให้เกิดศิลปวัฒนธรรมอันสะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญา รวมทั้งการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมและการรับวัฒนธรรม ในกลุ่มชุมชนเมือง กลุ่มชาติพันธุ์ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การติดต่อค้าขายเพื่อการดำรงชีวิตในแถบภูมิภาคนี้ ซึ่งมีการพัฒนาการทางด้านภาษาและวัฒนธรรมที่ต่อเนื่องชัดเจน ได้สร้างควมมีอัตลักษณ์ให้ในแต่ละพื้นที่ ผ่านทางขนบธรรมเนียมประเพณี ภาษา ความเชื่อ ศาสนา การแต่งกาย อาหาร การพัฒนามีความเหมือนและแตกต่างกันไป แต่ยังคงควมมีอัตลักษณ์ (Identity) และความเป็นตัวตน (Self) โดยมีการทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น สร้างที่อยู่อาศัย สร้างพุทธศิลป์ ศาสนสถาน สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม ถูกสร้างขึ้นให้เกิดความสวยงามและเกิดประโยชน์ใช้สอยอย่างเต็มที่และแสดงออกถึงภูมิปัญญาของช่างพื้นบ้านและคนในท้องถิ่นและแฝงไว้ด้วยคุณค่าของการอยู่ร่วมกันของสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมและแบบแผนของการดำเนินวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณีของแต่ละท้องถิ่นย่อมแตกต่างกันจึงเป็นเหตุให้บุคคลมีความสนใจที่จะได้รู้ได้เห็นเพื่อความรู้และความบันเทิง เช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีอีสานที่เรียกว่า ฮีต 12 คลอง 14 ศิลปะการแสดง ซึ่งศิลปวัฒนธรรมประเพณีต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเป็นสื่อที่ทำให้เกิดการท่องเที่ยวขึ้น และเป็นผลจากบุคคลบางกลุ่มชอบที่จะเรียนรู้ความสัมพันธ์กับสัญลักษณ์ต่างๆ ในชีวิตประจำวันร่วมกันระหว่างตนเองกับผู้อื่นได้ จรุงคำทิพย์ (2534: 34) อธิบายว่า โบราณสถานโบราณวัตถุของไทยถือเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่

เกิดจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษได้สร้างไว้เมื่อเราพบเห็นก็จะเกิดความรู้สึกซาบซึ้งและเกิดความรู้สึกประทับใจ เช่นเดียวกับเศกสรรค์ ยงวิชัย (2536: 12) กล่าวว่าเมื่อมนุษย์มีโอกาสท่องเที่ยวมากเท่าใดก็ยิ่งทำให้รักบ้านเมืองของตนเองและพยายามที่จะรักษาวัฒนธรรมของตนให้มากขึ้น ดังนั้นในภาวะปัจจุบันการท่องเที่ยวได้ขยายตัวออกอย่างกว้างขวางเพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และศึกษาวิถีชีวิตร่วมกัน ยังผลให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาการด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และเป็นการเสริมสร้างความเข้าใจอันดีให้เกิดขึ้นในสังคม และกลุ่มประเทศอาเซียน อาเซียนอย่างยั่งยืน และที่สำคัญทำให้การท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ได้อย่างจริงจังและทั่วถึงตามกรอบของแผนกลยุทธ์ด้านการท่องเที่ยวของอาเซียน

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดหลักเกณฑ์ ในการพิจารณาเลือกแหล่งท่องเที่ยว โดย สํารวจข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ จังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดขอนแก่น จังหวัดมหาสารคาม และจังหวัดร้อยเอ็ด ด้านศิลปวัฒนธรรม ด้านประวัติศาสตร์ ด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยคำนึงถึงปัจจัยด้านต่างๆ ได้แก่ ด้านคุณค่า ด้านความนิยม ด้านความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยว ด้านศิลปวัฒนธรรม ด้านประวัติศาสตร์ ด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงด้านสภาพปัญหาปัจจุบันทางกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้หลักเกณฑ์ดังกล่าว ประกอบการพิจารณาแหล่งท่องเที่ยวเพื่อทำการศึกษา ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดขอนแก่น จังหวัดมหาสารคาม และจังหวัดร้อยเอ็ด โดยผู้วิจัยได้จำแนกแยกแหล่งท่องเที่ยวออกเป็น 3 ด้าน ดังนี้ ได้แก่ ด้านศิลปวัฒนธรรม ด้านประวัติศาสตร์ ด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ดังนี้

1. เพื่อศึกษาแหล่งท่องเที่ยวภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง
2. เพื่อศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง
3. เพื่อพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง สู่

ความยั่งยืนและการเป็นแหล่งท่องเที่ยวหนึ่งเดียวอาเซียน

3.2 กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยเลือกจากนักท่องเที่ยวและประชากรในพื้นที่ของแต่ละจังหวัด สถานที่ในการเก็บข้อมูลพิจารณาจากการค้นคว้าภาคเอกสาร ความนิยมของนักท่องเที่ยวจากแหล่งท่องเที่ยวซึ่งได้จากแบบสอบถามจากผู้ให้ข้อมูลตามสถานที่แหล่งท่องเที่ยวทั้ง 4 จังหวัด

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. การสำรวจ (Survey) เป็นการสำรวจบริบทพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว 4 จังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง ได้แก่ จังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดขอนแก่น จังหวัดมหาสารคาม และจังหวัดร้อยเอ็ด โดยดำเนินการสำรวจภาคสนาม เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมด้านกายภาพ ด้านภูมิศาสตร์ สังคม ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น ความเชื่อ

2. การสัมภาษณ์ (Interview) จาก กลุ่มผู้รู้ (Key Informant) ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคชุมชน ผู้เกี่ยวข้องโดยตรง และผู้ปฏิบัติรองลงมา ประชาชนทั่วไป (General Informant) เพื่อให้ทราบประวัติและความสำคัญของพื้นที่ เพื่อใช้ในการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวกลุ่มจังหวัดอีสานกลางสู่ความยั่งยืนและเป็นแหล่งท่องเที่ยวหนึ่งเดียวอาเซียน

3. การสังเกต (Observation) เพื่อใช้ สังเกตสภาพทั่วไปของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ วัฒนธรรมและเหตุการณ์ทั่วไปของแหล่งท่องเที่ยว นอกจากนี้ผู้วิจัยอาจเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับ ชุมชน หมู่บ้าน สภาพทางสังคม ลักษณะภูมิศาสตร์และสภาพแวดล้อมที่ส่งผลต่อแนวคิดในด้านความงาม ด้านคุณค่า และการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ ตลอดจนความสัมพันธ์ ความรักความผูกพันต่อความเป็นเจ้าของเพื่อนำข้อมูลดังกล่าวมาศึกษาวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลางตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

4. การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เป็นการจัดกลุ่มสนทนา โดยผู้ให้ข้อมูลที่เป็นกลุ่มเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ภาคเอกชน ชุมชน กลุ่มผู้ปฏิบัติ กลุ่มประชาชนทั่วไปที่เป็นตัวแทน เป็นการสนทนาร่วมปรึกษา ให้ครอบคลุมประเด็นตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

5. การประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) เป็นการประชุมกลุ่มผู้ให้ข้อมูลกลุ่มผู้รู้ (Key Informant) กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informant) ประชาชนทั่วไป (General Informant) เพื่อให้ได้การมีส่วนร่วมของชุมชนในการวิเคราะห์และการจัดทำแผนการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลางตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับการวิจัย ดังนี้

3.4.1. ด้วยการสัมภาษณ์และสร้างแบบสำรวจงานวิจัย โดยในการ พิจารณาได้คำนึงถึงปัจจัยด้านต่างๆ ได้แก่ ด้านคุณค่า ด้านความนิยม ด้านความพร้อม และด้าน

สภาพปัญหาปัจจุบันทางกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งจากการสัมภาษณ์ การสำรวจทำให้ได้ข้อมูลเชิงคุณภาพและข้อมูลเชิงปริมาณ

3.4.2. ผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถาม เพื่อศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง ในด้านต่างๆ ได้แก่ ด้านคุณค่า ด้านความนิยม ด้านความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยว ด้านศิลปวัฒนธรรม ด้านประวัติศาสตร์ ด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และนำแบบสอบถามไปใช้กับกลุ่มประชากรในพื้นที่ กลุ่มนักท่องเที่ยวในแต่ละจังหวัดซึ่งเป็นการเก็บข้อมูลในเชิงปริมาณแล้วนำมาข้อมูลดังกล่าวมาทำการวิเคราะห์ ซึ่งจะแสดงระดับความชอบ ความคิดเห็น โดยกำหนดความต่างของระดับ 62 ข้อมูล จากการประมวลผลข้อมูลทางสถิติของแหล่งท่องเที่ยวแต่ละจังหวัด และนำมาสรุปเป็นภาพรวมในพื้นที่เมื่อได้ข้อมูลจากการวิเคราะห์ ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว และผู้วิจัยได้นำข้อมูลดังกล่าวมาจัดลำดับศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวของแต่ละจังหวัดเพื่อพิจารณาหาแนวทางพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลางสู่ความยั่งยืนและการเป็นแหล่งท่องเที่ยวหนึ่งเดียวในอาเซียน

3.5 สถิติที่ใช้ในการวิจัย

สถิติเน้นตามวัตถุประสงค์ของการนำไปใช้ คือ สถิติบรรยาย ที่มุ่งเน้นการบรรยายลักษณะของข้อมูลที่มีอยู่ (สุชาติดา บวรกิตติวงศ์.2548:45) ในการวิจัยทางสังคมศาสตร์และพฤติกรรมศาสตร์ นิยมใช้แบบวัดแบบประเมินค่า (บุญธรรม จิตต่อนันต์.2549:125) เป็นแบบประเมินค่าแบบเปรียบเทียบเฉพาะคำถามด้วยข้อความกำหนดคำตอบอาจเป็น 3 คำตอบ 5 คำตอบหรือ 7 คำตอบ (บุญธรรม จิตต่อนันต์.2549:142) จำนวนคำตอบของการวิจัยนี้กำหนดไว้ 3 คำตอบ เพื่อให้ไม่ให้เป็นการเสียเวลากับนักท่องเที่ยวในการตัดสินใจเพราะนักท่องเที่ยวจะให้ความสนใจกับแหล่งท่องเที่ยว โดยใช้ค่ามาก ปานกลาง น้อยและมี ไม่มี (ปัญญา นาคทองและคณะ. 2550.37-38)

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

โครงการวิจัยเรื่องการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลางสู่ความยั่งยืนเพื่อรองรับการเป็นแหล่งท่องเที่ยวหนึ่งเดียวอาเซียน ใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพมุ่งทำการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร (Document Analysis) และการเก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Study) เพื่อศึกษาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ภาคอีสานกลาง 4 จังหวัดได้แก่ จังหวัดขอนแก่น จังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดมหาสารคาม และจังหวัดร้อยเอ็ด โดยใช้เครื่องมือในการดำเนินงานด้วยการสำรวจ(Survey) การสัมภาษณ์(Interview) การสังเกต (Observation) การสนทนากลุ่ม(Focus Group Discussion) การประชุมเชิงปฏิบัติการ(Workshop) ซึ่งเป็นการศึกษาถึงสภาพแวดล้อมทางกายภาพประวัติความเป็นมาและความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้ได้ข้อมูลแล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์

ผู้วิจัยได้กำหนดหลักเกณฑ์ ในการพิจารณาเลือกแหล่งท่องเที่ยวดังนี้

1. สืบค้นข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ จังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดขอนแก่น จังหวัดมหาสารคาม และจังหวัดร้อยเอ็ด ด้านศิลปวัฒนธรรม ด้านประวัติศาสตร์ ด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยใช้เครื่องมือในการวิจัยจากแบบสอบถาม การสัมภาษณ์ การสำรวจ ความนิยมของพื้นที่ที่มีความหลากหลายน่าสนใจของแหล่งท่องเที่ยวจากการแนะนำของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ซึ่งเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพและกลุ่มประชากรในพื้นที่ กลุ่มนักท่องเที่ยวในแต่ละจังหวัด ซึ่งเป็นการเก็บข้อมูลในเชิงปริมาณเป็นเกณฑ์ในการพิจารณาแล้วนำมาข้อมูลดังกล่าวมาทำการวิเคราะห์

2. พิจารณาแหล่งท่องเที่ยวเพื่อศึกษาศักยภาพด้านต่างๆ ได้แก่ ด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยว ด้านความนิยมของแหล่งท่องเที่ยว ด้านความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยว ด้านศิลปวัฒนธรรม ด้านประวัติศาสตร์ และด้านธรรมชาติสิ่งแวดล้อม การบริหารจัดการ เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาแหล่งท่องเที่ยวในแต่ละพื้นที่แต่ละจังหวัด และนำแบบสอบถามไปใช้กับกลุ่มประชากรในพื้นที่และกลุ่มนักท่องเที่ยวในแต่ละจังหวัดซึ่งเป็นการเก็บข้อมูลในเชิงปริมาณ แล้วนำมาข้อมูลดังกล่าวมาทำการวิเคราะห์เมื่อได้ข้อมูลจากการวิเคราะห์ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวผู้วิจัยนำข้อมูลดังกล่าวมาจัดลำดับศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวของแต่ละจังหวัดเพื่อพิจารณาหาแนวทางการพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลางสู่ความยั่งยืนและการเป็นแหล่งท่องเที่ยวหนึ่งเดียวในอาเซียน

3. เมื่อได้ข้อมูลจากการวิเคราะห์ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว ผู้วิจัยนำข้อมูลดังกล่าวมาจัดลำดับศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวของแต่ละจังหวัดเพื่อพิจารณาหาแนวทางพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลางสู่ความยั่งยืนและการเป็นแหล่งท่องเที่ยวหนึ่งในอาเซียน

ผู้วิจัยได้ใช้เกณฑ์ทั้ง 3 ข้อ เป็นเกณฑ์ในการพิจารณาแหล่งท่องเที่ยวเพื่อทำการศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดขอนแก่น จังหวัดมหาสารคาม และจังหวัดร้อยเอ็ด โดยแยกแหล่งท่องเที่ยวออกเป็น 3 ด้าน ดังนี้ ด้านศิลปวัฒนธรรม ด้านประวัติศาสตร์ ด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ดังนี้

1. เพื่อศึกษาแหล่งท่องเที่ยวภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง
2. เพื่อศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง
3. เพื่อพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง สู่ความยั่งยืนและการเป็นแหล่งท่องเที่ยวหนึ่งในอาเซียน

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1

4.1 ศึกษาแหล่งท่องเที่ยวภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง

กลุ่มจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลางหรือเรียกว่ากลุ่ม “ร้อยแก่นสารสินธุ์” ประกอบด้วยจังหวัดร้อยเอ็ด จังหวัดขอนแก่น จังหวัดมหาสารคาม และจังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นกลุ่มจังหวัดที่มีพื้นที่รวมกันประมาณ 31,423 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 18.6 ของพื้นที่ทั้งหมดของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยแต่ละจังหวัดมีจำนวนพื้นที่ดังนี้ จังหวัดกาฬสินธุ์ มีพื้นที่ 6,947 ตารางกิโลเมตร จังหวัดขอนแก่น มีพื้นที่ 10,886 ตารางกิโลเมตร จังหวัดมหาสารคาม มีพื้นที่ 5,228 ตารางกิโลเมตร จังหวัดร้อยเอ็ด มีพื้นที่ 8,299 ตารางกิโลเมตร

สภาพพื้นที่ของภาคอีสาน มีพื้นที่ 105.5 ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ 33 ของพื้นที่ทั้งประเทศ(พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว.2534:387-398) ลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบสูงกว้างใหญ่สูงกว่าระดับน้ำทะเลประมาณ 100 - 200 เมตร พื้นที่โดยทั่วไปเป็นลูกคลื่นและเอียงลาด โดยมีแม่น้ำโขงเป็นเส้นกั้นพรมแดนระหว่างสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวกับประเทศไทย พื้นที่ประมาณ 2 ใน 3 เป็นพื้นที่เขตลุ่มแม่น้ำมูลและแม่น้ำชี อันเป็นแม่น้ำที่สำคัญของภาคอีสานมีต้นกำเนิดจากเทือกเขาตองพญาเย็น จังหวัดนครราชสีมาและเทือกเขาเพชรบูรณ์จังหวัดชัยภูมิ พื้นที่อีสานตอนกลางแบ่งตามลักษณะภูมิประเทศที่มีลำน้ำไหลไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ได้แก่ จังหวัดชัยภูมิ จังหวัดขอนแก่น จังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดมหาสารคาม จังหวัดร้อยเอ็ด และจังหวัดยโสธร มีลำน้ำชีซึ่งมีต้นน้ำอยู่ในพื้นที่ของจังหวัดชัยภูมิเรียกว่าลำน้ำชีบน ส่วนลำน้ำพองในพื้นที่ของจังหวัด

ขอนแก่น มีอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ผลิตพลังงานไฟฟ้า เช่น เขื่อนอุบลรัตน์จังหวัดขอนแก่นและเขื่อนลำปาวที่จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นเขื่อนหลักของภาคอีสานตอนกลาง

4.1.1 จังหวัดกาฬสินธุ์

จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นเมืองสำคัญทางประวัติศาสตร์มาตั้งแต่สมัยโบราณ โดยมีความเจริญทางด้านอารยธรรมอันเก่าแก่เดิมทีเป็นถิ่นที่อยู่ของชนชาติละว้า ต่อมาได้มีการอพยพผู้คนจากดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงมาตั้งบ้านเรือนบริเวณแก่งสำโรงและลำน้ำปาวนอกจากนั้น กาฬสินธุ์ยังเป็นแหล่งขุดค้นซากไดโนเสาร์ที่มีชื่อเสียงมีพิพิธภัณฑ์และศูนย์วิจัยเกี่ยวกับไดโนเสาร์ที่สมบูรณ์แบบและใหญ่ที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งยังมีสถานที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ดังคำขวัญที่ว่า เมืองฟ้าแดดสงยาง โปงลางเลิศล้ำ วัฒนธรรมผู้ไทย ผ้าไหมแพรวา ผาเสวยภูพาน มหาธารลำปาว ไดโนเสาร์สัตว์โลกล้านปี รวมทั้งงานหัตถกรรมพื้นบ้านต่างๆ ด้วย

จังหวัดกาฬสินธุ์ ตั้งอยู่บริเวณตอนกลางของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ลักษณะภูมิประเทศตอนบนเป็นภูเขาตามแนวเทือกเขาภูพาน ส่วนตอนกลางเป็นเนินเขาสลับป่าโปร่งเดิมทีกาฬสินธุ์เป็นที่อยู่อาศัยของเผ่าละว้าซึ่งมีความเจริญทางด้านอารยธรรมมากกว่า 1,600 ปี ครั้นเมื่อถึงสมัยกรุงธนบุรี ประมาณ พ.ศ. 2310 พระเจ้าศิริบุญสารได้ยกกองทัพเข้าตีเมืองเวียงจันทน์ และสถาปนาตนขึ้นเป็นพระเจ้าอยู่หัว จนล่วงมาปี พ.ศ. 2320 ท้าวโสมพะมิตร ขุนนางแห่งราชสำนักเวียงจันทน์ได้อพยพไพร่พลหนีความขัดแย้งกับพระเจ้าศิริบุญสาร ข้ามมาตั้งบ้านเรือนบริเวณลุ่มน้ำก่ำ แถบบ้านพรณา มาพบทำเลที่เหมาะสมคือบริเวณลำน้ำปาว บ้านแก่งสำโรง ท้าวโสมพะมิตรจึงได้ลงหลักปักฐาน จัดตั้งศาลเจ้าพ่อหลักเมืองขึ้นและได้นำเครื่องบรรณาการเข้าถวายแสดงความสวามิภักดิ์ต่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช จนกระทั่งได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯยกฐานะบ้านแก่งสำโรงขึ้นเป็นเมืองและพระราชทานนามว่าเมืองกาฬสินธุ์ ซึ่งแปลว่าเมืองน้ำดำ ทั้งมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมแต่งตั้งให้ท้าวโสมพะมิตรเป็นพระยาชัยสุนทร ครองเมืองกาฬสินธุ์เป็นคนแรก

จังหวัดกาฬสินธุ์แบ่งการปกครองออกเป็น 18 อำเภอ คือ อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ อำเภอยางตลาด อำเภอกมลาไสย อำเภอสหัสขันธ์ อำเภอสมเด็จ อำเภอกุฉินารายณ์ อำเภอท่าคันโท อำเภอเขาวง อำเภอห้วยเม็ก อำเภอคำม่วง อำเภอหนองกุงศรี อำเภอนามน อำเภอห้วยผึ้ง อำเภอร่องคำ อำเภอสามชัย อำเภอนาคู อำเภอดอนจาน และอำเภอฆ้องชัย (จาก <http://thai.tourismthailand.org> วันที่ 10 กรกฎาคม 2556)

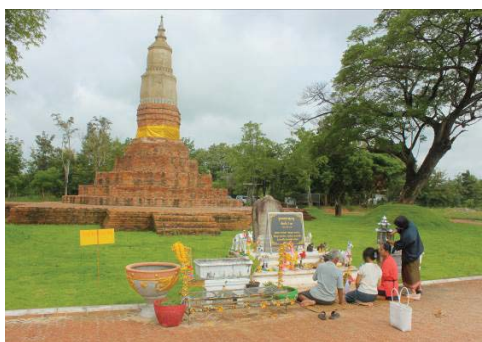

ภาพที่ 1 แผนที่แหล่งท่องเที่ยวจังหวัดกาฬสินธุ์

4.1.1.1 สถานที่และแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดกาฬสินธุ์

พระธาตุยาคู สถานที่ตั้ง บ้านเสมา อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์

ลักษณะทั่วไป เป็นพระธาตุเจดีย์ขนาดใหญ่ที่สุดในบริเวณเมืองฟ้าแดดสงยาง ก่อด้วยอิฐดินเป็นเจดีย์ทรง 8 เหลี่ยมย่อมุมไม้ 12 มีขนาดฐานกว้าง 12 เมตร ยาว 10 เมตร สร้างซ้อนกัน 8 ชั้น ลักษณะเป็นจัตุรมุข มีบันไดทางขึ้น 4 ทิศ ความสูงวัดจากฐานถึงยอดสูง 8 เมตร หลักฐานที่พบ เจดีย์ทรง 8 เหลี่ยม ใบเสมาหินทราย องค์พระธาตุพบใบเสมาแกะสลักภาพนูนต่ำเรื่องพุทธประวัติ พ.ศ.2510 - 2522 กรมศิลปากรได้ทำการขุดแต่งและบูรณะเจดีย์องค์นี้ รวมทั้งได้จดทะเบียนเป็นโบราณสถาน พระธาตุยาคูนี้ชาวบ้านเชื่อกันว่า เป็นเจดีย์ที่บรรจุอัฐิของพระเถระชั้นผู้ใหญ่ ที่ชาวเมืองเคารพนับถือ จึงจัดให้มีเทศกาลบูชาพระธาตุประจำปี ระหว่างเดือนเมษายนถึงเดือนพฤษภาคม (www.nmt.or.th/kalasin/nongpaen/.../AllItems.aspx วันที่ 10 กรกฎาคม 2556)

ภาพที่ 2 พระธาตุยาคูก่อด้วยอิฐดินเป็นเจดีย์ทรง 8 เหลี่ยมย่อมุมไม้ 12 นที่ตั้ง บ้านเสมา อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสิน

พิพิธภัณฑ์สิรินธร

พิพิธภัณฑ์สิรินธร ตั้งอยู่ใกล้กับแหล่งขุดค้นฟอสซิลไดโนเสาร์ วัดป่าสักกะวัน จัดแสดงนิทรรศการด้านธรณีวิทยา และซากดึกดำบรรพ์ แบ่งเป็น 9 โซน ได้แก่ การกำเนิดโลกและจักรวาล การกำเนิดสิ่งมีชีวิต ยุคสิ่งมีชีวิตโบราณ ยุคไดโนเสาร์ วิถีชีวิตของไดโนเสาร์ การวิจัยและคืนชีวิตให้ไดโนเสาร์ การวิวัฒนาการของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม การวิวัฒนาการของมนุษย์ และนิทรรศการหมุนเวียน

ตามประวัติกล่าวว่า เมื่อปี พ.ศ. 2513 พระครูวิจิตรสหัสคุณ เจ้าอาวาสวัดสักกะวัน ได้พบกระดูกชิ้นใหญ่ในบริเวณวัดและได้นำกระดูกที่พบเก็บรักษาไว้ที่วัด ในปี พ.ศ. 2521 นักธรณีวิทยาและคณะจากกรมทรัพยากรธรณีได้เดินทางมาสำรวจบริเวณนี้ ได้พบกระดูกดังกล่าวจึงได้แจ้งว่าเป็นซากฟอสซิลกระดูกไดโนเสาร์ ซึ่งคณะสำรวจธรณีวิทยาไทย - ฝรั่งเศสได้นำกระดูกเหล่านั้นไปศึกษาพบว่าเป็นส่วนกระดูกขาหน้าของไดโนเสาร์ซอโรพอด (Sauropod) ในปี พ.ศ. 2537 จึงได้ทำการสำรวจขุดค้นและอนุรักษ์อย่างเป็นระบบ แหล่งขุดค้นแห่งนี้พบกระดูกไดโนเสาร์ชนิดกินพืชจำนวนมากกว่า 700 ชิ้น นอกจากนี้ยังมีซากปลาโบราณพันธุ์ใหม่ของโลกอยู่ในสภาพสมบูรณ์ เป็นปลาน้ำจืดมีชื่อว่า “เลปิโดเทส” ยาวประมาณ 30–60 เซนติเมตร อยู่ในยุคมีโซโซอิก หรือ 65 ล้านปีที่แล้ว คาดว่าบริเวณที่พบคงเป็นบึงขนาดใหญ่แล้วเกิดภัยแล้งทำให้ปลาตายและถูกซากโคลนทับไว้กลายเป็นฟอสซิลจนถึงปัจจุบัน (www.dmr.go.th/main.php?filename=museum4วันที่ 22 กรกฎาคม 2556)

ภาพที่ 3 พิพิธภัณฑ์สิรินธร พิพิธภัณฑ์ภูเก้า อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

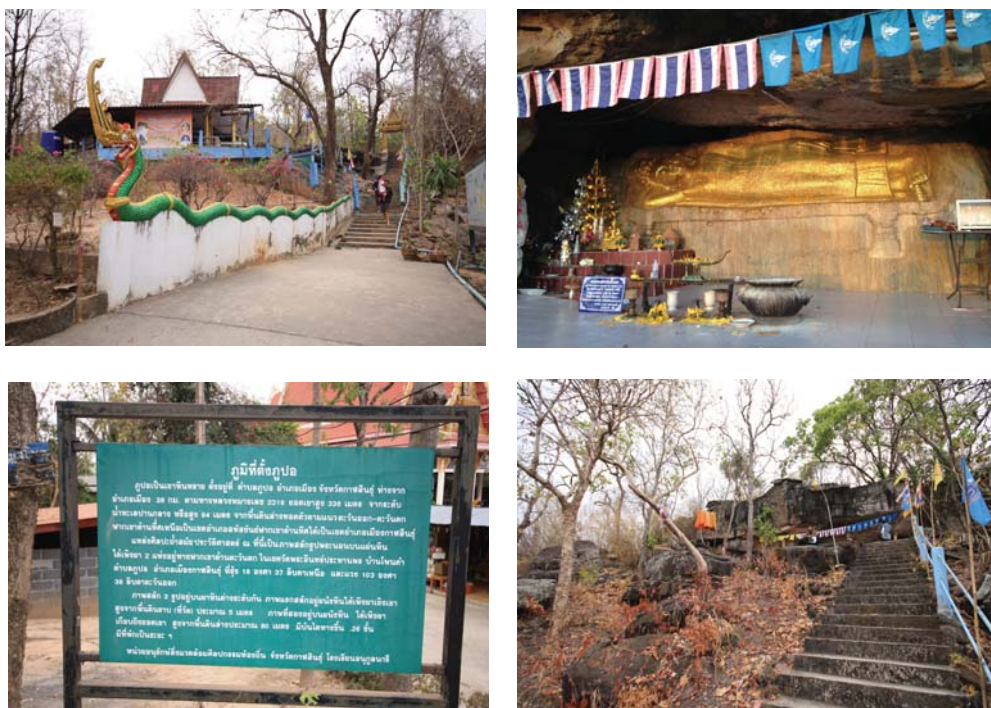
พุทธสถานอุโป

พุทธสถานอุโป ตั้งอยู่ตำบลอุโป อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปโบราณปางไสยาสน์ จำหลักบนหน้าผา 2 องค์ เป็นภาพสลักรูปพระนอนบนแผ่นหินใต้เพิงผา 2 แห่งอยู่ทางปากเขาด้านตะวันตก องค์แรกประดิษฐานอยู่บนเชิงเขาทางขึ้น องค์ที่ 2 ประดิษฐานอยู่บนอุโป ภาพสลัก 2 รูป อยู่บนผาหินต่างระดับกัน ภาพแรกสลักอยู่ผนังหินใต้เพิงผาเชิงเขา สูงจากพื้นดินราบ (ที่วัด) ประมาณ 5 เมตร ภาพที่สองอยู่บนผนังหินใต้เพิงผา เกือบถึงยอดเขาสูง จากพื้นดินด้านล่างประมาณ 80 เมตร มีบันไดทางขึ้น มีที่พักเป็นระยะ ๆ

พระพุทธรูปไสยาสน์องค์ที่ 1 (องค์ล่าง) สร้างขึ้นประมาณ พุทธศตวรรษที่ 12-14 ลักษณะศิลปกรรมสร้างตามศิลปกรรมแบบทวารวดี สกulpture อีสาน ความยาวของภาพสลัก 3.30 เมตร กว้าง 1.27 เมตร ภาพสลักแผ่นพื้นหินให้เป็นรูปผ้าปูลาดรองพระองค์ และผ้า(หมอน)รองหนุนพระเศียรและรองพระบาททั้งคู่ รอบๆพระวรกายและพระเศียรสลักเป็นรูปประภาวาลีที่เส้นกรอบนอกของประภาวาลีรอบพระเศียรสลักรูปดวงดอกไม้เป็นระยะ ทำให้ดูคล้าย เป็นรัศมีเพิ่มขึ้นองค์พระนอนตะแคงข้างขวาตามแบบสีหไสยา พระเศียรประทับบนพระหัตถ์และพระกรข้างขวา หันสู่ทิศเหนือพระพักตร์หันสู่ทิศตะวันตก

พระพุทธรูปไสยาสน์องค์ที่ 2 (องค์บน) สร้างขึ้นประมาณ พุทธศตวรรษที่ 12-14 ลักษณะศิลปกรรมสร้างตามศิลปกรรมแบบทวารวดี สกulpture อีสาน ความยาวของภาพสลัก 3.30 เมตร กว้าง 1.27 เมตร ภาพสลักให้เป็นรูปผ้าปูลาดรองพระองค์ และผ้า (หมอน)รองหนุนพระเศียรและรองพระบาททั้งคู่ รอบ ๆ พระวรกายและพระเศียรสลักเป็นรูปประภาวาลีที่เส้นกรอบนอกของประภาวาลีรอบพระเศียรสลักรูปดวงดอกไม้เป็นระยะ ทำให้ดูคล้าย เป็นรัศมีเพิ่มขึ้นองค์พระนอนตะแคงข้างขวาตามแบบสีหไสยา พระเศียรประทับบนพระหัตถ์และพระกรข้างขวา หันสู่ทิศเหนือพระพักตร์หันสู่ทิศตะวันตก พระพุทธรูปไสยาสน์องค์ที่ 2 (องค์บน)

(จาก http://hsuperroc-kalasin.blogspot.com/2010/02/blog-post_346.htmlวันที่ 20 กรกฎาคม 2556)

ภาพที่ 4 พุทธสถานภูปอ อยู่ในวัดอินทร์ประทานพร ตำบลภูปอ
อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์

วัดพุทธรนิมิตร (ภูค่าว)

วัดพุทธรนิมิตร (ภูค่าว) ตั้งอยู่บ้านนาสีนวล ตำบลสหัสขันธ์ ห่างจากตัวอำเภอ สหัสขันธ์ประมาณ 7 กิโลเมตร ห่างจากภูสิงห์ประมาณ 4 กิโลเมตร เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป ไสยาสน์ตะแคงซ้าย ไม่มีเกตุมาลา ความยาวประมาณ 2 เมตร กว้าง 25 ซม. เป็นที่เคารพสักการะ ของประชาชนทั่วไป

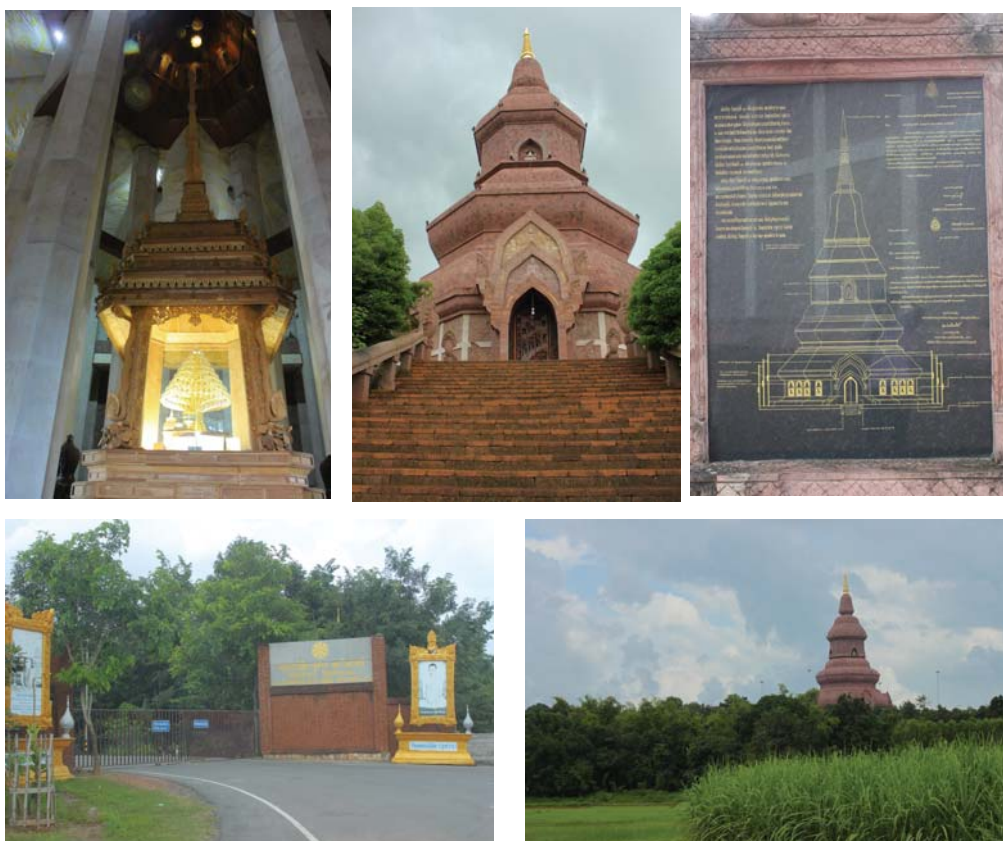
วัดพุทธรนิมิตร (ภูค่าว) วัดอยู่บนยอดเขาภูค่าว บริเวณยอดเขาด้านทิศตะวันตกมี พระนอนแกะสลักบนแผ่นผาอายุนับพันปี พระนอนสลักบนแผ่นผาหรือพระพุทธรูปไสยาสน์ คือ พระ เศียรหนุนทับตันแขน โดยท่อนแขนที่หนุนพระเศียรไม่ได้ตั้งขึ้นและพระหัตถ์ไม่ได้รับรองรับพระเศียร องค์พระมีลักษณะพิเศษคือ นอนตะแคงซ้ายไม่มีเกตุมาลา ตำนานว่าเป็นลักษณะของพระโมคคัลลา นะ พระสาวกองค์หนึ่งของพระพุทธเจ้า ความยาวตลอดองค์ 2 เมตร สูง 0.5 เมตร มีทองคำเปลวปิด อยู่ทั่วองค์ เป็นที่เคารพสักการะของชาวกาฬสินธุ์นอกจากนี้ภายในวัดยังมีโบสถ์ที่ประดับตกแต่ง

สวยงามและวิหารที่ประดิษฐานพระพุทธรูปและพระเครื่อง ภายในบริเวณวัดภูค่าวมีวิหารสังฆนิมิตร ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปขนาดเล็กจำนวนมาก และบริเวณผนังเรื่อยขึ้นไปถึงเพดานมีพระเครื่องต่างๆนับพันองค์ติดประดับอยู่ นอกจากนี้บริเวณลานโล่งนอกตัววิหารยังมีหอพระธาตุซึ่งประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุที่ทางวัดได้มาจากที่ต่างๆ และรอยพระพุทธรูปบาทจำลองเก่าแก่สลักบนหินก็อยู่ในบริเวณเดียวกัน

โบสถ์ไม้ อยู่บนเนินเขาด้านซ้ายของถนนก่อนถึงบริเวณวัด เป็นอาคารไม้ทรงไทย ตั้งบนฐานลวดบัวปูนปั้น หลังคาจั่วซ้อนกันสามชั้น มีชายคาปีกนกทั้งสองด้าน หน้าบันเป็นไม้แกะสลักรูปพระพุทธรูปเจ้าประทับในป่าที่บิณฑบาตด้วยสิ่งสาราสัตว์ บานประตูหน้าต่างแกะสลักเรื่องพุทธชาดก และมีการประดับไม้ฉลุลายพรรณพฤกษาทั่วโบสถ์ ภายในโบสถ์ประดิษฐานพระมงคลชัยสิทธิ์โรจนฤทธประสิทธิพร เป็นพระประธานปางตรัสรู้หรือปางสมาธิ บริเวณโดมเพดานเหนือองค์พระตกแต่งด้วยประติมากรรมไม้แกะสลักนูนต่ำเรื่องพุทธประวัติ ทาสีทอง (kalasin.mots.go.th/ วันที่ 15 กรกฎาคม 2556)

ภาพที่ 5 วัดพุทธรนิมิตร (ภูค่าว) ตั้งบ้านนาสินวล ตำบลสหัชชนันท์ เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปไสยาสน์ตะแคงซ้าย ไม่มีเกตุมาลา ความยาวประมาณ 2 เมตร กว้าง 25 ซม.

ภาพที่ 6 วัดพุทธนิมิตร (ภูค่าว) ตั้งอยู่บ้านนาสีนวล ตำบลสหัสขันธ์

เขื่อนลำปาว

เขื่อนลำปาว เป็นเขื่อนดิน เขื่อนลำปาวเป็นเขื่อนซึ่งสร้างปิดกั้นลำน้ำปาว และห้วยยาง มีบริเวณเขตติดต่อระหว่างตำบลลำปาว อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ ตำบลหนองบัว อำเภอหนองกุงศรี และตำบลเว่อ อำเภอยางตลาด เขื่อนลำปาวเป็นเขื่อนดินสูงจากท้องน้ำ 33 เมตร สันเขื่อนยาว 7.8 เมตร กว้าง 8 เมตร เริ่มก่อสร้างเมื่อ พ.ศ. 2506 สร้างเสร็จเมื่อ พ.ศ. 2511 เพื่อปิดกั้นลำน้ำปาวและห้วยยางที่บ้านหนองสองห้อง ตำบลลำปาว อำเภอเมืองกาฬสินธุ์ สร้างขึ้นเพื่อบรรเทาอุทกภัยและเพื่อการเกษตรโดยเฉพาะ นอกจากนั้นยังเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลา มีสถานที่พักผ่อนได้แก่ หาดดอกเกด ([th.wikipedia.org/wiki/วันที่ 20 กรกฎาคม 255](http://th.wikipedia.org/wiki/วันที่_20_กรกฎาคม_255))

ภาพที่ 7 เขื่อนลำปาว เป็นเขื่อนดิน อยู่ในเขตอำเภอห้วยชันธุ์
อำเภอคำม่วง อำเภอยางตลาด จังหวัดกาฬสินธุ์

สวนสะออน

สวนสะออน ตั้งอยู่ใกล้กับ เขื่อนลำปาว จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นสถานศึกษาธรรมชาติ และสัตว์ป่าลำปาว สวนสะออนเป็นสวนป่าธรรมชาติ มีเนื้อที่ประมาณ 1420 ไร่ สร้างขึ้นเพื่อ คุ่มครองสัตว์ป่าและธรรมชาติ มีสัตว์ป่าหลายชนิด เช่น วัวแดง ซึ่งเป็นสัตว์หายากมีอยู่มากกว่า 130 ตัว นอกจากนั้นยังมีสัตว์ชนิดอื่น ๆ ได้แก่ ชะนี ลิง นกชนิดต่าง ๆ มีเส้นทางศึกษาธรรมชาติให้นักท่องเที่ยวได้เดินชม

ภาพที่ 8 สวนสะออน ตั้งอยู่ใกล้กับ เขื่อนลำปาว จังหวัดกาฬสินธุ์

หมู่บ้านวัฒนธรรมผู้ไทยโคกโก่ง

หมู่บ้านวัฒนธรรมผู้ไทยโคกโก่ง ตั้งอยู่ที่บ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ อยู่ห่างจากอำเภอมืองประมาณ 78 กิโลเมตร เป็นกลุ่มชนที่อพยพมาจากเมืองน่านน้อยอ้อยหนู ในแคว้นสิบสองจุไทย เคลื่อนย้ายผ่านเวียงจันทน์และลาวข้ามฝั่งแม่น้ำโขงเข้ามาตั้งหลักแหล่งอยู่ทางอีสานของไทยที่ยังดำรงชีวิตในแบบดั้งเดิมรักษาวัฒนธรรมของบรรพบุรุษไว้อย่างเต็มรูปแบบ เป็นหมู่บ้านชาวภูไทที่อพยพมาตั้งถิ่นฐานเป็นเวลานานร่วมร้อยปี หมู่บ้านอยู่ท่ามกลางภูเขาล้อมรอบสามด้าน ชาวบ้านดำรงชีพด้วยการพึ่งพาธรรมชาติ ยึดมั่นในประเพณีวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง

หมู่บ้านวัฒนธรรมผู้ไทยโคกโก่ง เป็นหมู่บ้านขนาดเล็กอยู่เชิงเขา มีชาวผู้ไทยอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ได้รับคัดเลือกจากจังหวัดให้เป็นหมู่บ้านนำร่องในด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ วัฒนธรรมชาวผู้ไทย ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถพักแรมแบบโฮมสเตย์ เพื่อสัมผัสวิถีชีวิตและประเพณีของชาวบ้านเพื่อชมศิลปวัฒนธรรม เช่น พิธีบายศรีสู่ขวัญ พิธีเหยา (การรักษาผู้ป่วย) รับประทานอาหารพื้นบ้าน การแสดงศิลปะพื้นบ้าน และเดินป่าศึกษาธรรมชาติพรรณไม้และพืชสมุนไพรท้องถิ่น ชมน้ำตกตาดสูง-ตาดยาว ตามเส้นทางเดินป่าในวนอุทยานภูผาวัว

ภาพที่ 9 หมู่บ้านวัฒนธรรมผู้ไทยโคกโก่ง ตั้งอยู่ที่บ้านโคกโก่ง ตำบลกุดหว้า อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

น้ำตกตาดสูง

น้ำตกตาดสูง อยู่ในเขตอำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นน้ำตกธรรมชาติที่มีลานหินธรรมชาติกว้างใหญ่ มีบรรยากาศตามธรรมชาติที่เย็นสดชื่น มีลักษณะเด่น คือ เป็นน้ำตกธรรมชาติที่สวยงามแห่งหนึ่ง ส่วนการเข้าถึงนั้น เดินทางตามเส้นทาง 2030 กุฉินารายณ์ – คำชะอี และแยกไปทางขวามือที่บ้านโคกโก่ง เป็นระยะทาง 6 กิโลเมตร (จากhttp://looklumpao.blogspot.com/2009/10/blog-post_1758.html)

ภาพที่ 10 น้ำตกตาดสูง อยู่ในเขตอำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์

หมู่บ้านไหมแพรวา บ้านโพน

อยู่ห่างจากจังหวัดกาฬสินธุ์ 70 กิโลเมตร ตามทางหลวงหมายเลข 227 ฟ้าแพรวา เป็นผ้าไหมลายมัดหมี่ที่มีลายเอกลักษณ์เฉพาะตัวของกลุ่มทอผ้าชาวผู้ไทยบ้านโพน

“แพรวา ราชีนีแห่งไหม” พร้อมการต้อนรับด้วยวัฒนธรรมชาวผู้ไทย ที่ชวนทุกคนมาร่วมภูมิใจในวิถีภูมิปัญญาแห่ง “บ้านโพน”

บ้านโพน เป็นหมู่บ้านของชาวผู้ไทยซึ่งมีวัฒนธรรมที่เจริญและสืบทอดกันมาช้านาน นอกเหนือจากวิถีชีวิตและวัฒนธรรมแบบชาวผู้ไทยซึ่งน่าสนใจแล้ว ที่นี่ยังเป็นแหล่งทอผ้าไหมแพรวา อันมีเอกลักษณ์แตกต่างจากผ้าไหมทั่วไป จนได้รับการขนานนามว่า “ แพรวา ราชนิแห่งไหม ”

ผ้าไหมแพรวา อันเป็นเอกลักษณ์เด่นของชาวบ้านโพน เป็นอีกหนึ่งภูมิปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดผ่านมาหลายยุคสมัย โดยเมื่อก่อนนั้น การทอผ้าไหมแพรวาเป็นเพียงวิถีชีวิตชาวผู้ไทยเท่านั้น จนกระทั่งในวันที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2520 สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมพสกนิกรที่อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ ทอดพระเนตรเห็นผ้าไหมแพรวา ทรงสนพระทัยและทรงให้คำแนะนำเพื่อส่งเสริมพัฒนาผ้าไหมแพรวาที่ชาวบ้านทออยู่ให้สามารถใช้ตัดเสื้อได้ เป็นการอนุรักษ์ให้ผ้าไหมแพรวาได้รับการสืบสานต่อยอด พร้อมกันนี้ พระองค์ทรงรับผ้าไหมแพรวาไว้ในโครงการศิลปาชีพอีกด้วย ซึ่งนับเป็นพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ในการส่งเสริมให้ชาวบ้านโพนรักและดูแลสืบทอดภูมิปัญญานี้ให้ดำรงอยู่ต่อไป

ภาพที่ 11 หมู่บ้านไหมแพรวา บ้านโพน อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์

ภูไทบ้านกุดหว้า

บ้านกุดหว้าเป็นหมู่บ้านเก่าแก่ ก่อตั้งมาประมาณ 150 ปี เดิมมีชื่อว่า “บ้านคำหว้า” ชาวกุดหว้าเป็นชนเผ่าผู้ไทยอพยพมาจากบ้านกระแตบ ตั้งอยู่ระหว่างกลางเมืองบกกับเมืองวัง สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว หลังจากศึกเจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์ สมัยรัชกาลที่ 3 ในปี พ.ศ. 2370 ราชวงศ์เมืองวังก็แตก ปี พ.ศ. 2387 ผู้ไทจากเมืองวังจำนวน 3,443 คน ถูกกวาดต้อนมาที่เมืองกุดสินารายณ์ (อำเภอภูพานารายณ์) เจ้าเมืองวังได้รับการแต่งตั้งให้เป็นเจ้าเมืองกุดสินารายณ์ ชื่อ พระธิเบศวงศา (กอ) เมื่อผู้ก่อตั้งหมู่บ้านนี้คือ นายโธ้ง นายโด้น และนายเต้ง ทราบว่าเจ้าเมืองวังมาสร้างบ้านเมืองใหม่ต่างก็พากันมีความยินดีจึงอพยพครอบครัวกว่า 60 คน ข้ามแม่น้ำโขงเข้ามาฝั่งไท (สยาม) ตั้งบ้านเรือนกระจายกันอยู่หลายแห่ง เช่น บังเฮือก บังทรายวังน้ำเย็น ตาด โตน กะเปอะ วังพัน หนองแสง สามพี่น้องได้อยู่ที่บ้านหนองแสง (อำเภอเขาวง) และมีอาชีพล่าสัตว์ป่าเพื่อเป็นอาหารและขาย โดยได้เทียวก่อล่าเนื้อเป็นประจำ ในเขตเขาภูผาผึ้ง ภูมะตูม ภูผาโง ต่อได้มาเห็นภูมิประเทศบริเวณคำหว้าซึ่งเป็นบริเวณบ้านกุดหว้าปัจจุบันเป็นป่าไม้สูงหนาทึบ มีสัตว์ชุกชุมมีแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์ เป็นประเพณีน้ำคำ น้ำบ่อ โดยเฉพาะที่คำหว้ามีต้นหว้าใหญ่ขนาดสามคำโอบ สัตว์หลายชนิดชอบมาอยู่บริเวณนี้มาก มีความอุดมสมบูรณ์ จึงอพยพครอบครัวมาตั้งบ้านเรือนที่บ้านกุดหว้า (sites.google.com/.../-buy-bangfi-tali-lan-ban-kud-hwa.วันที่ 21 กรกฎาคม 2556)

ภาพที่ 12 ภูไทบ้านกุดหว้า ตำบลกุดหว้า อำเภอภูพานารายณ์

จากการศึกษาและสำรวจแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดกาฬสินธุ์ พบว่ามีแหล่งท่องเที่ยวจำนวน 10 แห่ง ได้แก่ พระธาตุยาคู พิพิธภัณฑสถานสิรินธร พุทธสถานภูบ่อ วัดพุทธนิมิตร(ภูค่าว) เขื่อนลำปาว สวนสาธารณะ วัฒนธรรมภูไทบ้านโคกโก่ง น้ำตกตาดสูง แพร่บ้านโนน ภูไทบ้านกุดหว้า จัดแบ่งกลุ่มแหล่งท่องเที่ยวออกเป็น 3 ด้าน ดังนี้

1. แหล่งท่องเที่ยวทางด้านศิลปวัฒนธรรม จำนวน 6 แห่ง ได้แก่ พระธาตุยาคู พุทธสถานภูบ่อ วัดพุทธนิมิตร(ภูค่าว) วัฒนธรรมภูไทบ้านโคกโก่ง แพร่บ้านโนน ภูไทบ้านกุดหว้า เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวทั้ง 6 แห่ง มีความโดดเด่นและมีลักษณะเฉพาะทางด้านวัฒนธรรมกับการเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางศิลปะ และขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งประกอบไปด้วย งานประเพณี ชีวิตความเป็นอยู่ การแสดงศิลปวัฒนธรรม การแต่งกาย ภาษา และอาหาร ด้วยแสดงให้เห็นถึงความผูกพันกับท้องถิ่น แสดงถึงวิถีชีวิตทางด้านคติความเชื่อ งานประเพณีที่จัดขึ้นเป็นประจำ เป็นแหล่งท่องเที่ยวเป็นที่รู้จักและได้รับความนิยมของจังหวัด

2. แหล่งเที่ยวด้านประวัติศาสตร์ จำนวน 6 แห่ง ได้แก่ พระธาตุยาคู พิพิธภัณฑสถานสิรินธร พุทธสถานภูบ่อ วัดพุทธนิมิตร(ภูค่าว) วัฒนธรรมภูไทบ้านโคกโก่ง ภูไทบ้านกุดหว้า เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวทั้ง 6 แห่ง เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางด้านประวัติศาสตร์ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และสังคม รวมถึงสถานที่ที่มีความผูกพันทางจิตใจของชนรุ่นหลัง เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้และมีการจัดกิจกรรมให้เรียนรู้ต่อประวัติศาสตร์ ในแหล่งท่องเที่ยว

3. แหล่งเที่ยวด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จำนวน 7 แห่ง ได้แก่ พระธาตุยาคู พุทธสถานภูบ่อ วัดพุทธนิมิตร(ภูค่าว) วัฒนธรรมภูไทบ้านโคกโก่ง เขื่อนลำปาว สวนสาธารณะ น้ำตกตาดสูง เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวทั้ง 7 แห่ง เป็นการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นและแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศโดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่นร่วมกันรับผิดชอบต่อระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม และเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สามารถเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ได้เป็นอย่างดี

4.1.2 จังหวัดขอนแก่น

พระธาตุขามแก่น เสียงแคนดอกคูน ศูนย์รวมผ้าไหม ร่วมใจผูกเสี่ยว เที่ยวบึงแก่นนครใหญ่ ไตโนเสาร์สิริก้อง เจริญทองมวยโอลิมปิก

จังหวัดขอนแก่นเป็นจังหวัดขนาดใหญ่ที่มีประชากรอาศัยอยู่หนาแน่นอีกจังหวัดหนึ่งของภูมิภาค นอกจากจะมีทำเลที่ตั้งทางภูมิศาสตร์อยู่ในบริเวณศูนย์กลางของภาคอีสาน

แล้ว ยังเป็นจังหวัดศูนย์กลางทางการศึกษาและเทคโนโลยีของภูมิภาค มีระบบสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เช่น ที่พักหลายระดับและบริการต่างๆ จำนวนมาก มีทรัพยากรทั้งทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ และด้านอื่นๆ หลากหลายรูปแบบล้วนเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมศักยภาพทางการท่องเที่ยวของจังหวัดได้เป็นอย่างดี จึงทำให้ขอนแก่นในปัจจุบันเป็นเมืองที่มีความสำคัญในฐานะเมืองท่องเที่ยวอีกแห่งหนึ่งของประเทศไทย

จังหวัดขอนแก่นมีเนื้อที่ประมาณ 10,885 ตารางกิโลเมตร เป็นจังหวัดที่มีขนาดใหญ่เป็นอันดับ 15 ของประเทศ มีพื้นที่อยู่ในเขตของกลุ่มน้ำหลัก 2 คือ กลุ่มน้ำมูลและกลุ่มน้ำชี ลักษณะภูมิประเทศเป็นพื้นที่ภูเขาสูง มีแม่น้ำสายสำคัญ คือ แม่น้ำชีและแม่น้ำพองจังหวัดขอนแก่นนั้น แม้เพิ่งเริ่มก่อตั้งเป็นเมืองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 เพียง 200 กว่าปีที่ผ่านมา แต่ดินแดนบริเวณนี้มีประวัติศาสตร์อันยาวนานซึ่งจากหลักฐานการสำรวจพบเครื่องมือเครื่องใช้อายุเก่าแก่และชุมชนเมืองโบราณสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในพื้นที่ต่างๆ ของจังหวัดเป็นแหล่งอารยธรรมและดินแดนแห่งวัฒนธรรมที่สั่งสมมาเป็นเวลานาน เนื่องจากพบเมืองโบราณหลายแห่ง โดยเฉพาะในเขตอำเภอน้ำพอง พบซากเมืองโบราณขนาดใหญ่ที่สุดในภาคอีสาน

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 โปรดเกล้าฯ ให้ยกบ้านบึงบอนขึ้นเป็น “เมืองขอนแก่น” ในปี พ.ศ. 2340 หลังจากนั้นเมืองขอนแก่นได้โยกย้ายที่ตั้งไปมาอยู่หลายครั้งภายในบริเวณพื้นที่ใกล้เคียง จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2451 มีการย้ายศาลากลางเมืองขอนแก่นมาตั้งที่บ้านพระลับ ตำบลในเมือง อำเภอเมืองขอนแก่นและเปลี่ยนตำแหน่งข้าหลวงประจำบริเวณเป็นผู้ว่าราชการเมืองต่อมาในปี พ.ศ. 2459 มีการเปลี่ยนคำเรียก “เมือง” เป็น “จังหวัด” ขอนแก่นแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 20 อำเภอ 5 กิ่งอำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองขอนแก่น อำเภอบ้านฝาง อำเภอพระยืน อำเภอหนองเรือ อำเภอชุมแพ อำเภอสีชมพู อำเภอน้ำพอง อำเภออุบลรัตน์ อำเภอกระนวน อำเภอบ้านไผ่ อำเภอเปือยน้อย อำเภอพล อำเภอแวงใหญ่ อำเภอแวงน้อย อำเภอหนองสองห้อง อำเภอภูเวียง อำเภอมัญจาคีรี อำเภอชนบท อำเภอเขาสมอแข อำเภอภูพาน กิ่งอำเภอซำสูง กิ่งอำเภอโคกโพธิ์ไชย กิ่งอำเภอหนองนาคำ กิ่งอำเภอบ้านแฮด และกิ่งอำเภอโนนศิลา